

Betydning av delt bosted for barns hverdagsliv

Gunhild Sandal Bastlien

Veileder

Solveig Sagatun

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder

Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

2013

FORORD

Denne masteroppgaven markerer slutten på flere morsomme og lærerike år som student ved Universitetet i Agder.

Delt bosted for barn etter samlivsbrudd er en samværsordning som har økt i omfang de siste årene. På grunn av den betydelige økningen av delt bosted er det blitt etterspurt mer kunnskap om hvordan en slik ordning fungerer for familiene. Når foreldre velger delt bosted for barna sine må de dele et hverdagsliv sammen med barnet. Dette kan by på utfordringer både for foreldre og barn. Delt bosted er et dagsaktuelt og svært omdiskutert tema som stadig dukker opp i mediene. I dag rår det stor uenighet blant fagfolk, politikere og foreldre omkring den voksende ”nye 50-50 generasjonen”.

Jeg har et sterkt personlig engasjement til dette temaet ettersom jeg selv er vokst opp med delt bosted. Temaet barn og samlivsbrudd har alltid vært øverst på mi interesseliste. Det å få lov til å skrive, lære og lese om dette som berører meg så sterkt har vært fantastisk, men samtidig enkelte ganger utfordrende. Likevel føler jeg i det store og hele at min personlige erfaring på området har vært en betydelig styrke og gitt meg en enorm motivasjon. Det å relatere egne opplevelser og erfaringer i forhold til teori og informantens erfaringer på området, har vært en lærerik reise jeg ikke ville vært foruten. Jeg føler meg mer rustet og sikrere enn noen gang på at det er barn og samlivsbrudd jeg ønsker å jobbe med i fremtiden.

Masteroppgaven er skrevet på grunnlag av et fokusgruppeintervju med fire intervjudeltakere, derav to familieterapeuter, en sosial lærer og en helsesøster som ofte arbeider med disse sakene. Takk til dere alle, for at dere tok dere tid og så velvillig delte deres erfaringer, synspunkter og refleksjoner med meg.

Jeg vil også rette en stor takk til min veileder Solveig Sagatun, førsteamanuensis ved Universitetet i Agder. Du har tatt deg god tid og gitt meg utfyllende og konstruktive tilbakemeldinger. Tusen takk for tips, innspill og god veiledning.

Sist men ikke minst vil jeg rette en enorm takk til min kjære Jørgen og vår fantastiske datter, Kamille på halvannet år. Takk for at dere har vært vannvittig tålmodig, og for at dere har støttet meg da frustrasjonen har blitt for stor. Takk for deres smittende humør og glede i hverdagen. Dette hadde jeg ikke klart uten dere!

Gunhild Sandal Bastlien

Kristiansand, mai 2013

INNHold

1.	INNLEDNING.....	s 1
1.1	Problemstilling og bakgrunn for valg av tema.....	s 2
1.2	Definisjoner og avklaringer.....	s 5
1.2.1	Delt foreldreansvar og delt bosted	s 5
1.2.2	Hva menes her med begrepet, barnas hverdagsliv?.....	s 5
1.3	Oppbygging av oppgaven.....	s 6
2.	JURIDISKE RAMMER OG AKTUELL FORSKNING OM BARN OG SKILSMISSE.....	s 8
2.1	Historisk utvikling av familien, skilsmisse og samvær.....	s 9
2.2	Det juridiske, praktiske og det økonomiske ansvaret.....	s 9
2.3	Barns reaksjoner på skilsmisse.....	s 11
2.3.1	Barns livssituasjon før og etter samlivsbrudd.....	s 14
2.4	Relasjonen voksne - barn.....	s 15
2.4.1	Relasjonen besteforeldre - barn.....	s 16
2.4.2	Relasjonen far – barn.....	s 16
2.5	Delt bosted.....	s 18
2.5.1	Betydningen av barnets kjønn og alder for valg av delt bosted.....	s 19
2.5.2	Delt bosted for barn under tre år.....	s 20
2.5.3	Foreldersamarbeid.....	s 21
2.5.4	Etablering av nye familier.....	s 22
2.5.5	Debatten om delt bosted.....	s 23
2.5.6	Organisering av delt bosted.....	s 28

3.	<i>HVERDAGSLIVET TIL FORELDRE OG BARN VED DELT BOSTED</i>	s 30
3.1	Barnas hverdagsliv.....	s 30
3.2	Hverdagslivet i to hjem.....	s 32
3.3	Foreldrenes Økonomiske ressurser og arbeidssituasjon.....	s 33
3.4	Organisering og oppfølging av barnets skole og fritidsaktiviteter.....	s 34
3.5	Barns egentid.....	s 35
3.6	"Å bo i koffert".....	s 36
3.7	Tilhørighet og to hjem.....	s 37
4.	BARNET SOM AKTØR	s 38
4.1	Et skifte i synet på barn.....	s 38
4.2	Barneperspektivet.....	s 39
4.2.1	Profesjonelles ivaretagelse av barns perspektiv.....	s 40
4.3	Barns rett til deltakelse.....	s 41
4.3.1	De profesjonelles faglige og etiske ansvar for barns rett til delaktighet.....	s 43
4.4	Barns medbestemmelse.....	s 44
5.	METODE	s 46
5.1	Hva er metode?.....	s 46
5.2	Valget av kvalitativ forskningsmetode.....	s 48
5.3	Utvalg.....	s 49
5.3.1	Svakheter ved utvalget.....	s 50
5.3.2	Argumenter for mitt utvalg.....	s 51
5.4	Fokusgruppeintervju.....	s 52
5.4.1	Gjennomføringen av selve fokusgruppeintervjuet.....	s 54
5.5	Vurdering av forskningens kvalitet.....	s 57

5.6	Etikk.....	s 60
5.7	Transkripsjon og fremgangsmåte for analyse.....	s 62
5.7.1	Eksempel på systematisering av materialet.....	s 64
6.	<i>ANALYSE OG TOLKNING .....</i>	s 65
6.1	Barnets alder og kjønn.....	s 66
6.1.1	Oppsummering.....	s 68
6.2	Følelsesmessige relasjoner.....	s 68
6.2.1	Emosjonell støtte.....	s 69
6.2.2	Alenetid med forelderen.....	s 73
6.2.3	Å leve med savn.....	s 74
6.2.4	Viktige andre.....	s 75
6.2.5	Barns skjulte ansvar.....	s 77
6.2.6	Oppsummering.....	s 80
6.3	Strukturering av hverdagslivet.....	s 81
6.3.1	Praktiske utfordringer for hverdagslivet i to hjem.....	s 82
6.3.2	Hverdagsrutiner og foreldresamarbeidets betydning.....	s 84
6.3.3	"Foreldrefri" versus "barnefri"	s 87
6.3.4	Oppsummering.....	s 88
6.4	Hvilke muligheter foreldrenes liv gir for å ta vare på barnet.....	s 89
6.4.1	Foreldres psykiske helse og rusmisbruk.....	s 90
6.4.2	Økonomi.....	s 91
6.4.3	Oppsummering.....	s 93
6.5	Barnet som aktør.....	s 94
6.5.1	Tilhørighet og to hjem.....	s 95
6.5.2	Relasjoner til nye familiemedlemmer.....	s 97
6.5.3	Det vanskelige valget.....	s 100
6.5.4	Foreldres rettigheter versus barnas ønske.....	s 105
6.5.5	Arenaer hvor samlivsbruddbarn kan bli hørt av profesjonelle.....	s 109

6.5.6	Gruppe som metode for samtaler med barn som opplever samlivsbrudd.....s	111
6.5.7	Oppsummering.....s	114

7. OPPSUMMERING OG AVSLUTNING.....s 117

7.1	Undersøkelsens betydninger for fremtidig praksiser.....s	122
-----	--	-----

LITTERATURLISTE.....s 126

Vedlegg 1:	God kjenning fra NSD.....	138
-------------------	---------------------------	-----

Vedlegg 2:	Informasjonsskriv.....	139
-------------------	------------------------	-----

Vedlegg 3:	Intervjuguide.....	140
-------------------	--------------------	-----

KAPITTEL 1

INNLEDNING

Hvert år berøres omkring 25 000 barn i Norge av samlivsbrudd, og barnas livsforhold blir betydelig endret. De mister kanskje daglig kontakt med den ene forelderen, og de skal vende seg til å være sammen med en av foreldrene av gangen. Økonomiske og sosiale betingelser endres, og mange må flytte og skifte skole. Økningen av antall samlivsbrudd medfører også at stadig flere barn og unge forholder seg til mer kompliserte familiesystemer i dag enn tidligere. Noen må forholde seg til flere familier, nye regler og rutiner og nye ste - og halvøsken. Et økende antall barn opplever også å leve i vedvarende konfliktfylte forhold mellom foreldrene etter bruddet. ”*Det er ikke til å komme fra at samlivsbrudd er en tøff og risikofylt situasjon for menneskene som er involvert*” (Thuen, 2007).

Delt bosted representerer en ny måte å organisere familielivet på etter et samlivsbrudd. Temaet for denne oppgaven er konsekvenser av delt bosted for barnet og dets hverdagsliv etter et samlivsbrudd. Et liv i en koffert og ett bein i hver leir, slik er hverdagen for såkalte ”delebarn”. Barn flytter frem og tilbake mellom mor og far annen hver uke, hver fjortende dag eller har en annen form for deling. Hvordan oppleves dette for barna?

Delt bosted er en samværsordning som for alvor kom i bruk først på 80 - tallet, og de første barna som vokste opp på denne måten har blitt voksne først de siste ti årene (Lunde, 1999). Delt bosted er dessuten en samværsordning som har økt i omfang de siste årene. I 1996 var det 4 prosent av skilte familier som praktiserte denne ordningen, i 2004 hadde det økt til 10 prosent (Jensen og Clausen, 1997, Kitterød, 2005). Dette er en betydelig økning i løpet av åtte år. De siste tallene, som er fra 2010, indikerer at det nå er nærmere 25 prosent som velger delt bosted. Delt bosted er dermed bostedsordningen etter skilsmissen som øker mest (Haugen, 2012). Nå i 2013 blir barn som praktiserer delt bosted omtalt som ” den nye 50-50 generasjonen”, og man vet fremdeles lite av konsekvensene det å bo delt kan få for barnet og dets hverdagsliv. Hva vil det si for et barn å vokse opp i to hjem store deler av oppveksten? Får barn som praktiserer delt bosted den roen, tryggheten, stabiliteten og forutsigbarheten de trenger for å håndtere hverdagen?

Også i Sverige har andelen barn som lever med delt bosted økt betraktelig de siste ti årene. Her er delt bosted definert som at barnet er mer enn en tredjedel av tiden hos hver av foreldrene. I 2001 fant Statistiska Centralbyrån at 18 prosent av barn av skilte foreldre har delt bosted, mens det ti år tidligere kun var 4 prosent (Skjørten m.fl., 2007). På grunn av den betydelige økningen av delt bosted er det blitt etterspurt mer kunnskap om hvordan en slik ordning fungerer for familiene, ikke minst fordi meste parten av forskningen om samlivsbrudd har dreid seg om enslige mødre og samværsfedre.

I 2007 gjorde Skjørten, Barlindhaug og Lidèn en omfattende todelt undersøkelse av foreldre og barn som praktiserer delt bosted. Denne undersøkelsen er den mest omfattende undersøkelsen som er gjort i Norge, derfor refererer jeg ofte til deres forskning underveis i oppgaven. Den første delen av undersøkelsen deres belyser foreldres erfaringer og den andre delen belyser barnas erfaringer med delt bosted. I min undersøkelse derimot, er det verken foreldre eller barn som blir intervjuet, men profesjonelle om deres erfaringer med barn som vokser opp i to hjem. Det er viktig å understreke at det er deres erfaringer og opplevelse av virkeligheten jeg får tak i og ikke barnas. Jeg utforsker deres faglige blikk. Slik kan denne undersøkelsen representere et supplement til undersøkelser som tar direkte utgangspunkt i barnas og foreldrenes erfaringer.

Ettersom målsetningen med denne undersøkelsen er å ha fokus på barnas livssituasjon, vil jeg også diskutere barneperspektivet, barns rett til deltakelse og deres rett til å bli hørt etter et samlivsbrudd. Har samlivsbruddbarn nok arenaer der de kan bli hørt av profesjonelle? Og hvor godt er det lagt til rette for at barnas stemme skal bli hørt?

1.1 Problemstilling og bakgrunn for valg av tema

Min todelte problemstilling er som følger;

- ***Hvilke hverdagslige utfordringer erfarer de profesjonelle at barn kan oppleve når de praktiserer delt bosted etter et samlivsbrudd?***

- ***Hvordan blir barns perspektiv ivaretatt i delt bosted familier?***

Problemstillingen vil belyses gjennom et fokusgruppeintervju med fire deltakere, derav to familieterapeuter, en sosial lærer og en helsesøster som har erfaring og kjennskap omkring

temaet. Disse profesjonelle har hatt både individuelle - og gruppe samtaler med barn og ungdommer som praktiserer delt bosted, slik har de fått mulighet til og ta del i deres hverdag som en tredjeperson barna kan betro seg til. Hvordan opplever de profesjonelle at de unge håndterer å flytte mellom to hjem? Hvordan erfarer de at barna opplever sin hverdag? Jeg vil analysere og tolke de profesjonelles opplevelser og erfaringer med forankring i tidligere forskning og relevant teori på området.

Det er hovedsakelig *to årsaker* til at jeg har valgt dette temaet for min oppgave.

For det *første* er det med utgangspunkt i at temaet er svært dagsaktuelt. Delt bosted er et viktig forskningsområde, som både politikere og media er opptatt av, og hvor behovet for informasjon er stort. Det rår stor uenighet både blant fagfolk og foreldre omkring den voksende ”nye 50-50 generasjonen”. Politiske partier, *Barneombud* og *Likestillingsombud* har også engasjert seg i spørsmålene. *Foreningen 2 Foreldre* og *Aleneforeldreforeningen* har sterke meninger om delt bosted. Debatten om delt bosted er todelt. Den handler om når delt bosted er en god løsning, og om hvem som skal avgjøre spørsmålet om delt bosted. Forsvarere av delt bosted hevder at denne ordningen gir barna mulighet til å skape et normalt forhold til begge foreldre, og dessuten at det sikrer at barna får mest mulig tid med begge foreldre selv om de bor i to ulike hjem. Kritikere av delt bosted mener at dette er en ordning som tjener foreldrene mer enn barna. De hevder at foreldre velger delt bosted ut i fra egne behov, eller at det er den eneste måten de kommer til enighet på med en partner som de har et høyt konfliktnivå til (Brigde, 1996 i Skjørten m.fl., 2007). Det er også delte meninger om hvem som skal kunne avgjøre om barna skal ha delt bosted. Noen mener delt bosted skal være en unntaksregel i domstolen, slik det er nå, og andre mener det bør være et rettslig utgangspunkt. I tillegg er det diskutert om barn under tre år bør ha delt bosted. Ettersom det er et sterkt engasjement og splittede oppfatninger omkring temaet i norsk samfunnsliv, er det viktig å få mer kunnskap om denne samværsordningen. Debatten om delt bosted vil bli nærmere omtalt i kapittel 2.

Da jeg begynte å lese om delt bosted fant jeg lite materiale hvor fokuset var på hverdagslivet til barn som pendler mellom to hjem. Derimot fant jeg mye om barns psykologiske utvikling og psykologiske forhold som følger av delt bosted. Årsaken til at jeg valgte å fokusere på barnas hverdagsliv er fordi jeg syntes det er inntresant å få vite mer om hvordan hverdagen fortoner seg for disse barna som deler seg mellom to hjem. Og fordi jeg ønsker at barnas hverdag og dens innhold for barn som praktiserer delt bosted bør få mer oppmerksomhet. Når

foreldre velger delt bosted for barna sine må de ”dele et hverdagsliv” sammen med barnet, dette kan by på utfordringer både for foreldre og barn. For at barnet skal ha en god hverdag er kontinuitet og faste rammer viktig. Når barnet må flytte til det ene hjemmet fra det andre, kan dette få konsekvenser for barnets hverdagsliv. Da tenker jeg både på selve praktiske biten som flyttingen medfører og det faktum at barnet må forholde seg til to hjem i sin hverdag. Dersom foreldrene har en ulik organisering av hverdagen i hjemmene sine og regler og rutiner er svært ulike, må barnet i langt større grad omstille seg til et annerledes hverdagsliv ved overflytting mellom hjemmene. Dersom hverdagsrutinene er omtrent de samme i begge hjem, er det antagelig enklere for barn å tilpasse seg to hjemssituasjonen, og overgangen mellom hjemmene blir mindre belastende. I kapittel 3 vil jeg komme nærmere inn på hvorfor nettopp fokuset på barnets hverdagsliv bør få oppmerksomhet, og derav hvorfor jeg ser på det som både hensiktsmessig og interessant og få mer kunnskap om hvilke betydning delt bosted etter et samlivsbrudd har for barnets hverdagsliv.

Jeg opplever også dette fokuset som spennende ettersom jeg ikke finner så mye forskning som er gjort blant profesjonelle om deres erfaringer med barn som opplever en delt hverdagstilværelse.

For det *andre* er det en personlig grunn til at jeg velger å skrive om delt bosted og barnets hverdagsliv. Mine foreldre skilte seg da jeg var 6 år, og min bror 4. Vi har vokst opp i en familie med ”dine, mine og våre barn”. Jeg praktiserte delt bosted fra jeg var ca. 12 til jeg flyttet ut som 18 åring, før dette hadde vi samvær med min far en gang i uka og annen hver helg. Min mor fikk ny samboer, ble senere gift og fikk to nye barn som ble mine halvsøsken. Etter noen år fikk også pappa samboer, og hun hadde tre barn fra tidligere ekteskap. Min bror og jeg flyttet alltid frem og tilbake sammen, det følte godt å være to. Jeg har både positive og negative erfaringer med å vokse opp med delt bosted. Det positive var at jeg fikk like mye tid med pappa som med mamma. Noe av det vanskelige var alt det praktiske stresset med pakking av klær, gym tøy, bøker, utstyr m.m. Jeg har selv i voksen alder et anstrengt forhold til pakking. I oppveksten ble jeg veldig rastløs og hadde vanskelig for å slå meg til ro. Dessuten har jeg følt en sterk ansvarsfølelse, lojalitet og en del dårlig samvittighet i forhold til mine foreldre som har vært vanskelig å bære. Jeg diskuterer min nærhet til feltet i forhold til troverdighet og forskerrollen i metode kapitelet (kapittel 5).

1.2 Definisjoner og avklaringer

1.2.1 Delt foreldreansvar og delt bosted

Det kan være lett å blande begrepene *delt foreldreansvar* og *delt bosted*, det er derfor på sin plass å definere dem. *Foreldreansvar* er en juridisk betegnelse som gir foreldre rett til å ta visse beslutninger angående barnet, som for eksempel medisinsk behandling, valg av type skole, flytting utenlands, navnevalg, innmelding i trossamfunn. Jensen og Clausen (1997) finner at det i deres utvalg er mor som har foreldreansvar alene i to tredeler av samlivsbruddtilfellene, far alene i kun fire prosent, mens rundt 30 prosent har felles foreldreansvar. *Delt bosted* er en betegnelse på en type samvær barn har med sine foreldre når disse ikke bor sammen. Barnet bor da omtrent like mye hos begge sine foreldre, men hvor lenge de er hos hver av foreldrene av gangen varierer. I noen familier er barna annen hver uke hos hver av dem og i andre familier i lengre perioder enn dette. I tillegg til dette har begge foreldre bostedsmyndighet over barnet når en familie praktiserer delt bosted. Delt bostedsmyndighet vil si at foreldrene sammen avgjør for eksempel valg av barnehage og skole, og at ingen av dem kan flytte uten den andres samtykke. Det har blitt brukt flere betegnelser på denne typen samværsordning, blant annet delt omsorg, delt daglig omsorg, delt samværsform, delt ordning og delt bosted. Delt omsorg har vært den vanligste måten å betegne ordningen på, en del bruker fortsatt dette begrepet. Imidlertid har det i den siste tiden blitt vanligere å bruke betegnelsen delt bosted. I denne oppgaven velger jeg av flere grunner å bruke begrepet delt bosted. For det første peker begrepet mot barnet, mens delt omsorg peker mot foreldrene. Det er barnet som deler bosted, mens det er foreldrene som deler omsorgen. Barnet blir sterkest berørt av ordningen og det er på barnet mitt fokus er. Begrepet delt bosted gjenspeiler derfor best formålet med min undersøkelse.

1.2.2 Hva menes her med begrepet, barnas hverdagsliv?

En konkret gjennomgang av en dags begivenheter forteller hvordan en dag i barnas liv kan være og utgjør dermed barnas hverdagsliv. Den sier noe om mulige aktiviteter og samhandlingsformer, men ikke nødvendigvis at det er slik det pleier å være. I barnas utviklingshistorie er det rimelig å tenke seg at enkeltstående hendelser får en annen betydning enn de regelmessig tilbakevendende erfaringene (Gulbrandsen, 1998). Når flere barn gir like beskrivelser av et fenomen, for eksempel at mamma smører barnas matpakke, sannsynliggjør også dette som vanlige fenomener i enkeltungers tilværelse som skjer i hverdagen. Dette er den alminnelige måten å gjøre det på. Ofte er det slik at barna selv kommenterer det uvanlige,

f.eks. med at de gruer eller gleder seg til noe eller ved at de forklarer eller begrunner. Kontrastene mellom det vanlige og det uvanlige kan altså gi opphav til felles refleksjoner rundt aktuelle fenomener i barnas tilværelse. Barna kjenner sin sosiale verden og ved hjelp av eksempler viser de hvordan de også har oversikt over betingelser og sammenhenger. Mye av dette handler imidlertid om dagliglivets selvfølgeligheter, det som bare er sånn. Det er kunnskap de fleste av oss har, men som vi ikke reflekterer over. Vi kjenner systemene uten nødvendigvis å kunne redegjøre for dem (Gulbrandsen, 1998). I intervjusituasjonen spør jeg de profesjonelle om dagliglivets selvfølgeligheter for barna, altså om barnas hverdagsrutiner. Hvordan fortøner hverdagen til barna seg etter samlivsbruddet?

1.3 Oppbygging av oppgaven

I *kapittel 1* har jeg presentert tema og problemstilling for undersøkelsen, samt bakgrunn for valg av emnet. Samtidig har jeg valgt å gi et lite innblikk i den historiske utviklingen av familie, skilsmisse og samvær. Avslutningsvis i kapitlet er det redegjort for ulike definisjoner og avklaringer på begreper som vil bli brukt senere i oppgaven.

I de følgende *teorikapitler 2, 3 og 4*, tar jeg for meg en del teoretiske perspektiver som bidrar til å videreutvikle min todelte problemstilling som presenteres i kapittel 1. I *kapitel 2* presenteres juridiske rammer og aktuell forskning om barn og skilsmisse. Videre i *kapitel 3* skildres hverdagslivet til foreldre og barn som praktiserer delt bosted. Til slutt i teoridelen beskrives barnet som aktør. Det redegjøres for forståelsen av barnets perspektiv, barns rett til deltakelse og barns medbestemmelsesrett.

I *kapittel 5* presenteres metodisk utforming. Kapitlet starter med en kort innledning om hva metode er, deretter blir det redegjort for valget av min forskningsmetode. Videre beskrives utvalg av informanter og eventuelle svakheter og fordeler med mitt utvalg. Deretter redegjøres det for fokusgrupper som undersøkelsesteknikk og selve gjennomførelsen av intervjuet. Forskningens kvalitet blir også diskutert ved at jeg ser på ulike faktorer som kan påvirke kvaliteten på resultatene i min kvalitative undersøkelse. Kvale (2007) er opptatt av at etiske overveielser må foretas gjennom hele forskningsprosessen. Det blir redegjort for de tre etiske reglene, *Informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser*, samtidig forklares det hva jeg har gjort for å ivareta disse i min undersøkelse. Avslutningsvis presenteres transkripsjonsprosessen og fremgangsmåten for analysen.

I *kapittel 6* drøftes teoretiske perspektiver opp mot empiri. Jeg har valgt å ha drøftning og presentasjon av empiri sammen for å unngå for mye gjentakelse, og for å få en flyt i det hele. Kapitlet er inndelt i avsnitt med temaer eller kategorier som oppstod ut fra fellestrekk i materialet som pekte tilbake på problemstillingen. Hva betyr barnets kjønn og alder for opplevelsen av et samlivsbrudd og det å bo delt? Dette spørsmålet gjenspeiler det første tema som er *Barnets alder og kjønn*. Barn er avhengig av å bli sett av sine nære og viktige voksne. Hva skjer med barnas følelsesmessige relasjoner når de opplever et samlivsbrudd? *Følelsesmessige relasjoner* er overskriften for det neste emnet. Ved praktisering av delt bosted legges hverdagslivet opp av to omsorgspersoner i to separate hjem. Dette kan føre til ulike utfordringer når det gjelder strukturering av hverdagen i hjemmene. Derfor følger et eget avsnitt om familienes *Strukturering av hverdagslivet*. *Hvilke muligheter foreldrenes liv gir for å ta vare på barnet*, er den nest siste overskriften i dette kapitlet. Jeg redegjør her for risikofaktorer for barnet, som kan komme i tillegg til ”vanlige” utfordringer som følge av samlivsbruddet. Det siste temaet har overskriften *Barnet som aktør*. I følge Andenæs (2002) er det viktig å se på barnet som en sosial deltaker og en meningsskapende aktør i eget liv. I dette avsnittet har jeg gjort rede for noen dilemmaer som barnet kan stå ovenfor etter et samlivsbrudd, som kan utfordre denne forståelsesmåten å se barnet på.

Kapitel 7 er oppgavens avslutningskapitel. Her oppsummeres funnene og det reflekteres over undersøkelsens betydninger for praksisfeltet. Jeg diskuterer også eventuelle endrings - eller forbedrings muligheter.

KAPITTEL 2

JURIDISKE RAMMER OG AKTUELL FORSKNING OM BARN OG SKILSMISSE

I dette kapitlet og i de følgende *kapitler 3 og 4* tar jeg for meg en del teoretiske perspektiver som bidrar til å videreutvikle min todelte problemstilling.

Dette kapitlet starter innledningsvis med en kort redegjørelse av den historiske utviklingen av familien, skilsmisse og samvær. Deretter presenteres det juridiske, praktiske og det økonomiske ansvaret foreldre må ta stilling til da omsorgen for barna skal fordeles mellom dem.

Det finnes mange undersøkelser om barns reaksjoner på skilsmisse. Jeg introduserer noen av de kanskje mest kjente studier som er gjort på området. Dessuten viser jeg til forskning som er blitt gjort på barns livssituasjon før og etter samlivsbruddet. Kan barns livssituasjon etter et samlivsbrudd ha sammenheng med forholdene i familien før skilsmissen?

Barn er både materielt og følelsesmessig avhengige av voksne, i større grad jo yngre barnet er. Videre i kapitlet beskrives barnas relasjoner til sine foreldre generelt, samt også deres relasjon til far og besteforeldre etter et samlivsbrudd.

Avslutningsvis i kapitlet introduseres studier som er blitt gjort omkring samværsordningen, delt bosted. Viser forskning at alder og kjønn har betydning for valg av delt bosted? Det er blitt gjort en del forskning på skolebarn og delt bosted. Men hva vet man om hvordan små barn reagerer på pendling mellom to hjem?

Om foreldre kan samarbeide eller ikke, ser ut til å være langt viktigere for barnets psykososiale utvikling enn omfanget av samvær mellom foreldrene og barnet. Jeg viser til studier om foreldresamarbeidets betydning for familier som praktiserer delt bosted.

Debatten om delt bosted er todelte, og handler på den ene siden om når delt bosted er en god løsning, og på den andre siden om hvem som skal avgjøre spørsmålet om delt bosted. I dette kapitlet presenteres ulike synspunkter og problemstillinger som gis utspill i denne debatten.

Til slutt redegjøres det for hvordan en organisering av delt bosted kan gjøres i praksis.

2.1 Historisk utvikling av familien, skilsmisse og samvær

Barneloven innføres i norsk rett i forbindelse med adgangen til å oppløse ekteskap den 20.08.1909. Moren skulle nå ha en egen fortrinnsstilling ved barnefordeling. Før dette var det som regel mannen som fikk foreldreansvaret, barnet tilhørte sin far og fulgte ham ved en eventuell skilsmisse (Haaland, 1988). Loven ble endret i 1956 og 1969. Det ble satt mer fokus på forholdet mellom mor og barn. Kvinnen ble først og fremst forbundet med reproduksjon og hjemmet, mens mannen skulle arbeide. Etter hvert ble arbeidslivssituasjonen for kvinnene styrket og det ble større fokus på også å få kvinner ut i arbeidslivet. Fedrene kom sterkere på bane i forhold til hus og omsorgs - arbeid. I 1981 kom *Lov om foreldre og barn*, heretter omtalt som *barneloven*. Likestilling av foreldrene og barnets kontakt med både mor og far ble viktig og mor fikk ikke lenger den samme fortrinnsretten ved barnefordeling (Haaland, 1988).

Omfanget av skilsmisser har økt, og den sosiale aksepten for det har blitt større, særlig de siste 35 årene. Antall barn som opplever skilsmisser har steget betraktelig siden 1970 tallet. Mellom 1971 og 1975 var gjennomsnittet på barn som opplevd skilsmisse 7224 per år, mens det i 2003 var 14 000 barn som opplevde at foreldrene tok ut separasjon. I tillegg var det 7400 barn som opplevde at deres samboende foreldre flyttet fra hverandre (Noack, 2005). Nyere tall viser at foreldrebrudd forsetter å øke. I 2010 opplevde ca 10 000 barn under 18 år at foreldrene deres skilte seg, mens 13 200 barn samme år opplevde separasjon. Statistisk sentralbyrå anslår også at 24 % av ekteskapene som inngås i dag vil ende i skilsmisse i løpet av de første ti årene. Det må tas i betraktning at det i Norge i dag er en stor og økende andel samboer par. Skilsmissetallene blir derfor mindre interessante som en indikator på samlivsbrudd, når vi ikke har noen presis statistikk for samboere med barn. Imidlertid vet vi at oppløste samboerskap sto for 30 prosent av de 20 500 mekling sakene som ble avsluttet ved familievernkontorene eller hos eksterne meklere i 2010. Samlet blir det da et høyt antall barn som hvert år opplever at foreldrene går fra hverandre (SSB).

2.2 Det juridiske, praktiske og det økonomiske ansvaret

Når foreldre skilles må de ta flere avgjørelser om hvordan ansvaret og omsorgen for barna skal fordeles mellom dem. For det første må foreldre bestemme fordelingen av det *juridiske foreldreansvaret*. Dersom de har fått registrert et felles juridisk foreldreansvar den gang de bodde sammen, skal de fortsette å ha det med mindre de blir enig om en annen fordeling.

Foreldrene må også bestemme hvem av dem barna skal bo med. Loven sier at foreldre som har felles juridisk foreldreansvar skal sammen ta viktige avgjørelser i barnas liv, men også at den forelderen som har daglig omsorg for barnet skal ta de avgjørelsene som angår barnet. Det viktigste loven påpeker er at ingen av foreldrene må gi fra seg det juridiske ansvaret for egne barn, og at loven forhindrer den ene av foreldrene i å ta barnet med seg og flytte til et annet land uten å ha samtykke fra den andre forelderen. Det at foreldrene deler det juridiske foreldreansvaret fører ikke nødvendigvis til noen faktisk deling av det praktiske ansvaret for barna. Foreldrene kan velge mellom ulike alternativer når det gjelder gjennomførelsen av det *praktiske ansvaret*. Hele barnekullet kan bo hos mor, eller hos far, eller barnekullet kan deles slik at ett eller flere barn bor hos mor, de andre hos far. Eller de kan velge å ha delt daglig omsorg, hvilket betyr at barna bor en periode hos mor og en periode hos far. Barn har i følge *Lov om barn og foreldre av 1981* rett til kontakt med begge sine foreldre. Derfor må foreldre som ikke har valgt delt daglig omsorg også bestemme hva slags samværsordning som skal praktiseres. Det betyr at de må bestemme hvor ofte og hvor lenge barna skal være sammen med den av foreldrene de ikke bor fast med. Til sist må foreldrene fordele det *økonomiske ansvaret*. De må bestemme hvordan utgiftene til oppfostring av barna skal fordeles. Det betyr i hovedsak at de må bestemme hvem som skal betale barnbidrag og hvor stort dette bidraget skal være. Alle foreldre har rett og plikt til å bidra til sine barns forsørgelse. Dette vil si at barna har rett til en forsørgelse som er i samsvar med foreldrenes økonomi. Gjennom de siste 40 til 50 årene har vi hatt flere ulike måter å beregne bidraget på. Hovedregelen har vært at det arbeidet som ligger i den daglige omsorg for barnet har vært sett på som bidrag til oppfostring av barnet. I dag er regelen slik at bidraget fastsettes som en prosentvis andel av den/de bidragspliktiges inntekt. Barnebidraget skal brukes til forsørgelsen av barnet. Barnebidrag er ikke penger som tilhører den som mottar pengene på barnas vegne, det er penger barnet har rett på. Ved delt bosted kan de økonomiske overføringene i form av barnetrygd, skatteklasse 2 og kontantstøtte som ellers gis til eneforsørgere, deles mellom begge foreldrene. Kort oppsummert må foreldre avgjøre hvordan de skal fordele det *juridiske, praktiske* og det *økonomiske ansvaret* de har for barna sine. Alt dette kan foreldrene bestemme selv, uten kontroll fra noen offentlige instanser. I de siste 30 til 40 åra er det blitt vanlig at par som vil skilles søker hjelp og råd på familierådgivings eller familievernkontoret. Slike kontor som tidligere hadde som hovedoppgave å hjelpe folk til å unngå skilsmisse har etter hvert blitt mer åpne også for å hjelpe folk til å lage gode skilsmisser. I 1994 ble det innført obligatorisk mekling for foreldre med mindreårige barn, men da bare for gifte foreldre. Fra 01. 01. 2007 ble det innført obligatorisk mekling også for samboere som skiller lag og

som har felles barn under 16 år. Samboere fikk dermed fra denne datoen, samme plikt til mekling ved brudd som ektefeller med barn under 16 år. Formålet var å komme frem til en avtale om foreldreansvar og barnets eller barnas faste bosted og samvær. Dersom foreldre ikke blir enige om summen på barnebidraget kan de kontakte bidragsfogdens kontor for å få hjelp til å beregne og fastsette barnebidraget. I de tilfeller hvor foreldrene ikke greier å bli enige om hvordan det juridiske foreldreansvaret skal fordeles, hvor barna skal bo, hva slags samværsordning som skal praktiseres og/eller bidragsstørrelsen, kan de overlate det til fylkesmannen å treffe sine avgjørelser eller de kan bringe sin sak inn for domstolen. Foreldrene må være enig om å overlate saken sin til fylkesmannen. Viss ikke de er enig, er domstolen siste mulighet. Foreldre som vil bringe saken sin til retten er pliktig til å gå til megling først (Skjørten m.fl., 2007).

2.3 Barns reaksjoner på skilsmisse

Den kanskje mest kjente forskning om barn og skilsmisse (Wallerstein og Kelly, 1980) viste at skilsmisse kunne være skadelig for barn. Problemet med disse undersøkelsene var at de tok utgangspunkt i voksne og barn som var i terapi på grunn av skilsmisserelaterte problemer. Som en reaksjon på disse undersøkelsene ble det gjennomført store undersøkelser som tok utgangspunkt i den normale eller gjennomsnittlige skilte befolkningen. Disse undersøkelsene viste at det gikk bra med de fleste voksne og barn (Ahrons og Rodgers 1987, Furstenberg og Cherlin 1991, Öberg og Öberg 1987, Moxnes 1990, Moxnes m.fl., 1999). Mc Lanahan og Sundefur (1994) er også kritiske til resultater som kommer frem i undersøkelsen til Wallerstein og Kelly (1980). Mc Lanahan og Sandefur har i sin undersøkelse brukt fire store nasjonale amerikanske statistiske sannsynlighetsutvalg for å beregne gjennomsnittlige forskjeller mellom hvor mye bedre barn som har vokst opp sammen med den ene forelderen ville ha gjort det dersom de hadde vokst opp sammen med begge foreldrene. De konkluderer med at barn som vokser opp med bare en forelder taper på mange områder i forhold til de barn som lever med begge foreldrene.

Wallerstein og Kelly (1980) beskriver aldertypiske reaksjoner hos barna ved skilsmisse. Små barn opp til fem år blir vanligvis forvirret av separasjonssituasjonen og har en tendens til å fornekte det som skjer. Barn i aldersgruppen seks til åtte år vil ofte reagere med sorg og har ofte fantasier og drømmer om at foreldrene vil bli sammen igjen. Barn fra ni til ti år viser en

klarere forståelse for foreldrenes samlivsbrudd, men de gir klart uttrykk for at de misliker det. Dette formidler de ofte gjennom sinne og andre atferdsreaksjoner. Barn i alderen ni til tolv år føler ofte tristhet og sinne. Barn i ungdomsalderen reagerer sterkest på foreldrenes skilsmisse. Wallerstein og Kelly (1980) mener at ungdom har den mest fullstendige og abstrakte forståelsen av samlivsbruddet, og kan best forstå foreldrenes grunner til å gå fra hverandre. Men de har også en større evne til å ta inn over seg det vonde og smertefulle ved dette. Det vonde de opplever og følelsen av mislykkethet kan de rette mot seg selv istedenfor mot foreldrene.

Mange studier (Hetherington og Kelly 2002, Pryor og Rodgers, 2001) finner kjønnsforskjeller på barnas reaksjoner på foreldrenes skilsmisse. De yngste guttene reagerer vanligvis med sinne og aggresjon, mens de eldre guttene reagerer med tilbaketrekning. De yngste jentene reagerer vanligvis med angst og fortvilelse, mens de eldre ofte involverer seg i foreldrenes problemer.

Flere undersøkelser viser også at det er sammenheng mellom barns velferd og utvikling etter skilsmissen og de forandringer de har måttet tilpasse seg under og etter skilsmissen (Furstenberg og Cherlin 1991, Amato og Booth 1997, Moxnes mfl., 1999). Barn fra skilte familier viser oftere psykologisk og sosial misstilpasning, får dårligere skolerresultater og finnes oftere i kriminal og barnevernsstatistikken enn barn fra gifte familier (Mc Lanahan og Sandefur 1994, Emery, 1999).

I følge MacLanahan og Sandefur (1994) er det teoriene om tap av *økonomisk* - og *sosial kapital* som gjelder for mange barn av skilte foreldre, noe som medfører at levestandarden til barna går ned. *Økonomisk kapital* er spesielt gjeldende i USA hvor langt færre fedre betaler barnebidrag enn i Norge. Barn taper *sosial kapital* når de får mindre tid med foreldrene enn da de levde sammen, og de taper denne forelderens nettverk. Mange barn mister den jevnlige kontakten med far og lærer derfor ikke å bli kjedt med han på samme måte som da/ hvis han levde sammen med barna. Barna mister en foreldreressurs og dette medfører at ansvaret blir større på den barnet bor hos. Samtidig blir også denne forelderens mindre tilgjengelig, pga. mangel på tid og overskudd. Forskerne hevder dermed at barna mister ”*social Capital*”. Videre viser forskningen deres at store og mange forandringer som flytting, ny skole, nytt nettverk, tap av daglig kontakt med far, dårligere økonomi, reising mellom to hjem, nye stepforeldre osv. fører til stress. Jo flere endringer dess større sannsynligheter er det for negative konsekvenser for barna.

Hetherington og Kelly (2002) finner ut at 80 prosent av barn fra skilte familier tilpasser seg bra til det nye livet. De fant ut at skilsmissebarna valgte karriere, utviklet permanente forhold og møtte de vanlige utfordringene i livet. De 20 prosentene som fortsetter å ha arr etter skilsmissen, kommer i en vanskeligstilt gruppe, og med noen av dem går det svært dårlig. Men å komme fra en "kjernefamilie" betyr ikke det samme som at man er beskyttet imot å få problemer. 10 prosent av barn fra ikke-skilte familier sammenlignet med 20 prosent i skilsmissec familier er vanskeligstilte. Flesteparten av de vanskeligstilte barna kommer fra konfliktfylte hjem, hvor oppdragelsen var autoritær.

Flere av disse undersøkelsene jeg har henvist til er gjort i USA og England. Resultatene kan derfor ikke direkte overføres til norske forhold pga. politiske, sosialøkonomiske og kulturelle forhold. Likevel er mange av dilemmaene og valgene de voksne står ovenfor i en samlivsbruddsituasjon, lik de problemene norske foreldre møter. Barnas reaksjoner og opplevelser vil også være sammenlignbare.

Det er også gjort Norske og nordiske studier omkring barns reaksjoner på skilsmisse. Moxnes (1990) rapporterte at konsekvensen av virkningene av foreldrenes skilsmisse på barnas utvikling er avhengig av grad av forandringer i barnas nærmiljø i tiden etter separasjonen. I hennes undersøkelse er det foreldrene som blir undersøkt, hvor de forteller om sine barn. I alt ble 188 barn beskrevet. Hun skriver at skilsmissecprosessen ikke var lett for noen av barna, men at de fleste hadde taklet det med hjelp fra foreldrene. Videre finner Moxnes at de barna som ifølge foreldrene, hadde opplevd mange og store forandringer sammenlignet med de som ikke hadde det, var den gruppen som oftere ble beskrevet av foreldrene som hadde det vanskelig eller vondt.

Thuen (1997) finner i sin undersøkelse at konflikter mellom foreldre er særlig skadelig når barna opplever å komme i lojalitetskonflikt mellom foreldrene. I denne undersøkelsen som er gjort blant voksne, oppga halvparten av foreldrene som hadde hatt høyt konfliktnivå, at deres barn hadde behov for profesjonell hjelp etter samlivsbruddet.

I Undersøkelsen "*Skilte familier*" (Moxnes m.fl., 1999) ble foreldrene stilt spørsmålet; "Hvordan tror du skilsmissen kan ha påvirket ditt/dine barn?" Dette spørsmålsbatteriet bestod av 16 påstander, åtte negative og åtte positive, som foreldrene skulle si seg enige/ uenige i. Ett og fire år etter juridisk skilsmisse mente det store flertallet av foreldrene at skilsmisse i liten varig grad hadde påvirket barna, og at virkningene oftere var av positiv enn negativ karakter. Moxnes skriver; "Som gruppe er barn med skilte foreldre ikke vesentlig forskjellig fra barn

med gifte foreldre, verken når det gjelder kognitiv, sosial, psykisk eller fysisk utvikling”(Moxnes m.fl., 2001). Deres data viser at det store flertallet av foreldre mente at skilsmissen i liten varig grad hadde påvirket barna. Den negative endringen dem fant og som så ut til å være mest vanlig, er at barnet tøyde mer grenser enn de gjorde før separasjonen.

2.3.1 Barns livssituasjon før og etter samlivsbrudd

Kan barns livssituasjon etter et samlivsbrudd ha sammenheng med forholdene i familien før skilsmissen?

En forskningsrapport av Block, Block og Gjerde (1986) forsøker å belyse dette spørsmålet. Det spesielle med denne undersøkelsen er at barna også ble undersøkt en tid før skilsmissen fant sted. Forskerne finner tydelig forskjell mellom barna til de familiene som skilte seg og de som ikke lenge før selve skilsmissen. En mulig konklusjon er at det som ofte presenteres som konsekvens av skilsmissen egentlig er konsekvens av dårlig ekteskap. De faktorene som påvirker barn ved skilsmisse er ikke selve samlivsbruddet, men uenighetene og konflikten som fantes i ekteskapet. Flere andre undersøkelser (Amato, Loomis og Booth, 1995, Booth, 1999) finner det også sannsynlig at barnas vanskelige oppvekstforhold før selve separasjonen, er årsaken til problemene barna får etter skilsmissen, som for eksempel atferds- og skoleproblemer. Familiesituasjonen til disse barna har ofte vært turbulent før skilsmissen og foreldrene har relasjonelle problemer og store konflikter seg i mellom. Barna lever allerede før separasjonen i en stressituasjon som medfører utrygghet og tilpasningsproblemer på ulike vis.

Problemer med studier som viser at barn tar skade av skilsmisser er at de sammenligner med barn av ikke skilte foreldre (Wallerstein og Blakeslee, 2003, McLanahan og Sandefur, 1994, Breidablikk og Meland, 1999, Pryor og Rodgers, 2001). Et annet problem er at en ikke vet hvordan disse barna hadde hatt det dersom de ikke skilte lag. Det er også grunner til å stille spørsmål om hvorvidt eventuelle problemer oppstod ved skilsmissen eller ut fra vanskelige forhold i familien før og / eller etter skilsmissen (Moxnes, 1990).

Booth (1999) fant ut at barn som har opplevd store konflikter i hjemmet opplevde sin situasjon som forbedret når foreldrene skilte lag. Samtidig fant han også ut at barn som kom fra familier med lavt konfliktnivå hadde det vanskeligere etter skilsmissen enn barn fra familier med høyt konfliktnivå. Den gang da undersøkelsen kom var dette uventete funn, og Booth forklarer det med at for barn fra familier med små konflikter kom skilsmissen

uforberedt og uventet på dem. Den plutselige forandringen i livssituasjonen er vanskelig å takle for disse barna på en god måte, konkluderte Booth. Han hevder også at mange av de barna som opplever skilsmisse har foreldre som ikke er i stand til å inngå eller opprettholde nær relasjoner med andre mennesker, inkludert sine egne barn.

Flere undersøkelser har vist at i de tilfeller hvor barn har opplevd store konflikter i familien eller de har vokst opp i tungt belastede familier, oppleves bruddet som en lettelse og kan gi barna en positiv utvikling. Disse undersøkelsene viser også at barn som vokser opp i konfliktfylte familier kommer dårligere ut enn de som opplever en skilsmisse, fordi skilsmissen kan føre til at konflikten avtar og at situasjonen endrer seg til det bedre for barnet (McLanahan og Sandefur, 1994, Booth, 1999 og Moxnes, 1990)

2.4 Relasjonen voksne – barn

Barn er avhengige av voksne, i større grad jo yngre barnet er. Avhengigheten gjør seg gjeldende både følelsesmessig og materielt. For å utvikle et harmonisk følelsesliv må barnet oppleve trygghet og nærhet i forhold til foreldre og andre voksne det kommer i varig kontakt med. Materielt innebærer avhengigheten at barnet må forsørges av voksne, og voksne må beskytte barnet mot farlige forhold i omgivelsene og mot utilsiktede og skadelige virkninger av dets egne handlinger (Rønning, 2001). Barn går gjennom en grunnleggende sosialiseringssprosess. Fundamental trygghet og god tilknytning etableres de første årene i barns liv. Med en trygg tilknytning og god omsorg kan barnet modnes, utvikle seg og gå ut på egen hånd. Foreldre er en del av barnets liv, en del av barnets selvforståelse. I barns liv er det foreldre og andre viktige voksne som er ”programledere”. Det er forelderen som skal legge rammer, finne frem til rutiner og lede det hele. Dette er viktig for den tryggheten barnet trenger for å kunne utfolde og utvikle seg. Barn som opplever at foreldrene flytter fra hverandre, bruker mye energi på å få sammenheng i en verden der den grunnleggende tryggheten er blitt truet. Det er foreldrene som har vært de viktigste formidlerne av virkeligheten til barnet. Når denne sammenhengen blir brutt, trues barnets trygghet. Barnet må omstille seg og finne seg til rette i en ny situasjon (With, 2004).

Hverdagslivet bør være preget av trygghet og forutsigbarhet, dette er grunnleggende for barnas utvikling. Noen viktige voksne må sørge for at nettopp dette blir ivaretatt. For barnet er

det også viktig at andre voksne møter barnet og formidler trygghet. Ofte er det lettere for barnet å dele vanskelige tanker med andre enn mor og far direkte.

2.4.1 Relasjonen besteforeldre – barn

Det er gjennomført en rekke studier som har vist at besteforeldre kan spille en særlig viktig rolle når foreldre skiller seg. De kan være en kilde til støtte og kontinuitet både for barn og barnebarn. I følge Christoffersen (1998) er det slik at barn som opplever at foreldre skiller seg, intensiverer kontakten med besteforeldrene på morssiden, men ser mindre til besteforeldre på farssiden. Dette er undersøkelser som beskriver alenemødre som overbelastet og besteforeldre som villig stiller opp. I Norsk ukeblad (2001) står det: *”Besteforeldre kan gi barnebarn den roen og tryggheten de behøver i en turbulent tid”*. Her blir det lagt vekt på hvordan besteforeldre kan fungere som avlastning og en trygg havn i en periode hvor barnas foreldre vil ha mye av sin oppmerksomhet rettet mot parforholdet, og har mindre energi og overskudd for barna. Kan bestemødre erstatte fraværende fedre? Dette er spørsmålet som de amerikanske sosiologene McLanahan og Sandefur (1994) stiller i en bok om å vokse opp med aleneforeldre. Forskerne så på familier der bestemødrene bodde sammen med alenemoren. Resultatet var en negativ ”mormoreffekt”. Det viste seg og ikke å gå noe bedre med de barna som har mormor boende hos seg i oppveksten, enn de som bor med en mor som er helt alene.

Det er en utbredt ide at dagens bestemødre har det så travelt i sitt eget ennå yrkesaktive liv, at det ikke blir tid igjen til å være omsorgspersoner for barn og barnebarn. Sosiologen Gunhild Hagestad har sett på disse antagelsene i en norsk sammenheng (Hagestad, 1991). Hennes undersøkelse gir et ganske annet bilde enn sitatet over. Resultatene viser at det er en hyppig kontakt mellom foreldre og barn også når barna er blitt foreldre. Riktignok er det få foreldre som kan basere seg på besteforeldre som barnepassere i det daglige. Men mormor er likevel en støtte i foreldrerollen. Mormødre er mer involvert i sine barnebarn enn farmødre (Hagestad, 1991).

2.4.2 Relasjonen far – barn

Delt bosted kan bli sett på som et radikalt bidrag til likestilt foreldreskap. Far som omsorgsperson har fått større fokus og er kommet mer på bane i forhold til barna de siste tiårene. Dette mye som følge av pappakvoten som gir mulighet for far til også å ta foreldrepermisjon. Det at far er mer til stede fra starten av i omsorgssituasjonen kan ha noe å bety for økningen av delt bosted for barn etter et samlivsbrudd. Daglig Leder ved

familiekontoret på Straume, Knut Oma, presiserer i en artikkel i Fedrelandsvennen at økt fars omsorg skaper konflikter. Han mener det har blitt flere konflikter rundt omsorgsfordeling, fordi mennene er kommet mer på bane (Berge og Steenvaagnes, 2009)

Fra 1990 tallet har familiepolitikken lagt stor vekt på å fremme fedres tilknytning til barnet. Mange fedre opplever det som lite tilfredsstillende å ha weekendsamvær med barna og ønsker å ha en mer vanlig hverdagskontakt med dem. Den moderne far er i dag engasjert i alle omsorgsoppgaver, det og ikke å ha hverdagskontakt oppleves derfor for mange fedre som veldig kunstig. Disse fedrene ønsker delt omsorg.

Mye tyder på at andelen barn som er registrert bosatt hos far nå er noe høyere enn i 1989. I 1989 som er første året det ble registrert offentlig barnestatistikk, var 12 prosent av barn med enslige foreldre bosatt hos far. Resten, 87 prosent, bodde med mor. En stor forbauselse var da det i 1997 bare ble registrert 10 prosent av barna som bodde med far, altså enda lavere enn i 1989 (Jensen, 2005). Flere konklusjoner kan trekkes. Den sterke økningen i andel barn som bor med far i følge barnestatistikken (fra 10 til 14 prosent siden 1997), viser seg å være en økning i barn som bor både med far og mor (delt bosted). Altså, fedre deler i større grad den daglige omsorgen med mor, men de har ikke oftere aleneomsorg for barn.

Mødre som gjerne vil ha hovedomsorgen for barna, vurderer ofte delt omsorg som lite tilfredsstillende for barna. De mener barn bør ha et hovedhjem. Hvor involverte fedre var før skilsmissen virker også inn på mødres vurderinger. Lunde (1999) finner i sin hovedoppgave at fedre med delt bosted var mer involvert i barneomsorgen før foreldrebruddet, enn fedre som praktiserer andre samværsformer. Relasjonen mellom far og barn ser ut til å ha innvirkning på hvilke samværsordning foreldrene velger. Både Moxnes og Haugen (1998) og Skjørten, Barlindhaug og Lidèn (2007) har lignende funn. Foreldre som har delt omsorgsarbeidet mellom seg i større grad enn gjennomsnittet, praktiserer oftere delt bosted.

Selv om flere fedre ønsker delt omsorg, finnes det også fedre som vurderer vanlig samvær som det beste for barna. De er fornøyd med ordningen fordi deres tid med barna er tilstrekkelig i forhold til den relasjon de har til barna før skilsmissen. Det er også fedre som understreker at barna bør ha en hovedbase, enten hos mor eller hos dem selv, og som er skeptiske til delt bosted (Haaland, 2002).

2.5 Delt bosted

I 2007 kom Skjørten, Barlindhaug og Lidèn med en todelt undersøkelse om delt bosted. Delt bosted - undersøkelsen er utført på oppdrag av Barne - og likestillingsdepartementet. Undersøkelsen består av to del - undersøkelser. Den første delen belyser foreldres erfaringer og består av en spørreskjemaundersøkelse som omhandler erfaringer med delt bosted. Denne hadde et utvalg på 1000 foreldre. Den andre delen av undersøkelsen belyser barnas erfaringer med delt bosted. Dette er en kvalitativ undersøkelse der 48 barn i alderen 8-18 år er intervjuet om hvordan de opplever å vokse opp i to hjem. Det er spesielt den sistnevnte undersøkelsen som er interessant for min forskning. Her er barnas egne erfaringer med delt bosted i fokus. Undersøkelsen er den første i sitt slag utført i Norge, og en av de største som er blitt gjort i Europa på temaet delt bosted. I Undersøkelsen konkluderes det med at delt bosted for de aller fleste fungerer bra, men at visse forutsetninger bør være på plass. Det er først og fremst viktig at barna selv ønsker og trives med en slik samværsordning. Dersom det viser seg at barnet ikke trives med delt bosted, bør man vurdere andre løsninger. Forskerne mener også at det praktiske bør tilrettelegges på en slik måte at belastningen med å bo i to hjem minimaliseres. En annen viktig betingelse er at foreldrene klarer å samarbeide godt, på tross av eventuelle konflikter i forbindelse med samlivsbruddet, og er villig til å stille opp for hverandre når det gjelder barna. Ettersom dette er en av de mest omfattende bidragene til forskning om delt bosted i Norge, vil jeg komme nærmere inn på denne undersøkelsen underveis i oppgaven.

Hvilke foreldre er det som velger delt bosted for barna sine? Undersøkelser tyder på at de som velger en slik løsning, ofte er velutdannende og generelt ressurssterke foreldre. Det dreier seg gjerne om fedre som har deltatt aktivt i omsorgen for barna før skilsmissen, og som derfor har gode forutsetninger for å ivareta den etterpå. De er også ofte materielt godt stilt. Særlig fars utdanning slår sterkt ut på valget av denne omsorgstypen (Skretting, 1999). I delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) gjør de lignende funn. De fant også ut at foreldre som praktiserer delt bosted for sine barn, i gjennomsnitt har vesentlig høyere utdanning sammenlignet med utdanningsnivået i samlivsbruddbefolkningen ellers. Samtidig tyder også undersøkelsen på at disse fedrene har deltatt aktivt i barneomsorgen i samlivet.

Noen foreldre praktiserer delt daglig omsorg, men har formelt sett, enten daglig omsorg for hver av sine barn, eller en av foreldrene har daglig omsorg for hele barnekullet. Det er sterke økonomiske føringer, når det gjelder skatt og trygd som gjør at enkelte foreldre ikke velger å ha delt daglig omsorg på papiret. Dette kan være årsaken til at det er en beskjeden andel barn

som er registrert boenes hos far. Det kan altså skyldes økt bruk av reel, men ikke offisiell delt daglig omsorg (Moxnes mfl., 1999).

2.5.1 Betydningen av barnets kjønn og alder for valg av delt bosted

I 1950 og 1960 tallet ble det antatt at barn, særlig når de kom i puberteten, hadde behov for nærkontakt med foreldre av samme kjønn. Senere forskning har svekket denne teorien, og i dag er hovedoppfatningen at kjønnsidentitet utvikles i samspill med mange faktorer. Likevel inngår det av og til i begrunnelser og da særlig i saker hvor søsken deles (Skjørten m.fl., 2007). For barn som bor fast hos far viser imidlertid flere norske undersøkelser at dette er mer vanlig blant gutter og eldre barn enn blant jenter og yngre barn (Jensen og Clausen, 1997 og Moxnes m.fl., 1999). Resultatene her viser at oppfatningen om at barn har best av å vokse opp sammen med en forelder av samme kjønn, fremdeles vektlegges. Ved delt bosted derimot, viser det seg å være omtrent en jevn fordeling mellom gutter og jenter. Det ser dermed ikke ut til at barnas kjønn har noen vesentlig betydning for om foreldre velger delt bosted (Skjørten m.fl., 2007).

Tall fra statistisk sentralbyrå i Sverige viser at andelen barn med delt bosted er størst i aldersgruppen fra syv til tolv år. Blant de yngste og eldste barna er det langt færre med delt bosted (Statistiska centralbyrån, 2005). Hvorfor færre av de eldste barna har delt bosted sammenlignet med yngre barn, vet man ikke. En forklaring kan være at økningen i bruk av delt bosted i Sverige først og fremst har omfattet de litt yngre barna. Samtidig vet man at bostedsordninger ofte endres i løpet av barnas oppvekst. Det er ikke sikkert at barna praktiserer delt bosted frem til de er voksne. I Öberg og Öberg (2002) sin undersøkelse fant de at flere av barna endret bo situasjon fra delt til fast bosted hos den ene forelderen etter hvert som de kom i tenårene. En viktig begrunnelse var at de syntes det ble upraktisk å flytte mellom to hjem. Hvor godt forholdene i de to hjem er lagt til rette for eldre barns behov, vil sikkert variere. I og med at barnas egne ønsker skal tillegges økende vekt med alder, er det rimelig og anta at eldre barn opplever det og flytte mellom to hjem som et hinder for deres behov og preferanser. Men det er også en del eldre barn som praktiserer delt bosted og disse barna opplever sannsynligvis at delt bosted fungerer bra for dem.

I delt bosted - undersøkelsen (Skjørten mfl., 2007), var kun 9 prosent av barn med delt bosted under 5 år. Fra eksperter i barnepsykologi har foreldre blitt advart mot å praktisere delt bosted for de yngste barna.

2.5.2 Delt bosted for barn under tre år

Man vet lite om hvordan små barn reagerer på hyppige endringer i omsorgsforhold, for eksempel i forbindelse med samvær, før det kan ha fått negative konsekvenser for deres utvikling. Det gjelder for eksempel store og hyppige endringer av rutiner, stemmer, lukter, steder og omsorgspersoner, som varer over lengre tidsrom. Mye tyder på at de minste barna ikke bør ha for lange fravær og store forandringer i forhold til det de er vant til. I en slik situasjon vil barnets oppmerksomhet og energi bli brukt på en stadig tilpasning, fremfor på utvikling av sosiale, emosjonelle og kognitive ferdigheter (Hjermann, 2006).

Haugen (2012) har uttalt seg om det hun mener om ”babyer på flyttefot”. Sammen med *Sintef Helse* har Haugen nylig avsluttet en evaluering av den obligatoriske meklingen som skilte foreldre (med felles barn under 16 år) må gjennom. Det er en økende trend at foreldre velger delt bosted for barna sine, og det er også en tendens til at det velges delt bosted for små barn, helt ned til under ett år, forteller hun. Mange meklere skrev at de var bekymret fordi foreldrene hadde avtalt delt bosted for svært unge barn, sier Haugen. I rapporten kommer det frem at ett av fire barn får to hjem etter skilsmisse. Forskningen som finnes om delt bosted, handler stort sett om barn i skolealder. Vi vet lite om hvordan barnehagebarna har det med delt bosted, sier Haugen. Ut fra rådende teorier om tilknytningsproblematikk hevder hun at det er uheldig for barn under tre år å skifte hjem hver uke. Haugen mener at den som har hatt hovedomsorgen for de små barna mens foreldrene var sammen, også bør ha hovedomsorgen for dem når foreldrene skiller lag (Haugen, 2012).

Barneombud og barnepsykolog, Reidar Hjermann har uttalt seg om ”små barn som blir ukependlere” i Aftenposten (21.12 2006). Det er ikke vanlig at spedbarn utsettes for delt bosted, men det skjer hevder Hjermann. Han går nå ut med et klart råd til foreldre som ikke bor sammen: Babyer under ett år skal ha ett hjem! Den av foreldrene som ikke bor sammen med barnet til daglig, kan ha hyppig dag samvær med barnet. Overnatting skal bare skje unntaksvis, sier Hjermann. Han sier den primære omsorgsgiver kan være mor, far, fostermor eller fosterfar. Den som er best skikket til å ta hånd om barnet. Så lenge barnet er under tre år, blir det problematisk med delt bosted, sier Hjermann. Hvis mor og far er enige om at målsettingen på sikt er delt bosted, kan man bruke tiden fra barnet er ett til tre år som en opptrappingsperiode mellom barnet og den av foreldrene som ikke er primær omsorgsgiver. Overnattinger må man ta etter hvert, når man ser barnet er klar for det. Han understreker at dette er de generelle rådene. Noen barn er så robuste at de trenger en kortere

opptrappingsperiode. Andre er mer sårbare, og trenger lengre tid før de kan bli ukependlere sier han. Hvorfor er de klare først i treårsalderen? Da har de utviklet hukommelse og språk, som er de verktøyene som skal til for å takle en slik hverdag forteller han. Før den tid er det "ute av syne, ute av sinn". En baby vil ikke konkret huske mamma når hun er hos pappa, og omvendt, sier Hjermann. Det er vanskelig å forutse virkningen av en generasjon pendlerbarn, men Barneombudet støtter seg på utviklingspsykologien når de gir sine råd. Hjermann understreker at det er viktig at små barn har kontinuitet i tilværelsen og at de får den samme respons på følelser og adferd, slik at de kan lære seg sammenhenger. Hvis barnet bytter omsorgsperson, blir det forvirring og resignasjon og de får ikke deltatt like aktivt som de kunne, påpeker han. Vi må tenke på de første årene som mulighetenes alder. De kreftene som blir brukt på omstilling, kunne vært brukt på utvikling i stedet, sier Hjermann. Barneombudet har fått flere henvendelser i det siste om fordeling av de minste barna. Blant annet har det kommet spørsmål om barn kan gå i to forskjellige barnehager (Hjermann, 2006).

2.5.3 Foreldersamarbeid

I følge Moxnes, Haugen og Holter (1999) er foreldresamarbeid etter samlivsbrudd ”*nøkkelen til å forstå konsekvensene av skilsmissem for barna, også i hvilke grad forandringer, sosialt stress og tap av sosial og økonomisk kapital blir risikofaktorer som kan gi en negativ utvikling for barna*”. Det er en bred enighet om at konflikter og samarbeidsproblemer mellom foreldre virker negativt inn på barna (Moxnes m.fl., 1999, Thuen, 2004, Haaland, 2002). Om foreldre kan samarbeide eller ikke, ser ut til å være langt viktigere for barnets psykososiale utvikling enn omfanget av samvær mellom foreldrene og barnet (Haaland, 2002). I kunnskapsoversikter som har sammenfattet nordisk og internasjonal forskning om delt bosted for barn, blir det fremhevet at denne ordningen krever et mer utstrakt foreldresamarbeid enn fast bosted hos en av foreldrene, og at samarbeidsklimaet mellom foreldrene dermed er svært viktig (Moxnes m.fl., 1999). En ordning med delt bosted hvor barnet skal flyttes frem og tilbake mellom foreldrene, stiller store krav til foreldrene og kan føre til påkjenninger for barnet. Vanskelighetene må antas å kunne bli betydelige dersom foreldrene ikke er enige og innstilt på en lojal gjennomføring av ordningen. Det er først og fremst holdningene foreldrene har til hverandre som barna oppfatter, om de er uenige og uvenner eller om de etter hvert viser hverandre gjensidig respekt. Barn oppfatter mer enn foreldrene tror av stemninger og spenninger mellom dem. Ettersom barna deler et hverdagsliv med begge sine foreldre blir de en del av to verdener. Når begge foreldre er fornøyde er det lettere å være lojale mot begge.

Det er når foreldrene fortsetter å være lei seg eller snakke negativt om hverandre at dette kan bli en byrde (Skjørten m.fl., 2007). Skillsmisseforskning viser at foreldrekonflikter uansett samværsform, har stor betydning for hvordan det går med barna senere i livet. Delt bosted frarådes i tilfeller der foreldre er i konflikt og har problemer med å samarbeide (Skjørten m.fl., 2007).

I delt bosted - undersøkelsen (Skjørten, m.fl., 2007) spurte de foreldrene hvordan de vurderte samarbeidet med den andre forelderen. 61 prosent av foreldrene mente at det fungerte bra på de fleste områder. 27 prosent mente at samarbeidet fungerte bra på mange områder, men mindre bra på andre områder. 12 prosent oppga at samarbeidet fungerte dårlig på de fleste områder, eller at de ikke hadde noe samarbeid. Det var liten forskjell på mødre og fedres vurderinger av foreldresamarbeidet. Skjørten og hennes kolleger finner også at foreldresamarbeidet blir dårligere og kontakten reduseres betraktelig når det kommer nye partnere inn i bildet. 81 prosent av foreldrene der begge er alene har kontakt mist en gang i uken. Har en av foreldrene ny partner, reduseres kontakten mellom dem, og når begge har ny ektefelle eller samboer er det bare halvparten som har kontakt med hverandre ukentlig. Imidlertid ser det ikke ut til å ha noen betydning for hvorvidt de opprettholder kontakten med barnet når det er hos den andre forelderen. I følge deres undersøkelse har foreldre som velger delt bosted for sine barn et lavere konfliktnivå enn foreldre som avtaler at barnet skal bo fast hos en av dem. Om dette skyldes at ordningen med delt bosted i seg selv er konflikt dempende, eller om foreldre med lavt konfliktnivå oftere velger delt bosted enn foreldre med store konflikter, viser forskningen imidlertid ikke.

2.5.4 Etablering av nye familier

Etablering av nye familier etter et samlivsbrudd innebærer at flere inntar omsorgsroller ovenfor barnet. Hvilke relasjoner har barn som praktiserer delt bosted til sine steforeldre? Moxnes, Haugen og Holter (1999) finner at barn som bor i to hjem oftere har steforeldre enn de som bor i ett hjem og har vanlig samvær. Moxnes finner at det ikke er noen forskjell i hvordan barn med skilte foreldre generelt har det med tanke på om de har steforeldre eller ikke. Men hun oppdager at de som bor fast sammen med steforelderen i gjennomsnitt har det bedre enn de som har steforeldre i samværsforelderen sitt hjem. Dette kan skyldes at barnet trenger mer tid på å bli fortrolige med steforelderne.

Flem (2001) påpeker at rollen steforelderen tar i forhold til barnet kan påvirke relasjonen de får. Dersom barnet oppfatter det som at steforelderen forsøker å ta mors eller fars rolle, kan det bli vanskelig. Barna er lojale ovenfor sine foreldre. Dahlhaug (2001) påpeker samtidig at flere barn opplever fars nye partner som en rival og at de tillegger skylden på stemor for at de har så lite kontakt med far. At stemoren og ikke far får skylden kan også ha sin sammenheng med barns sterke lojalitet til sine foreldre.

Bildet av steforelderne er på langt nær bare negativ. Flere undersøkelser viser at mange barn ser på steforelderne som en ressurs. Flere barn anser steforelderen som en samtalepartner de kan snakke med på en annen måte enn forelderen, i tillegg til at de kan tilføre fellesskapet noe nytt (Skjørten m.fl., 2007, Moxsnes m.fl., 1999, Vølstad, 2002). Vølstad (2002) fant at det var flere områder der stemødre hadde positive roller i forhold til barna, både som rådgiver, fortrolig samtalepartner og som konfliktløser mellom barnet og far.

Relasjonen mellom barn og steforeldre er som vist veldig kompleks. Noen barn opplever det å ha steforeldre som en berikelse og noen har vanskeligheter med å håndtere det. Barna fra delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) beskriver steforeldre som viktige omsorgspersoner, gode tilleggsressurser og som problematiske relasjoner. Et godt forhold til steforeldre er både avhengig av at de kan videreføre en tett og god relasjon til sin egen mor og far, og at de finner plass til steforelderen i denne relasjonen. Noen verdsetter en ekstra omsorgsperson, men de fleste er ambivalente når det gjelder hva slags autoritet den nye personen skal ha ovenfor dem. Undersøkelsen deres viser at opplevelsen av å bli likt og anerkjent av steforelderne er viktig for barna. Det er viktig for at de skal føle at de har en plass i familien og for å kunne føle seg hjemme der. Det mest avgjørende er at barna føler seg inkludert og elsket i den nye familien, og at de ikke blir oversett eller urettferdig behandlet sammenlignet med nye søsken. I følge Skjørten og hennes kolleger har de fleste barna som deltok i undersøkelsen gode erfaringer når det gjelder halvsøsken og stesøsken. Denne undersøkelsen påviser hvordan nye familieformer kan gi gode betingelser for omsorg og sosialisering med et tett og mangfoldig nettverk rundt barnet. Men samtidig ser man at det også kan være komplisert og belastende om ikke de grunnleggende båndene ivaretas på en god måte.

2.5.5 Debatten om delt bosted

Debatten om delt bosted er *todelt*, og handler på den ene siden om når delt bosted er en god løsning, og på den andre siden om hvem som skal avgjøre spørsmålet om delt bosted.

Når er delt bosted en god løsning?

I et av de argumentene som er fremmet for delt bosted, er det lagt vekt på at barnet får beholde hverdagslivet med begge foreldrene, og at foreldrene stiller på lik linje som omsorgspartnere for barnet. Delt bosted er den ordningen som sikrer barnet mest mulig tid med begge foreldrene, selv om foreldrene bor i to ulike hjem. Dersom barnet er nært knyttet til både mor og far, kan det å ha delt bosted være en ideell måte å sikre at barnet får tilknytning til begge foreldrene også i fremtiden. Forsvarere av delt bosted hevder videre at denne ordningen gir barna mulighet til å skape et normalt forhold til begge og sikrer dessuten at ikke den praktiske omsorgsbyrden faller på en av foreldrene alene. De mener også at delt foreldrerett og delt bosted fremmer større likhet mellom foreldre uavhengig av kjønn og en ideologi om å dele ansvar (Skjørten m.fl., 2007).

Samtidig innebærer dette en løsning som blir en stor omstilling for barnet. Barnet må finne seg til rette i to hushold. Kritikere av delt bosted mener at dette er en ordning som tjener foreldre mer enn barna. Foreldre velger delt bosted ut i fra egne behov, eller det er den eneste måten de kommer til enighet på med en partner som de har et høyt konfliktnivå med (Brigde, 1996 i Skjørten m.fl., 2007). De mener også at barna trenger en fast bopel for å kunne føle tilhørighet og trygghet. Flere av foreldrene i undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) nevnte dette som problematisk. ”Barnet er mye urolig og har vanskelig for å finne roen etter flytting, til tross for at bopelene ligger nær hverandre”(mor). ”Barnet er sliten av flytting frem og tilbake annenhver uke” (mor). Delt bosted er sannsynligvis en krevende måte å organisere hverdagen på for barn, med dersom barnet trives i begge hjemmene, kan fordelene ved to hjem oppveie slitet flyttingen fører med seg. Etter hvert kan også en tilværelse med to hjem, hyppig pakking og flytting bli en vane. Samtidig er det nok likevel slik at noen barn lettere tilpasser seg tohjemstilværelsen enn andre, og at foreldre i ulik grad er flinke til å legge til rette for at overflyttingen skal gå lettest mulig for barna.

Til tross for at Skjørten og hennes kollegaer kom frem til at delt bosted fungerte godt for fire av fem familier betyr dette likevel ikke at dette er den beste løsningen for alle. For eksempel hadde undersøkelsen deres en lav svarprosent (55 %). Det er sannsynlig at høyrisikofamiliene var underrepresenterte blant de som var med i undersøkelsen. I de tilfellene (en av fem) der delt bosted fungerte middels eller dårlig, rapporterte foreldrene: opprettelse av nye familier, praktiske problemer grunnet arbeid eller tid, avstand, økonomi eller boligforhold som mulige årsaker. Funnene kan også skyldes at familiene som velger delt omsorg skiller seg fra de som

ikke gjør det på flere områder. Skjørten og kolleger fant at blant de foreldrene som valgte delt bosted var det flere med høy utdannelse og lavt konfliktnivå. En litteraturstudie om delt bosted konkluderte med at konfliktnivået mellom foreldrene så ut til å ha størst betydning for om delt bosted fungerte godt for alle parter. Studien konkluderte også med at denne løsningen vil være problematisk for noen familier og at man derfor måtte vurdere hva som er best ut i fra hvert enkelt barns behov og familiesituasjon. I tillegg har foreldrenes konfliktnivå, barnets alder og utvikling og om omsorgsordningen er valgt frivillig av begge foreldrene, innvirkning på om delt bosted er en god løsning (Stave, 2007).

Kvaran (2008) stiller seg også kritisk til ordningen delt bosted. Han mener at det ikke finnes noen faglig viten eller undersøkelser som kan vise at delt bosted er en best mulig ordning for barna, og mener at delt bosted er den beste ordningen når foreldre har hatt et tilnærmet likt ansvar, er enige og samarbeider om gjennomføringen. I Kvaran sitt doktorgradsarbeid; *Skilsmisse sett med barns øyne - barns sårbarhet og håndtering*, undersøkte han familier som han antok har hatt det vanskeligst i forbindelse med skilsmisse. Disse familiene er preget av rus, psykiske problemer og mishandling. Barna uttrykker også at foreldre har vært lite til stede i den daglige omsorgen og at kontakten mellom dem har vært dårlig. De problemene disse barna har, er ikke knyttet direkte til samlivsbruddet eller skilsmisseprosessen, men har startet og utviklet seg tidligere i foreldrenes samliv. Det er en stor fare for at de barna som har vokst opp med disse problemene ved en delt omsorgsordning vil bli tvunget til å fortsette å leve tett på disse. Ingen av barna eller foreldrene som dem antar har hatt det vanskeligst sier at de ønsker ordningen med delt omsorg, forteller han. Noen barn sier at de synes synd på foreldrene ved skilsmisse, og de bekymrer seg for den av foreldrene som blir alene. Samtidig gir mange uttrykk for at skilsmissen har reddet dem ut av et ødeleggende forhold til den samme forelderen hevder han. Kvaran mener at denne gruppen barn vil komme i en svært vanskelig valgsituasjon hvis forslaget om delt omsorg skulle bli vedtatt. Dilemmaet mellom å bekymre seg for foreldrene isteden for å ta vare på egne behov, vil være særdeles vanskelig for barn og ungdom å håndtere, konkluderer han. Kvaran hevder samtidig at forskningsrapporten, *Delt bosted for barn* (Skjørten m.fl., 2007) ikke gir noe svar på om delt bosted er mer konfliktdempende enn andre samværsordninger. Han sier videre at det imidlertid finnes en mindre gruppe i undersøkelsen som har inngått avtale om delt bosted gjennom rettsforhandlinger. Denne gruppen preges av høyt konfliktnivå og skiller seg ut ved en rekke negative kjennetegn. Det antydes også at disse foreldrene kan ha inngått delt bosted som et kompromiss for å unngå videre rettskonflikter. Delt bosted skal heller ikke fordeles ut

fra hva som er rettferdig sett fra foreldrenes synspunkt eller som et tiltak i likestillingsarbeidet, men barn skal bo der forholdene ligger best til rette for dem, presiserer han. Kvaran hevder dessuten at det er noen rammebetingelser som synes å være nødvendig for at delt bosted skal fungere. For det første at ordningen ikke er påtvunget barnet eller en av foreldrene, og at foreldrene har et godt samarbeid. Det er viktig at foreldrene bor i samme skolekrets slik at kontinuitet i forhold til nabolag og venner sikres. Videre synes han det er viktig at foreldrene opprettholder tilnærmet fullt heltidsarbeid og slik sikrer en stabil økonomi, og at ordningen gir rom for fleksibilitet og justeringer. De praktiske sidene ved delt bosted er slitsomme og gode hverdagsrutiner er derfor viktige. Han hevder at delt bosted er krevende for de som velger det, og det må tilrettelegges slik at kvaliteten av omsorgen for barna blir ivaretatt (Kvaran, 2008).

Hjermann (2008) mener at barn trenger individuelt tilpassede løsninger. Delt bosted bør ikke være hovedregelen ved samlivsbrudd presiserer han i *Aftenposten* (2.01. 2008). Han vil at barn skal bo hos mor eller far. Delt bosted fungerer ikke for alle barn, sier Hjermann og fraråder at delt bosted blir normalen, når mor og far skiller lag. Når foreldre går fra hverandre skal de fordele både hus, bil, TV og stereoanlegg. Barna kan ikke trekkes med i det regnskapet. En kan ikke fordele barna ut fra hva som er rettferdig for foreldrene, sier Hjermann. Når det er sagt sier han, så er mange foreldre bevisste på at det å være et barn som lever i en koffert ikke er en ideell løsning. Det er tungvint og upraktisk å bo i to hjem, jeg tror ikke foreldre hadde holdt ut lenge med en tilsvarende løsning, sier han. Barneombudet lener seg på norsk og internasjonal forskning, når dem konkluderer med at ikke alle barn lever godt med delt bosted. I ombudets uttalelser til barnelovutvalget står det at delt bosted ikke nødvendigvis virker konfliktdempende. Det er klart at hvis norske foreldre kranglet mindre og samarbeidet bedre, kunne flere barn trives med delt bosted, påpeker han. Vi får altfor mange henvendelser fra barn og unge som blir stående midt i kryssilden for foreldrenes krangling, sier Hjermann. Han viser til undersøkelser fra Institutt for samfunnsforskning som kom i 2007. Der kom det frem at én av fire foreldre som praktiserte delt bosted hadde et problematisk forhold til hverandre (Hjermann, 2008).

Hvem skal avgjøre spørsmålet om delt bosted?

Hovedregelen er at dersom foreldre er uenige om barnets faste bosted, er det rettens oppgave å avgjøre hvem av dem barnet skal bo hos, jfr. bl. § 36 annet ledd første punktum.

Spørsmålet om domstolene skal kunne idømme delt bosted ble drøftet i 1997 i forbindelse med endringer av barneloven. Departementet og flertallet i Stortinget sluttet seg til flertallet av høringsinstansene som var i mot en slik bestemmelse. Departementet mener det er lite hensiktsmessig å lage en hovedregel som tar størst hensyn til fordelingsrettferdighet mellom foreldre og dermed svekker hensynet til barnets beste. Selv om barnet tidligere har bodd sammen med begge foreldrene, fører ikke det nødvendigvis til at begge foreldre har deltatt like mye i barneomsorgen under samlivet. Departementet konkluderte i høringsnotatet med at delt bosted forutsetter så stor grad av samarbeid mellom foreldrene, at det ikke kan pålegges av domstolen eller fylkesmannen dersom foreldre ikke er enige om det. Mange av argumentene som begrunner hvorfor delt bosted vil være en god løsning er i første rekke begrunnet ut fra hensynet til foreldrene. Barnelovens utgangspunkt skal imidlertid være hensynet til hva som er best for barnet. Departementet mener derfor at en ordning med delt bosted som lovens utgangspunkt ikke vil tjene barnas interesser, og åpner ikke for at dette skal kunne pålegges. Departementet foreslo videre at foreldre som er enige, fremdeles skal ha adgang til å avtale at barnet skal ha delt bosted ¹. Når spørsmålet på nytt ble utredet av Barnefordelingsprosessutvalget i 1998, mente utvalgets mindretall at det burde åpnes for å kunne idømme delt bosted i særlige tilfelle. Regjeringen la til grunn i St.meld. nr. 29 (2002-2003) at de ikke ønsket å åpne for en bestemmelse om delt bosted, og dette sluttet flertallet i familie-, kultur og administrasjonskomiteen seg til. Bestemmelsen om delt bosted ble likevel vedtatt i 9.04. 2010 etter en ny utredning, og trådte i kraft 1. 07.2010. Bl. § 36 annet ledd annet punktum sier at *“dersom det ligg føre særlege grunnar, kan retten likevel avgjere at barnet skal bu fast hos begge.”* Når det kreves *“særlege grunnar”*, tilsier dette at delt bosted ikke er aktuelt å idømme i enhver sak.

Foreningen, *2 Foreldre* har som en av sine hovedmålsettinger at foreldre skal være likestilte etter samlivsbrudd. Foreningen tar både mors og fars ønsker om å være likeverdige i mors og fars liv på alvor ². Målsettingen med den nye Barneloven er at foreldre skal være likestilte ved samlivsbrudd, men den nye loven sørger for at det fortsatt vil være en taper og en vinner i barnefordelingssaker, mener foreningen *2 Foreldre*.

---

1 Barne -likestillings- og inkluderingsdepartementet, lovendringer av bl. 8. 04.1981 nr 7

2 Pressemelding, *Barna er tjent med likestilte foreldre*, *2 Foreldre*, 08.12.2010

Imidlertid påpeker de at forslaget er en klar forbedring. Hvor rettspraksisen vil komme til å legge listen for ”*særlege grunner*”, blir viktig her, sier advokat Marie Sølverud og rettsjelper Petter Meidell fra foreningen *2 Foreldre*. I dagens rettsystem ser man ofte at partene skal samarbeide svært godt for å få til delt bosted. Dersom delt bosted var et rettslig utgangspunkt og ikke en unntaksregel, ville man antagelig sluppet mange rettstvister, hevder dem. Det ville også signalisert at omsorgen for barnet er et fellesprosjekt avslutter Sølverud og Meidell i foreningen *2 Foreldre*. *Barneombudet* mener en ”god” løsning på en barnefordelings sak ikke er å dele et barn mellom to voksne i konflikt, men å sikre barnet tilknytning og forutsigbarhet. Ombudet har liten tro på at barnet automatisk blir godt ivaretatt der konflikter løses ved at foreldre enten velger eller blir pålagt delt bosted for barnet. *Norsk psykologforening* er bekymret over at foreldre skal kunne avtale delt bosted. De møter i dag konflikter ved spørsmålet om delt omsorg. *Redd Barna* påpeker at en ordning hvor barnet skal fordele sitt bosted mellom mor og far krever et betydelig godt samarbeid mellom foreldrene. Samarbeidet må baseres på foreldrenes gjensidige respekt og aksept av hverandre som foreldre, og en fleksibilitet i forhold til å justere ordningen til at barnets behov endrer seg. Dersom foreldrene ikke kan enes om at barnet skal bo hos dem begge, er forutsetningene for at delt bosted skal kunne fungere som den beste løsningen for barnet, neppe til stede. Ved familievernkantorene, som jobber med familier utenfor en rettslig ramme og sammenheng, ser dem at konfliktene omkring delt bosted ofte er svært utmattende med triste konsekvenser for både barn og foreldre, hevder fagfolk i *Redd barna* ³.

2.5.6 Organisering av delt bosted

Ved delt bosted bor barna tilnærmet like mye hos begge foreldrene. Hvordan dette skal løses i praksis er det ikke lagt føringer for. Organiseringen av delt bosted gir viktige rammer for hverdagslivet til både barn og foreldre. Dette innvirker på hvor ofte de sees, og hvilke kontinuitet det blir i vennerelasjoner og oppfølging av fritidsaktiviteter. Forskjellige hensyn og argumenter veies opp mot hverandre, og dette bidrar også til at avtaler endres over tid. Delt bosted kan organiseres på mange måter, men det som er mest vanlig er at barna er hos mor og far annen hver uke eller overflytting mellom hjemmene hver fjortende dag. Dette krever at begge foreldre jevnlig må følge opp barnas skoleuke og fritidsaktiviteter, og på denne måten holde seg oppdatert om hva som skjer.

---

³ Barne -likestillings- og inkluderingsdepartementet, lovendringer av bl 8. 04.1981 nr 7

I Sverige, hvor delt bosted er mer utbredt enn i Norge, viser forskning at 81 prosent av barn med delt bosted bor annenhver uke hos hver av foreldrene (Skjørten m.fl., 2007). Delt bosted kan organiseres på mange måter. Mens en modell kan passe bra for noen foreldre og barn, kan kanskje en annen fordeling passe bedre for andre, alt avhengig av for eksempel foreldrenes arbeidssituasjon og barnas alder. For eldre barn vil det kanskje være en fordel å bo lengre tid i strekk i hvert hjem og for små barn vil kanskje hyppige skifter være den beste løsningen. For yngre barn kan praktiseringen av annenhver uke hos hver av foreldrene oppleves som en lang adskillelse. Noen har derfor en ordning med delt uke, der barnet bor faste ukedager hos hver av foreldrene. Begrunnelsen for å ha delt uke er hovedsakelig ønsket om tett kontakt med begge foreldrene, men også foreldrenes oppfølging av faste fritidsaktiviteter. En forutsetning for en slik ordning er tett samarbeid og oppfølging av begge foreldrene. De må prøve å få til kontinuitet i tilværelsen for barnet på tvers av stedene. Foreldrene er tettere på hverandre når de velger denne ordningen, dette betinger et godt forhold, ellers kan spenningen dem imellom være ødeleggende for barnet og dets hverdagsliv.

KAPITTEL 3

HVERDAGSLIVET TIL FORELDRE OG BARN VED DELT BOSTED

I dette kapitlet redegjøres det for hvorfor man bør ta barns dagligliv på alvor. Det forklares også årsaker til at det kan være hensiktsmessig og få mer kunnskap om hvilke betydning delt bosted etter et samlivsbrudd har for barnets hverdagsliv. Jeg ser nærmere på forskning som er gjort omkring foreldrenes organisering av hverdagslivet for barn som pendler mellom to hjem. Hvordan de to hjemmene oppleves for barna, kan ha sammenheng med økonomiske ressurser i de to husholdene. Det redegjøres for forskning omkring den økonomiske situasjonen for delt bosted - foreldre, og hvordan den eventuelt håndteres.

For organiseringen av barns hverdag er skole og fritidsaktiviteter sentrale områder for foreldrearbeidet. Hvor viktig viser forskning at strukturering og oppfølging av barnets skole og fritidsaktiviteter er for delt bosted - familiene?

Når barn og foreldre praktiserer delt bosted har foreldre ”barnefri” den tiden barnet er hos den andre parten. Foreldre kan da bruke tiden til å trene, jobbe overtid, treffe venner eller gjøre andre ting som er mest i egen interesse. Når det er tid for barneuke igjen er det som regel fullt fokus på barnet. Når skal barnet få egentid? Jeg viser til studier som finner at delt bosted - barn savner mer tid alene.

Flere studier finner at det er den praktiske siden ved å skifte bosted som er mest slitsomt. Imidlertid viser forskning at ulike faktorer spiller inn på hvor vanskelig pendlingen oppleves.

Til slutt i kapitlet presenteres forskning som er blitt gjort omkring delt bosted barns tilhørighetsfølelse. Kan barna føle seg hjemme to steder?

3.1 Barnas hverdagsliv

”Hvis du tenker deg hvordan medlemmene i denne familien innretter seg i det daglige, har du noen oppfatninger om det?” Slik inviterte Andenæs m.fl., (2002) en av saksbehandlerne til en samtale om dagliglivet til en aktuell alenemor og barnet hennes. En samtale som ble ganske kort, for, som saksbehandleren sier, ” Det vet jeg skremmende lite om, altså. Rett og slett. Jeg

har aldri snakket med henne sånn ordentlig om hvordan de disponerer dagene sine og såne ting”. Haavind (1987) har sett på hvordan mødre blir forstått som omsorgsperson. Det er utilstrekkelig å beskrive omsorgen bare som grader av god eller dårlig.

”Barnets sosialisering må studeres i lys av hvordan det får formidlet reelle kulturelle meninger i den sosiale kontekst det faktisk inngår i” (Haavind, 1987, s 69).

Andenæs m.fl.,(2002) argumenterer for; *”å betrakte omsorg som sosiale praksiser som blant annet handler om å organisere dagliglivet og legge til rette for barnets bevegelser gjennom døgnet på en måte som er forståelig og akseptabel i kulturen, og som peker fremover for den lille”*(Andenæs m.fl., 2002, s 143).

Omsorg og utviklingstøtte handler altså ikke bare om et sett med riktige og barnekjære holdninger, men også om et arbeid som må være preget av omtanke, planlegging og oversikt over omgivelsene, hevder Andenæs. Innenfor en kulturpsykologisk tilnærming vil en gjøre det til et uttalt poeng at barn blir født inn i en kulturell og sosial kontekst, og at utvikling skjer gjennom sosial deltakelse. Man må se på barnet som en sosial deltaker og meningsskapende aktør i eget liv og ikke bare en passiv mottaker som utsettes for påvirkning fra sine omgivelser. Det er den kulturelle organiseringen av omgivelsene, slik barnet møter det gjennom sitt dagligliv, som skaper muligheter for barnas utvikling, sier Andenæs. Dersom man tenker slik gir det en teoretisk ramme som gjør hele dagen og innrammingen av den faglig relevant. Da er det barnets bevegelse gjennom sitt dagligliv som må gjøres til gjenstand for utforskning, vurdering og støtte. Da må man legge arbeid i å kartlegge de voksnes organisering av dagliglivet og ikke bare utskilte deler av dagliglivet, men hele døgnet gjennom, og med interesse for hvordan hendelsene blir forstått av de som deltar (Andenæs m.fl., 2002). Ved å legge denne teoretiske rammen til grunn ser jeg på det som både betydningsfullt og hensiktsmessig og få mer kunnskap om hvilke betydning delt bosted etter et samlivsbrudd har for barnets hverdagsliv. Delt bosted preger barnets hverdag og forutsetter et godt foreldresamarbeid og en nøye planlagt organisering av barnets dagligliv. Dette er nødvendigvis ikke alltid like enkelt ettersom barnet pendler mellom to hjem og kanskje to familier hvor hverdagsrutinene kan være svært ulike. Flere studier viser at også de skilte foreldrene vet lite om familiesituasjonen og hverdagslivet til den andre forelderen (Wallerstein og Blakeslee, 1989). Implikasjonen av det blir at de også vet lite om sine barns familier. Nettopp derfor er det så viktig å innta *barnas perspektiv* samt også hensiktsmessig og utforske mer om hverdagslivet til barn som praktiserer delt bosted.

3.2 Hverdagslivet i to hjem

Til forskjell fra vanlig samværsordning innebærer delt bosted at både mor og far har likt ansvar for daglig omsorg, oppdragelse, husarbeid og oppfølging på fritiden. Denne tette relasjonen mor, far og barn får ved delt bosted, skapes nettopp gjennom å dele et hverdagsliv. Enkelte barn forteller i delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) hvordan forholdet til begge foreldrene har blitt styrket etter de begynte med delt bosted. De fleste barna i denne undersøkelsen forteller om et nært forhold til begge foreldrene. De utvikler tette relasjoner ved å dele hverdager sammen. Mannens omsorg har dessuten vært sett på som verdifull og annerledes omsorg komplementær til kvinners omsorgsyttelse (Elligsæter og Leira 2004 i Skjørten, 2005). Delt bosted er den ordningen som sikrer barn mest mulig tid med begge foreldrene. Er barnet nær knyttet til både mor og far, kan det å ha delt bosted være en ideell måte å sikre barnets videre tilknytning til begge foreldrene på (Skjørten m.fl., 2007). Samtidig innebærer en slik løsning omstillinger for barnet fra å ha ett hjem til å ha to likeverdige hjem. For at delt bosted skal fungere bra for barnet, må det finne seg til rette i disse to husholdene og selv oppleve at de fremstår som to gode hjemmebaser.

Delt - bosted undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) ser også nærmere på foreldrenes organisering av hverdagslivet i de to hjemmene. Er det slik at barna i stor grad har de samme hverdagsrutinene i begge hjemmene, eller har barna to ulike hverdager ut fra om de er hos mor eller far? Bare 16 prosent av foreldrene i undersøkelsen mente hverdagsrutinene var svært forskjellige. 62 prosent mente hverdagsrutinene var like på noen områder og forskjellige på andre områder, og 22 prosent mente hverdagsrutinene i begge hjemmene var svært like. Dersom man videre ser på svarfordelingen i undersøkelsen deres ut fra om en eller begge parter har etablert nye familier, viser det seg at dette har betydning for hverdagsrutinene i hjemmene. Når begge foreldrene er alene, er hverdagsrutinene i hjemmene langt mer ensartet enn når begge har ny partner. Utvides familien med steforeldre og kanskje stesøsken blir hverdagsrutinene justert og tilpasset de nye familiemedlemmene. For barna med delt bosted betyr dette at forskjellen mellom hverdagslivet i mors og fars hjem øker. Skjørten m.fl., (2007) mener at svært ulike holdninger og standarder i foreldrehjemmene ofte vil stille store krav til barnets evne til tilpassning og omstilling. Hvis den ene eller begge foreldrene i tillegg er kritiske til omsorgsbasen til den andre, vil dette være ytterligere belastende for barnet. Dersom hverdagsrutinene er omtrent de samme i begge hjem, er det antagelig enklere for barn å tilpasse seg to hjemssituasjonen, og overgangen mellom hjemmene blir mindre belastende. Delt bosted forutsetter også en tilnærmet lik levestandard i de to hjemmene dersom man

vektlegger at det skal oppleves så likt som mulig. Når regler og rutiner er svært forskjellige, må barnet i langt større grad omstille seg til et annerledes hverdagsliv ved overflytting mellom hjemmene. For noen barn er det uproblematisk å skifte mellom to hushold. Foreldrene har gjerne beholdt mange av de samme hverdagsrutinene, og tilværelsen preges av de samme vennene, fritidsaktiviteter og lekser. For andre er kontrasten mellom foreldrene så stor at forskjellene mellom ukene blir en sentral del av tilværelsen deres. Foreldre kan ha ulike hverdagsrutiner, forskjellige matvaner og fritidsinteresser for helgene, og stemningen i huset kan være forskjellig. Noen barn i delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007), beskriver mor og far som svært ulike med forskjellige holdninger til regler og rutiner. Skolen blir ofte en nøytral mellomfase for en del som skifter bosted. I løpet av skoledagen innstiller de seg mentalt på å skulle gå til et annet hjem. Overgangen blir dermed ikke så brå. Skolen og vennene blir en viktig stabiliseringsfaktor i tilværelsen til barnet. Hvis ikke denne kontinuiteten hadde vært der, ville denne endringen i familielivet blitt mye vanskeligere.

3.3 Foreldrenes økonomiske ressurser og arbeidssituasjon

Ved samlivsbrudd er ikke lenger foreldre og barn en felles økonomisk enhet. Vi får to hushold med to separate økonomier, og begge husholdene skal fungere tilstrekkelig til å ivareta barnas nødvendigheter og interesser. Ei mor som var med i delt bosted undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) presiserer at det har vært viktig at barnet opplever den tiden hun har sammen med henne som like god som den barnet har hos sin far, og at hun ikke opplever store mangler i det hjemmet hun tilbyr barnet. Hvordan de to hjemmene oppleves for barna, kan ha sammenheng med økonomiske ressurser i de to husholdene. Dersom foreldre er i en svært ulik økonomisk situasjon, vil også levestandarden i de to hjemme være forskjellig. Ved delt bosted kan de økonomiske overføringene i form av barnetrygd, skatteklasse 2 og kontantstøtte som ellers gis til eneforsørgere, deles mellom mor og far (Skevik og Hyggen, 2002). Flere av foreldrene i delt - bosted undersøkelsen til Skjørten og hennes kolleger oppga at de jobbet mer enn vanlig den uken barna ikke var hos dem. Noen hadde for eksempel ekstrajobb de helgene barna var hos den andre forelderens. Andre hadde en fleksibel arbeidssituasjon som gjorde det mulig å jobbe svært mye den uken barna ikke var hos dem, og mindre enn normalt da barnet var hos dem (Skjørten m.fl., 2007). En lignende tilpasning mellom jobb og barneomsorg fant også Haaland (1988) i sin undersøkelse av delt bosted familier på midten av 1980 - tallet. Flere av fedrene hadde endret sin arbeidssituasjon slik at forholdene ble lagt bedre til rette for

omsorgen for barna. Mange av mødrene hadde også en fleksibel arbeidssituasjon som gjorde det mulig å arbeide overtid den uken barna var hos far, og redusere arbeidstiden når barna var hos dem. Delt bosted krever langt på vei to likeverdige hjem eller i det minste to hjemmebaser som fungerer tilstrekkelig ut i fra barnas forbruk og ønsker.

3.4 Organisering og oppfølging av barnets skole og fritidsaktiviteter

I følge delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) har flertallet av foreldrene et aktivt samarbeid og begge deltar når det gjelder skole og fritidsaktiviteter for barnet.

Et godt foreldresamarbeid virker positivt inn på barnets hverdag. For organiseringen av barns hverdag er skole og fritidsaktiviteter sentrale områder for foreldrearbeidet. En rekke undersøkelser fra Norden og andre land viser at barn med skilte foreldre i gjennomsnitt har dårligere skoleprestasjoner enn barn som bor sammen med begge foreldrene. En mulig forklaring på dette kan være at det blir mindre tid til å følge opp barnet i forhold til skole når en foreldre er alene med hovedansvaret. Hovedansvar for oppfølging i forbindelse med skole, fritidsaktiviteter og alt som dagliglivet fører med seg, samt fulltids jobb, gir et annet utgangspunkt enn deling av omsorgsarbeid og lønnsarbeid på to foreldre. Å få utvidet familien med en steforelder har derfor blitt ansett som en styrke når det gjelder oppfølging av barna. Nå viser undersøkelser at det ikke er noen forskjell mellom skoleprestasjoner til barn av enslige foreldre og barn i stefamilier. Steforeldre ser dermed ikke ut til å ha noen positiv effekt på hvordan barn klarer seg på skolen, tendensen er heller motsatt (McLanahan og Sandefur, 1994 og Skjørten m.fl., 2007). At steforeldre ikke har noen positiv effekt på barns skoleprestasjoner, kan ha en sammenheng med at nye partnere ikke nødvendigvis betyr mer tid til oppfølging av barna. Tvert i mot kan tid bli et knappere gode når ikke bare barn, men også forholdet til den nye partneren skal pleies.

De samlivsbruddbarna som ser ut til å klare seg best i skolen, er barn med delt bosted. Nergård (2005) fant at disse barna klarte seg omtrent like godt på skolen som barn i familier med begge foreldrene. Nergård mener dette kan ha sammenheng med at det er en spesielt ressurssterk gruppe foreldre som i dag har delt bosted for barn. Det er med andre ord grunn til å tro at gruppen elever fra familier som praktiserer delt bosted er nokså selektiv i forhold til sosioøkonomisk bakgrunn. Det kan være en viktig forklaring på at barn med delt bosted klarer seg så godt på skolen.

For at delt bosted skal fungere bra for barnet, er det høyst sannsynlig viktig at begge foreldre følger opp med lekser, deltar på foreldremøter og engasjerer seg i ulike sider ved skolehverdagen. I skolesammenheng kommer ofte beskjeder om ting som skal forgå, eller innkjøp som må gjøres med kort varsel. For foreldre som bor under samme tak, kan det være vanskelig nok å formidle beskjeder seg imellom og få organisert det som skal gjøres. Når foreldreskap skal utføres på tvers av to hushold, blir ikke utfordringen mindre. Også kravet ovenfor foreldrene om å delta aktivt i barnas skolearbeid kan være problematisk for dem som ikke følger opp fra dag til dag. En samværsforelder eller en som ikke har hatt barna hos seg den siste uken, har mindre oversikt over hva barna faktisk har arbeidet med i det siste (Skjørten m.fl., 2007). I dag er det mange skoler som har tatt i bruk internett og egne hjemmesider hvor lekseplaner og viktig informasjon til foreldre er tilgjengelig. Dette kan være en god støtte både for foreldre og barn. Foreldrene kan dermed holde seg løpende orientert om barnas skolehverdag uten at barna trenger å informere om alt to ganger.

For barn som praktiserer delt bosted, er det også antakelig viktig at begge foreldrene engasjerer seg i barnets fritidsaktiviteter, eller i det minste legger forholdene til rette for barnets fritidsaktiviteter den tiden barnet er hos hver av dem. I følge delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) har flertallet av foreldrene et aktivt samarbeid og begge deltar når det gjelder skole og fritidsaktiviteter for barnet. At foreldresamarbeidet i forhold til dette er godt, har en positiv betydning for barnas hverdagsliv.

3.5 Barns egentid

Gry Mette Haugen er førsteamanuensis og nestleder for *Norsk senter for barneforskning* ved NTNU, og seniorforsker hos NTNU - Samfunnsforskning. Haugen har intervjuet skilsmissebarn som praktiserer delt bosted. I intervjuene kommer varierende erfaringer frem. De fleste er fornøyde med ordningen men noen syntes det er vanskelig. En av faktorene hun oppdaget, var at flere av barna savnet mer tid alene. Når foreldre har barnefri annenhver uke, kan de bruke tiden til å trene, jobbe overtid, treffe venner eller gjøre andre ting som er mest i egen interesse. Når det er tid for barneuke, er det fullt fokus på barnet. Foreldre følger opp barnet med å være med på trening, stille opp som sjåfør og være til stede på alle mulige måter. Barn blir i dagens samfunn generelt mye stimulert, og barn skal liksom ikke kjede seg, forklarer forskeren. For noen av ungdommene i hennes forskningsmateriale førte dette til at

de fikk for lite egentid. Hva med foreldrefri for barnet? For mange unge er det viktigste å være sammen med venner, og det å prioritere mellom hensynet til foreldre og hensynet til venner kunne i noen tilfeller være vanskelig. Barn trenger friområder, og det er viktig at barn og unge får egentid for å utvikle selvstendighet, sier Haugen (2012). De engelske forskerne Wade og Smart (2003) har også intervjuet barn om hvordan de opplever pendling mellom to hjem. Flere av barna har påpekt at delt bosted betyr at foreldre får sin ”rettsmessig del av barnet”. Men barna har også sitt eget liv, særlig tenåringer med venner, fritidsaktiviteter etc. Delt bosted gir ”barnefri” tid for foreldre men tar ”foreldrefri” tid fra barn. Barn bruker mer tid på å være i to hjem og til reiser mellom disse. For noen barn kan selve reisen eller flyttingen mellom foreldrene by på problemer. Omtrent halvparten av barn med delt bosted har foreldre innenfor gangavstand. Den andre halvparten har ikke disse fordelene. Barn kan betale en høy pris for delt bosted. Det er på tide for å spørre om barns behov for, og rett til, egen tid (Jensen, 2005).

3.6 ”Å bo i koffert”

Den praktiske siden ved å skifte bosted er det som er mest slitsomt, i følge informantene fra delt - bosted undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007). Ikke alle opplever det som like slitsomt. Det kan være at de som personer har mer kontroll over sin egen tilværelse, eller at de er mindre opptatt av spesielle klær eller avhengig av ekstrautstyr. Kjønn kan også ha en betydning for hvordan selve flyttingen oppleves. Jenter kan for eksempel ha mer ”dill dall”, klær og sko sammenlignet med gutter. Jenter kan derfor ha ekstra mye å pakke med seg fra det ene hjemmet til det andre, sammenlignet med gutter som så oftest er litt enklere på dette området. Noen familier skaffer seg kanskje etter hvert dobbelt opp av klær og utstyr, slik at de slipper å bære det frem og tilbake. Dette krever både god økonomi og at foreldrene er innstilt på at klær sirkulerer til en viss grad. Når det gjelder skolen er det skolebøker, pennal og lekser hjemme på PC- en som er den store utfordringen. En hjelp er muligheten for å legge fra seg de bøkene de ikke har lekser i, på skolen. Det er også vesentlig at det er enkelt å stikke innom den de ikke bor hos, for å hente det de har glemt. At de bor nær hverandre, gjør det dessuten enklere å ha for eksempel sportsutstyr et sted. Som man ser er foreldrenes tilrettelegging av de praktiske sidene vesentlig for barnas opplevelse av å flytte mellom to hjem (Skjørten m.fl., 2007). Dersom foreldre gjør en god innsats med å legge til rette og hjelpe barnet med det praktiske som flyttingen medfører, gjør dette hverdagen mye enklere for barnet.

3.7 Tilhørighet og to hjem

Et viktig kriterium for om man tilhører et hjem, er at man er inkludert. Medlemskapet er en betingelse for å ha full tillit til de andre. Hjemmet er rammen rundt familielivet og dermed betingelsene for hvordan man praktiserer delt bosted. Hjemmets fysiske omgivelser bidrar dessuten aktivt til å vedlikeholde familierelasjoner. Innredning, gjenstander, bilder og hagen er bærere av familiehistorier og livsløp som binder familiemedlemmene sammen. Hjemmet er det viktigste stedet for privatliv og intimitet og der hvor de nye relasjonene prøves ut og videreutvikles (Skjørten m.fl., 2007).

Kan barn være hjemme to steder? Dette var et av spørsmålene Skjørten og hennes kolleger var nysgjerrig på i sin delt bosted - undersøkelse. Når familien splittes, former foreldrene hver sine hjem. Barn med delt bosted får plutselig to hjem som de skal tilbringe like mye tid i å forholde seg til. Barnet er avhengig av foreldrene og det kan være styrken i denne relasjonen mer enn hjemmet som sted, som bestemmer hvor de føler seg mest hjemme. Men også fremmede omgivelser kan virke inn på følelsen av tilhørighet. Å dele et hverdagsliv er viktig for å føle tilhørighet, tid til seg selv og slappe av hjemme, i kontrast til å være en gjest (Skjørten m.fl., 2007). Flertallet av barna i delt bosted - undersøkelsen mener de har to likeverdige hjem. De aller fleste følte seg like mye hjemme begge steder. Skjørten presiserer at det i annen forskning der barn bor fast hos en av foreldrene og med besøksordning hos den andre, er det den midlertidige tilknytningen til besøkshjemmet som er fremtredende. Opplevelsen av å være på besøk, ”å bo i koffert”, ikke å ha et eget rom og en fremmedhet i forhold til nye partnere, virker inn på relasjonen de har til besøksforelderen (Smart, Neal og Wade, 2001). Sammenlignet med slike beskrivelser er de erfaringene barna gir i delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) mer preget av at de har to likeverdige hjem. Det vesentlige er at barna får det rommet de trenger for å føle seg hjemme og at de blir akseptert og anerkjent som de personene de er.

KAPITTEL 4

BARNET SOM AKTØR

I dette kapitlet redegjøres det innledningsvis for utviklingen mot et skifte i synet på barnet. I dag sees barnet i større grad enn tidligere som en sosial deltaker og en meningsskapende aktør i eget liv. Videre defineres skille mellom *barneperspektiv* og *barns perspektiver*. Disse begrepene vil bli mye brukt i analyse og tolkning kapitlet (kapitel 6). Det vises også til forskning omkring profesjonelles ivaretagelse av barnas perspektiv.

Barn har en lovfestet rett til deltakelse. Her redegjøres det for hva kravet om barns rett til deltakelse innebærer. Samtidig diskuteres også profesjonelles faglige og etiske ansvar for barns rett til delaktighet.

Det generelle utgangspunktet er at barn har rett til å bli hørt i alle saker som angår dem. Avslutningsvis viser jeg til forskning som er blitt gjort omkring barns mulighet til å være med å bestemme bostedsordning i delt bosted - familier.

4.1 Et skifte i synet på barn

Barns samfunnsmessige stilling har endret seg betydelig, både innenfor og utenfor familien. Fra midten av 1980 tallet har det vokst frem et skifte i synet på barn. Fra et paternalistisk syn som tilsa at voksne vet best hva barn kan og bør, og de derfor kan ta beslutninger på deres vegne, til et syn på barna som kompetente aktører og som selvstendige subjekt (James og Prout, 1997 og Sandbæk, 2002). Barn betraktes ikke lenger som familiens eiendom, og de tildeles rettigheter i kraft av å være individer, rettssubjekter og samfunnsborgere. Boken; *Constructing and Reconstructing Childhood* (James og Prout, 1997) som kom ut i 1990, betegnes gjerne som starten på ”den nye barneforskningen” (Ulvik, 2005). Ulike forskere argumenterer her for et nytt sosiologisk paradigme i syn på barn, barndom, utvikling, forskning om og med barn. Synet på barn og barndom som et anliggende kun for utviklingspsykologien er endret siden boken første gang kom ut. Stikkord for barndomssosiologien er at barn utforskes som sosiale deltakere, som aktører i sine konkrete

verdener, og at barndommen er av interesse mens den leves, ikke bare som forberedelse til fremtiden (Freeman, 1998). En posisjon de fleste barneforskere i dag vil slutte seg til.

4.2 Barneperspektivet

Selv om barn rettslig og formelt kan ha et direkte forhold til samfunnet, og har individuelle rettigheter ovenfor staten, så er det likevel slik at de i stor grad møter samfunnet gjennom sine foreldre. Barns velferd varierer med og avhenger av foreldrenes velferd.

Flere har derfor påpekt at Lov og sosiale tjenester må ha et *barneperspektiv*. Begrepet barneperspektiv er flertydig, og det er nødvendig å presisere hva det kan bety. Den vanligste betydningen av begrepet er at voksne har et blikk for hva som er barns interesse (Ulvik, 2009). En teoretisk diskusjon av begrepet finnes i en fersk internasjonal bok fra en nordisk kontekst ved navn; *Child Perspectives and Children's perspectives in Theory and Practice* (Sommer, Pramling og Hundeide, 2010) Det skilles mellom et *barneperspektiv* og *barns perspektiver*. Et *barneperspektiv* defineres her som voksnes bestrebelser på å forstå barns oppfattelse, erfaringer og handlinger i verden. Motsatt er *barns perspektiver* definert som barns erfaringer, oppfattelser og forståelser av deres livsverden. Dette er ikke umiddelbart tilgjengelig for voksne. Det "nye" barneperspektivet blir dermed de voksnes forsøk på å sette seg inn i de tanker og forståelser barn har om sine liv. Disse dimensjonene i barneperspektivet, utfordrer nye tenkemåter og ferdigheter som kan utvikles og læres. Dette fordi barnestemmer blir filtrert gjennom sosiale og kulturelle filtre i de voksnes ører som hører dem. Hvordan kan voksne forstå barnets perspektiv? Når det gjelder forholdet mellom voksnes syn på barnet og barnets eget synsfelt står vi overfor flere utfordringer. Hvis en påberoper seg at et barneperspektiv på best mulig måte vurderes ut i fra andre forhold, fordi barnet ikke kjenner sitt eget beste eller er overstyrt av lojalitet, sikrer ikke disse dimensjonene i et barneperspektiv endringer i paternalistiske måter å treffe beslutninger på rundt barnets liv. Voksne må ikke tilstrebe etter å fortolke barns uttalelser om hva barnet ser som sine interesser eller overprøve barnets ytringer ut fra en ide om at barn er umodne, og har vansker for å kjenne, forstå eller verbalisere sine interesser. Det handler om og tre inn i de hverdagslige situasjoner og fortolkningsrammer som barnets sosiale virkelighet består i. Dette innebærer at en må gå utover barnets egen selvforståelse og oppfatning av hvordan en situasjon eller et fenomen er, samtidig som man ikke kan fange opp fullt og helt hvordan barnet forstår verden.

Barneperspektiv må forstås som et ”kunnskapsperspektiv”. Det vil si at barn må utforskes og analyseres som sosiale deltakere i sine konkrete verdener. Ulvik (2005) bruker begrepet barneperspektiv som et ”kunnskapsperspektiv” for og utforske barns subjektive forståelse, eller et ”aktørperspektiv” på barn. Barns relative avmakt i forhold til voksne sees som et premiss i hennes studie. Det som er viktig er hvordan barn utnytter og opplever sitt handlingsrom, og hvordan vi som voksne (foreldre, familie og profesjonelle) konkret gir barn handlingsrom og handlingsmuligheter. Det er viktig at nære voksne og profesjonelle inkluderer barn som subjekter og verdsetter deres synspunkter. En slik definisjon av *barneperspektivet* og *barns perspektiver* gir retning til profesjonell praksis.

4.2.1 Profesjonelles ivaretagelse av barns perspektiv

Familievernet har blitt kritisert og tatt selvkritikk for å ha lite direkte kontakt med barn (Engstrøm, 2000, Midtstigen og Vik, 2007). Sandvold og Vike (2001) reflekterer over mulige grunner til kritikken, og stiller bl.a. spørsmål ved systemteoriens dominans over familieterapifeltet. I systemteorien fokuseres det på system, relasjoner og kommunikasjon, snarere enn på individet, eller, i denne sammenheng, barnet.

Psykolog og familieterapeut Kirsti R. Haaland som omtalt tidligere, har vært spesielt opptatt av barn og skilsmisse. I sin siste bok om temaet: *Barneperspektiv på familieomforming* (2002) skriver hun at voksnes lydhørhet for barn ofte blir redusert ved skilsmisse, og at det da er fare for at barnets opplevelser avvises som ugyldige. Når barns stemmer og synspunkter ikke blir hørt, kan de få for dårlig informasjon til å skape sin egen historie. Hun argumenterer for at familieterapeuter bør snakke med disse barna, og advarer mot å overlate dette til foreldrene selv om det kan kjennes tryggest (Haaland, 2002). Det finnes mange publikasjoner om hvordan barn kan inkluderes i terapeutiske samtaler omkring vanskeligheter i familier, samtidig som studier viser at barn kanskje ikke inkluderes så mye som publikasjonene gir inntrykk av.

Den norske psykologen Magne Mæhle skriver i sin avhandling, *Re - Inventing the Child in Family Therapy* (2005), at opptattheten av barn i familieterapi ikke er et nytt fenomen. Han viser blant annet til to artikler av familieterapeutene Montalvo og Haley (1973) og Minuchin (1974) hvor de henholdsvis forsvarer barnets plass i familieterapi, og etterlyser familieterapeuters kunnskap om barn. Mæhle hevder at det innenfor det systemiske paradigmet, som har hatt stor innflytelse på familieterapeutisk teori og praksis, ble vanskelig og hente bidrag fra for eksempel utviklingspsykologi, da utvikling som begrep ble ansett som

lineært og ikke systemisk. Videre bidro skiftet av fokus fra individ til system, til mindre oppmerksomhet på individet og individuelle forskjeller. For øvrig var man opptatt av å beskytte barnet mot å bli familiens sydebukk. Slik ble det en forholdsvis skjev anvendelse av systemisk tenkning, ved at man ble mer opptatt av de voksnes enn barnas bidrag i familiens samspill (Mæhle 2000, 2005). Mæhle viser til Keith og Whitaker (1981) som gir to begrunnelser for å inkludere barn i familierapeutiske samtaler. For det første blir barns behov best ivaretatt når de blir inkludert. For det andre blir terapien mer effektiv når barn er til stede, også når det ikke er barn som er den identifiserte pasienten. Mæhle mener imidlertid, at selv om det er barns problemer som er grunnlag for å oppsøke terapi, er det ikke alltid nødvendig at barn er tilstede i samtalene. Noen ganger blir barn bedre ivaretatt og hjulpet ved å slippe byrden med å være tilstede. Det er ikke hjelpsomt for barn å høre kun negative beskrivelser av seg selv fra foreldre og søsken. Når det er sagt fortsetter Mæhle, er det generelt lettere å ivareta barns behov, uavhengig av om de er identifisert pasient eller ikke, når barna er til stede i samtalene og uttrykker seg direkte gjennom verbalt språk og atferd, enn når terapeuten er prisgitt foreldrenes observasjoner og tolkninger (Mæhle, 2005).

4.3 Barns rett til deltakelse

Barn samfunnsmessige stilling har endret seg betydelig i løpet av noen tiår, både innenfor og utenfor familien. Barn betraktes ikke lenger som familiens eiendom, og de tildeles rettigheter i kraft av å være individer, rettssubjekter og samfunnsborgere. Barnekonvensjonen eller *The International Law on Rights of the Child* av 20. november 1989, har som mål å sikre barn og unges rettigheter i samfunnet. Konvensjonen tar utgangspunkt i tre P'er: *Protection, Provision* og *Participation*, altså barns rettigheter til *forsørgelse, beskyttelse og deltakelse*. FN konvensjonen for barns rettigheter er basert på menneskerettighetskonvensjonen av 1948, og spesifiserer at de grunnleggende menneskerettighetene også omfatter barn. At en slik spesifisering er nødvendig, er et uttrykk for barns aktuelle samfunnsmessige posisjon, påpeker Ulvik (2009). Konvensjonen kan forstås som et forsøk på å konstruere en universell standard for barns rettigheter. Samtidig er det blitt kritisert at konvensjonen i hovedsak er et vestlig produkt, og at det er en vestlig barnekonvensjon som kommer til uttrykk (Stern, 2006 i Ulvik, 2009).

Barn har en lovfestet rett til deltakelse. Barns deltakelse har blitt en slags ”honnørformulering” som feires med stor grad av enighet i vår del av verden. Barns lovfestede rett til deltakelse danner betingelser for profesjonell praksis for ulike profesjoner som forholder seg til barn. For eksempel: sosialarbeidere, psykologer og helsepersonell. Når denne rettigheten skal praktiseres av de profesjonelle, oppstår det en rekke spørsmål. Hva er egentlig deltakelse, og hvordan kan idealene ivaretas? Hva ligger til grunn og hvilke betingelser må være innfridd for at barn skal få den lovfestede retten til deltakelse de har krav på? Hvordan deltakelse defineres, vil ha betydning for hvordan praksiser kan begrunnes og utformes.

Artikkel 12 i konvensjonen om barns rettigheter av 20 november 1989 lyder slik;

- 1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.*
- 2. For disse formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller ved en representant eller et egnet myndighetsorgan og på den måten som samsvarer med vedkommende lands saksbehandling.*

Som man ser av punktene, skal barn møtes som fullverdige, selvstendige mennesker, og de skal lyttes til og ha innflytelse. Det innebærer rett til å høres i dagligdagse spørsmål så vel som i saker som er sammensatte og vanskelige. Barn har også krav på skikkelig informasjon om forhold som gjelder dem og deres fremtid (Gamst, 2011). Konvensjonen alene gir ingen klar definisjon av hva deltakelse er, ut over å få ”gitt uttrykk for synspunkter”, at ”synspunktene skal gis behørig vekt” og at ” barnet skal gis anledning til å bli hørt”, hevder Ulvik (2009). Teksten i Konvensjonen gir derfor lite konkrete anvisninger for utøvende praksis, mener hun. Selv om konvensjonen i liten grad definerer deltakelse, inneholder den etter hvert omfattende litteraturen en rekke forslag til definisjoner. Medvirkning, medbestemmelse, å høre barnets stemme, å påvirke, er noen betegnelser som brukes relativt synonymt innenfor diskursen og barns rettigheter. Myndiggjøring eller ”empowerment” er et beslektet begrep som kan plasseres i samme diskurs.

Innenfor en sosiokulturell teoritradisjon er det et *premiss* at barn former sine meninger og syn gjennom interaksjon med andre mennesker. I denne tradisjonen er deltakelse et teoretisk begrep. Premisset er at *all* handling og samhandling forstås som deltakelse, uansett om

subjektet forholder seg aktivt eller passivt, har innflytelse eller ikke, er i en mektig eller en avmektig posisjon. "Ikke - deltakelse" er en irrelevant term i dette perspektivet (Gulbrandsen og Ulvik, 2008).

Prout (2000) mener at barns reaksjoner må forstås, som meningsskapende aktiviteter sammen med voksne og andre barn. Å forholde seg til barn som deltakere innebærer dermed ikke en nedtrapping av det voksne ansvaret, men et annerledes ansvar basert på en lydhørhet for barns egen forståelse og barns måte å kommunisere på, spesielt vedrørende forhold som påvirker deres liv. I forskningsprosjektet; *Barn som blir plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling* (Andenæs m.fl., 2001) argumenteres det også for at barns status må styrkes. Barn må få større plass som deltakere og som samarbeidspartnere i forhold som angår deres liv. Det vises til at barn usynliggjøres som passive tilskuere heller enn å beskrives som synlige subjekter.

Det er en viktig side ved retten til deltagelse som må løftes frem, på bakgrunn av at barn alltid står i relasjoner til voksne. Dette er relasjoner som vil ha ulik karakter og ulike former. Det vil alltid være en skjevhet til makt mellom voksne og barn (Anderson, 2002). Ulike forskere hevder at barn, innen forskning, sosialt arbeid og i samfunnet generelt, blir underkommunisert og usynliggjort som deltakere i sammenhenger som angår deres liv. Å ekskludere barn som deltakere er mer bestemt av voksnes ideer om barn enn i forhold rundt det spesifikke barnet.

Dersom voksne underkommunerer barn, kan barn komme i situasjoner hvor de ikke får den beskyttelse de trenger. I dilemmaet mellom barns deltagelse og beskyttelse av barn, er det viktig at barn selv får bestemme hvilken form for deltagelse de ønsker.

4.3.1 De profesjonelles faglige og etiske ansvar for barns rett til delaktighet

Voksne yrkesutøvere som har med barn å gjøre, har et særlig faglig og etisk ansvar for barns rett til delaktighet. Når fagpersoner som jobber med barn ikke prater direkte med dem, er det et brudd på barnas rettigheter, i tillegg til at det ligger faglige og etiske aspekter ved en slik unntakelse. Det faglige og etiske aspektet krever at vi får frem barns perspektiv. I det ligger et krav om etisk solidaritet. Å utvise solidaritet med barn er å rette oppmerksomheten mot barnet som deltaker, og tale på vegne av barn gjennom barnets egen stemme og ikke bare gjennom andres kjennskap til barnet. Når barnet blir sett på som kompetente og betydningsfulle informanter, vil de kunne bli mindre sårbare, for det blir en selvfølge at deres opplevelser og synspunkter skal komme frem. Ved å sikre at vi får kunnskap om barn ved barns egen fortolkning av sin situasjon, tar vi et profesjonelt og etisk ansvar. For å ta barn på alvor og

hjelpe barn må vi vite hvordan de har det. En profesjonell etisk forpliktelse er å ha et godt kjennskap til barnet (Ulvik, 2009).

Barns uttalerett må ses i lys av de siste tiårs perspektivskifte, med et endret syn på barns selvstendige kapasitet og kompetanse som informant om selvopplevde hendelser i eget liv. Forskningen viser i dag at barn ikke er mindre pålitelige enn voksne. Det viser seg at barn ikke dikter opp historier om sterke belastninger eller overgrep. Det er heller motsatt, at barn holder tilbake sine erfaringer. Barn trenger derfor de profesjonelle sin kompetanse og er prisgitt hvordan man som voksen klarer å forstå og beskytte dem. Barn som får anledning til å være deltagende aktører og informanter om egen virkelighet, gis mulighet til å avdekke vanskeligheter som øker forståelsen av deres situasjon. Barns stilling innad i familien er også endret i tråd med dette. "Forhandlingsfamilie" er en betegnelse for nye foreldrepraksiser der barn behandles med respekt, får emosjonell så vel som praktisk omsorg, og sees og høres i familien. De nye foreldrepraksisene forstås som demokratiske, men kan samtidig fungere som en annen form for disiplinering. Det ansees også som god barneomsorg at barna involveres og informeres om viktige forhold for familien, som samlivsbrudd, flytting, sykdom og død. Åpenhet og tilpasset informasjon betraktets som viktigere enn skjerming. Imidlertid krever dette mer kompetanse fra de voksne, og det blir større forskjeller på de barn som får og de som ikke får foreldrestøtte (Ulvik, 2009).

4.4 Barns medbestemmelse

Barns medbestemmelse og deltakelse er blitt et anerkjent prinsipp i dagens samfunn, selv om vi fortsatt strever med å gjennomføre det i praksis både i den private og den offentlige sfæren.

Barneombudet fremla en rapport av 2012 ved navn; *Barnas stemme stilner i stormen*, en bedre prosess for barn som opplever samlivsbrudd. Et av hovedbudskapene i rapporten er at barn i større grad må bli involvert i forbindelse med at foreldre går fra hverandre, og at de som snakker med barna må ha kunnskap om å kommunisere med barn.

I *Barneloven* er nå aldersgrensen for barns rett til å bli hørt i barnefordelings saker endret fra tolv til syv år. Paragraf 31 i *barneloven* lyder nå slik;

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreier seg om, skal foreldra høyre hva barnet har å si før de tar avgjørelser om personlige

tilhøve for barnet. De skal legge vekt på hva barnet mener alt etter hvor gammelt og modent barnet er. Det samme gjelder for andre barn som bor hos eller som har med barnet å gjøre. Når barnet er fylt 7 år, skal det få si sin mening før det blir tatt avgjørelser om personlige tilhøve for barnet, mellom anna i sak om hvem av foreldrene det skal bo hos. Når barnet er fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener.

Det generelle utgangspunktet er at barn har rett til å bli hørt i alle saker som angår dem. Viss ikke foreldre blir enige om barnefordeling og må bringe saken inn til domstol, er det domstolens oppgave å sikre at barn fra syv år får anledning til å uttale seg. Retten til å uttale seg må ikke forveksles med plikt til å uttale seg. Barnet må ikke føle seg presset til å uttale seg om noe det ikke vil.

De fleste foreldre kommer på egen hånd frem til en avtale om barnefordeling. Man vet lite om i hvilket stort omfang foreldre lar barna ha et ord med i beslutninger om barnefordeling, og hvilke innflytelse barnets synspunkter tillegges i de ulike aldersgrupper i privat praksis. I undersøkelsen til Skjørten og hennes kolleger (2007) spurte de barna om de var med på å bestemme at de skulle bo halvparten av tiden hos mor og far. En fjerdedel av foreldrene opplyste at yngstemann i stor grad var med på å bestemme bostedsordning etter samlivsbrudd. 21 prosent av foreldrene opplyste at barnet til en viss grad hadde innflytelse på samværsordning. 55 prosent opplyste at barnet ikke i det hele tatt var med på å bestemme bostedsordningen. Undersøkelsen deres viste også at det var betydelige forskjeller mellom barns grad av medbestemmelse og foreldrenes utdannelsesnivå. Jo høyere utdanning foreldre har, jo mindre innflytelse har barna over valg av bostedsløsning for barn i alderen 5-14 år (Skjørten m.fl., 2007).

Utfordringene ligger i og ikke å gjøre barnets perspektiv, barnets medbestemmelse og rett til deltakelse til symboleffekter.

KAPITTEL 5

METODE

Når man skal vurdere forskning eller besvare vitenskaplige spørsmål, er det viktig å ha god innsikt i metode og metodebruk. I dette kapitlet vil jeg innledningsvis gå litt inn på hva metode er generelt, deretter vil jeg gjøre rede for valg av forskningsmetode, undersøkelsens utvalg og metode for datainnsamling. Forskningens kvalitet blir diskutert ved at jeg ser på ulike faktorer som kan påvirke kvaliteten på resultatene i min kvalitative undersøkelse. Det blir også redegjort for ulike etiske overveielser som må foretas gjennom hele forskningsprosessen. Til slutt presenteres transkripsjonsprosessen og fremgangsmåten for analysen.

Valg av metode er gjort ut i fra hvilke tilnærming som i størst grad besvarer problemstillingene og forskningsspørsmålene. Det er viktig at det valget jeg har gjort avgjøres ut i fra hva jeg vil finne ut og ikke ut i fra tilhørighet til en metode eller et paradigme.

For å søke svar på forskningsspørsmålene mine har jeg valgt å gå i dybden og se nærmere på de kunnskaper og erfaringer som eksisterer i praksisfeltet. Kvalitativ metode benyttes for å vite mer om blant annet menneskelige egenskaper som erfaringer, tanker og forventninger. Kvalitative tilnærminger er også egnet for og utforske dynamiske prosesser som samhandling og utvikling (Malterud, 2004).

Studien har en deskriptiv design. Deskriptivt design benyttes når man skal beskrive det som foregår i den praktiske hverdagen.

Fokusgruppeintervju er valgt som metode for datainnsamling og blir beskrevet senere i kapitlet.

5.1 Hva er metode?

Innen empirisk samfunnsforskning er det vanlig å skille mellom to forskningsmetoder, nemlig *kvalitativ* og *kvantitativ*. Denne todelingen er på mange måter en grov forenkling, og det er ikke alltid klare motsetninger mellom metodene. Kvalitativ forskning kan ha flere ulike

tilnæringsmåter, og det kan ofte være større variasjoner innenfor hver enkelt metode enn det er på tvers av metodene. Todelingen har mer vært et redskap for å forenkle og forstå enn en reel beskrivelse. Likevel er det et såkalt tradisjonelt skille mellom kvalitativ og kvantitativ forskning (Ryen, 2010). Det er viktig å forstå disse ulikhetene for at jeg skal kunne argumentere for mitt valg av metode.

Kvalitativ metode baseres på tekstdata dokumentanalyse, observasjon eller intervju. Metoden gir ofte en dypere forståelse av et fenomen enn det en kvantitativ tilnærming ville gjort. Kvalitativ forskning pleier dermed å være *induktiv*, som vil si at forskeren utvikler hypoteser på grunnlag av empiriske undersøkelser (Ryen, 2010). Disse to begrepene ble særlig tidligere satt opp mot to andre begreper, nemlig hvorvidt forskning er *nomotetisk* eller *ideografisk*. Kvalitativ metode sies å være ideografisk. Ideografisk siktes til noe individuelt og har fokuset på det som er historisk eller kulturelt unikt ved det som blir studert. I motsetning til kvantitativ metode der forskningen kjennetegnes av å være nomotetisk. Nomotetisk sikter til noe lovmessig, og har derfor vært knyttet til metoder som søker generelt kausale lovmessigheter, som kvantitativ metode. Kvalitativ metode prøver å forstå ting i deres naturlige sammenheng. Her går man i dybden på et fenomen ved å innhente mange opplysninger om få undersøkelsesenheter (Ryen, 2010). Videre er det ofte nærhet i relasjonen mellom forsker og studieobjekt i denne metoden. En utfordring ved en kvalitativ tilnærming er at den bare gir rom for deler av datamaterialet i analysen. En fare ved dette er at forskeren kun velger å ta med de resultatene som støtter opp under forskerens hypotese, og dermed unnlater å vise til avvikende tilfeller. Dette kan bidra til å svekke validiteten i forskningen (Ryen, 2010).

Kvantitativ metode benytter talldata, som for eksempel statistikk og tabeller, for å beskrive virkeligheten. Metoden krever et forholdsvis stort antall enheter, og den går i bredden ved å registrere sammenliknbar og strukturert informasjon i et stort utvalg. Videre er metoden ofte *deduktiv*, det vil si at forskeren tar utgangspunkt i hypoteser fra ett, eller flere teoretiske perspektiv og stiller spørsmål ut fra dette. Kvantitativ metode kjennetegnes ved en avstand til respondentene i motsetning til kvalitativ metode som kjennetegnes å ha en nærhet til objektet. En utfordring ved denne metoden er at forskningsstrategien bygger på at sosiale fenomener er stabile. En annen utfordring kan være at man ikke får innblikk i det unike ved det som studeres (Ringdal, 2007).

5.2 Valget av kvalitativ forskningsmetode

Kvalitativ metode gir mulighet til å få et direkte og nært forhold til informantene, og til å tolke for å skape forståelse og innsikt (Ryen, 2010). Forskeren er selv i kontakt med de utforskede, enten ved observasjon eller intervjuer, det foregår altså en interaksjon mellom forskeren og informantene. Jeg ønsker å få frem informantenes opplevelse og erfaringer med barn som praktiserer delt bosted, og har derfor valgt å bruke kvalitativ metode.

Hvorfor velger jeg kvalitativ metode fremfor kvantitativ metode som forskningsmetode i min undersøkelse? Det er viktig at det valget man har gjort avgjøres ut i fra hva man vil finne ut og ikke ut i fra tilhørighet til en metode eller et paradigme (Ryen, 2010). Det er problemstillingen min og utgangspunktet for hva jeg vil finne ut som skal avgjøre hvilke metode jeg skal nytte meg av. Ettersom jeg ønsker å intervju få personer og gå i dybden på et fenomen og ikke ha mange informanter og gå i bredden, som kvantitativ metode kjennetegnes ved, så var det hensiktsmessig å velge kvalitativ metode for min undersøkelse. Kvale (2007) hevder at vi lever i en samtalesirkel hvor vår forforståelse av samtalen er basert på vår forforståelse av den menneskelige samtalevirkelighet. Dette kaller han for den *hermeneutiske sirkel*. Å betrakte forskning på denne måten betyr at forskers forforståelse ikke kan legges til side, men betraktes som et premiss for hele forskningsprosessen. Jeg mener at på bakgrunn av et slikt syn er det mulig å kombinere flere kunnskapssyn i forskningsprosessen sine ulike deler. For min del har dette resultert i at både et *hermeneutisk* og et *sosialkonstruksjonistisk* syn har fått plass.

I et *hermeneutisk* kunnskapssyn er forskers forforståelse sett på som et premiss for å kunne tolke den andres mening. Forsker og informant møtes med hver sin forforståelse. Kunnskapen trer frem i en kommunikasjonsmessig utveksling mellom begges forforståelse for det fenomen man søker kunnskap om (Torsteinsson, 1998). *Hermeneutikken* dreier seg altså om spørsmål knyttet til forståelse og fortolkning og til vilkårene for hvordan vi skal gå frem for å oppnå gyldige fortolkninger. Den *hermeneutiske sirkel* er en beskrivelse av en dynamisk erkjennelsesprosess. Denne prosessen bidrar til at vi pendler mellom del og helhet i forsøket på å forstå begge deler best mulig. Når vi forstår en del av virkeligheten vil det påvirke vår forståelse av helheten, som igjen virker inn på delene av vår forståelse (Thornquist, 2006). Informantene kan i løpet av intervjuene belyse momenter som jeg ikke har reflektert over i utarbeidelsen av intervju spørsmålene. Ved å gå frem og tilbake i den hermeneutiske sirkelen, kan informantenes viten gi ny næring til både egen og informantenes kunnskap. Det

sosialkonstruksjonistiske synet går utover hermeneutikken og betrakter forsker og informant som samskapere av mening i en språklig relasjon (Torsteinsson, 1998). Sosialkonstruksjonismen er en tenkemåte og arbeidsform innen det postmoderne paradigme. I min studie har jeg et postmodernistisk og sosialkonstruksjonistisk perspektiv på kunnskap og viten. Det innebærer at jeg er kritisk til objektiv kunnskap, og at jeg tenker at kunnskap er konstruert i relasjon og kontekst (Burr, 2003). En sosial konstruksjon innebærer at en felles virkelighetsforståelse blir skapt gjennom historie og kultur med språket som forhandlingsverktøy (Bjartveit og Kjærstad, 1996). Det er med andre ord gjensidigheten mellom individet og omgivelsene som er avgjørende for å kunne opparbeide både egen og en felles forståelse av verden (Anderson, 2003). For min del har disse ulike kunnskapssynene både vært en utfordring og en hjelp. *Hermeneutikken* har hjulpet meg til å reflektere rundt min egen forforståelse på en åpen og ærlig måte. *Sosialkonstruksjonismen* har hjulpet meg til å reflektere rundt møtet med meg selv, informantene, omgivelsene og møte med min egen tekst.

5.3 Utvalg

Kvalitative studier baserer seg på strategiske utvalg. Det vil si at informantene skal ha kvalifikasjoner eller egenskaper som er strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2003). Jeg valgte derfor å intervju profesjonelle som er ansatt eller samarbeider med et familiesenter, som har erfaringer omkrig mitt tema. Disse vil kunne gi rike beskrivelser fra sin praksis, som jeg vil kunne dra godt nytte av. Mine informanter har erfaring fra å prate med ungdommer og barn helt fra fire års alderen med denne problematikken. I tillegg til å ha samtaler med dem individuelt, snakker også informantene med ungdommer fra 9 trinn i grupper. ”*Vanlig, men vondt*”, er et gruppetilbud for elever som har opplevd samlivsbrudd. Gruppeopplegget er i løpet av 2010 tatt i bruk ved flere andre skoler i Kristiansand. Det er totalt 200 ungdommer i Kristiansand som har deltatt i gruppene. Mine informanter har gjennomført slike gruppesamlinger med elever på 9 trinn som har fått tilbud om å delta. I ”*Vanlig men vondt*” gruppene er det ungdommene selv som melder seg på opplegget. Det er ikke foreldrene eller andre voksne som definerer behovet. Derfor er utvalget mitt ikke bare basert på erfaringer fra barn og ungdommer som har oppsøkt familiesenteret, men også ungdommer som har blitt invitert til å være med i gruppe. Dette kan være viktig for undersøkelsens troverdighet ettersom det ofte kan være en årsak til at barn og ungdom oppsøker eller blir henvist til familiesentret, som ikke trenger være representativ for andre

ungdommer som opplever samlivsbrudd. Jeg vil komme nærmere tilbake til hva ved utvalget som kan føre til feilkilder for undersøkelsens formål under avsnittet om forskningens kvalitet.

Årsaken til at jeg valgte nettopp profesjonelle som har erfaring med barn som praktiserer delt bosted og ikke barna selv til mitt utvalg, er fordi jeg var interessert i å få vite noe om deres opplevelser på området. Hvor mye vet de profesjonelle om barnets hverdagsliv i to hjem? Og hvor mye deler egentlig barna med dem? Da jeg begynte å lese om barn og delt bosted, fant jeg ingen undersøkelser som tok utgangspunkt i profesjonelles erfaringer. Undersøkelsen om delt bosted til Skjørten m.fl.,(2007), forteller oss hvordan foreldre og barna opplever delt bosted, men ikke hvilke erfaringer fagfolk som ofte arbeider tett med barna har. Jeg ønsker og utforske deres faglige blikk. Barna forholder seg til en tredjeperson, som har taushetsplikt og som kanskje kan se situasjonen deres fra et annet perspektiv enn dem selv og deres foreldre.

Det ble foretatt et intervju, med fire intervjudeltakere derav to familieterapeuter, en sosial lærer og en helsesøster som ofte arbeider innen disse sakene. Malterud (2004) anbefaler grupper med fem til åtte deltakere. Jeg hadde i utgangspunktet invitert fem informanter, men den tredje familieterapeuten måtte melde avbud samme dag. Det blir senere i kapitlet argumenter for hvorfor jeg likevel valgte og kun å konsentrere meg om et intervju til tross for at det bare var fire deltakere.

Kriteriene for at de profesjonelle kunne være med i fokusgruppeintervjuet var at de måtte ha erfaring og kjennskap til barn som praktiserer delt bosted. Jo mer erfaring de hadde jo bedre.

5.3.1 Svakheter ved utvalget

Et utvalg på bare fire informanter er lite. På grunn av tidspress valgte jeg å gjennomføre undersøkelsen med de fire informantene jeg hadde. Et så begrenset utvalg kan kritiseres fordi det ikke har tilstrekkelig bredde på det man ønsker å undersøke. Undersøkelsen gir derfor ikke grunnlag for å kunne gi generaliserbare funn i statistisk forstand. Det kan også reises tvil om generaliserbarheten innenfor et kvalitativt perspektiv er tilstrekkelig med så få informanter og innenfor et så begrenset tidsperspektiv.

Det kan oppstå en svakhet ved å bruke erfarne fagpersoner som informanter, slik det gjøres her, fordi det kan bli mye teori og lite personlig i deres beskrivelser av erfaringer. Med erfarne fagpersoner som informanter kan det også være muligheter for at de blir belærende i sine fortellinger, dersom de føler de kan og vet mer enn meg som intervjuer. Dette kan virke hemmende på meg som intervjuer, og jeg kan kvie meg for å spørre relevante og oppklarende

spørsmål når informanten sier noe som virker uklart. Intervjuer kan også være redd for å virke uerfaren og lite kunnskapsrik på det aktuelle tema. På en annen side kan det også være omvendt dersom intervjupersonen har mer klinisk erfaring enn informanten. Da kan det være at informanten holder tilbake erfaringer og tanker fordi han er redd dette skal virke dumt eller avslørende (Rønnestad og Reichelt, 1999). Men det sistnevnte vil ikke være aktuelt i min studie ettersom jeg ikke har noen erfaring med familie terapeutisk arbeid på det nivået som mine informanter har.

5.3.2 Argumenter for mitt utvalg

I kvalitative undersøkelser som baserer seg på et hermeneutisk og postmoderne/ sosialkonstruksjonistisk kunnskapssyn, leter man ikke etter statistiske og målbare sannheter slik det gjøres innenfor kvantitativ forskning (Kvale, 2007). Et slik kunnskapssyn som jeg baserer min undersøkelse på, bygger på flere forestillinger om innhenting av kunnskap som jeg tidligere har argumentert for ovenfor i dette metodekapittelet. Når man intervjuer en person om sin erfaring med noe, er det en refleksjon rundt denne erfaringen i ettersom jeg får vite noe om og ikke hvordan et fenomen er i "virkeligheten" (Torsteinsson, 1998). Når man ser det slik blir den enkeltes personlige erfaring like sannferdig som alle andre erfaringer. På bakgrunn av dette, kan et lite utvalg slik det er i denne undersøkelsen, gi kunnskap som er like "sannferdig" som kunnskap som er kommet frem ved hjelp av et stort antall informanter. Et av hovedpoengene med datainnsamling er å unngå at man får uendelig mengder av data, enten altfor mange intervju, eller for mange uinteressante intervju (Ryen, 2010). Mange av informantene mine hadde en lang erfaring på området og alle hadde mange interessante opplevelser, eksempler og erfaringer og komme med som de delte med hverandre og diskuterte seg i mellom. Etter å ha transkribert innså jeg at jeg hadde mer enn nok materiale som kunne gi meg gode refleksjoner rundt mitt tema og min problemstilling. Derfor så jeg det ikke som nødvendig å ha flere intervjuer. Jeg ønsket å bruke tiden på å analysere og gå i dybden i det materialet jeg hadde fått, istedenfor å invitere til nytt intervju. Ettersom dette prosjektet også er svært tidsbegrenset synes jeg i ettersom at jeg valgte rett i forhold til det å konsentrere seg om datamateriale til et intervju og ikke flere. Dersom jeg hadde valgt flere intervju er jeg redd det hadde blitt knapt med tid til å gå i dybden i materialet slik jeg har gjort. Jeg innser likevel at dersom 50 informanter sa det samme, ville generaliserbarheten vært større enn hos et utvalg på bare fire personer, men statistisk generaliserbarhet er heller ikke målet for min fokusgruppe eller fokusgrupper generelt (Threllfall, 1999).

Når det gjelder kritikk av å intervju fagpersoner, mener jeg at fordelene var større enn ulempene. Når jeg skulle intervju informantene, møtte jeg fire engasjerte og oppdaterte fagpersoner som ga meg reflekterte svar som bygget på deres personlige erfaringer og opplevelser. Der noe var uklart var det enkelt å oppklare dette ved at jeg ba de utdype denne tanken eller opplevelsen enda mer. Jeg kunne si hva jeg hadde forstått og de kunne si om dette stemte eller at jeg ikke hadde forstått dem riktig. Da fikk vi mulighet til å oppklare eventuelle misforståelser direkte. Jeg oppfattet ingen av informantene som belærende eller usikre. Dette gjenspeiler et hermeneutisk syn hvor mitt innenfra syn i møte med den andres innenfra syn sammen kan utvikle et ”tredje syn” (Torsteinsson, 1998).

5.4 Fokusgruppeintervju

Undersøkelsen har fokus på erfaringer og kunnskaper blant personell på et familiesenter i form av et kvalitativt fokusgruppeintervju. Dagens forskning fokuserer i større grad på den forståelsen som oppstår gjennom samtaler med de menneskene som skal forstås. Intervjudeltakerne formulerer sin egen oppfatning av den verden de lever i (Kvale, 2007). Fokusgruppeintervju er en måte å samle inn data på, som er basert på dialog rundt et fokusert område. Det søkes både variasjon og bredde i synspunkter, og alle erfaringer skal verdsettes og møtes med interesse (Hummelvoll, 2007).

Fokusgrupper er en undersøkelsesteknikk som innhenter data gjennom gruppeinteraksjon rundt et tema som er bestemt av forskeren. Formålet ved fokusgrupper er ikke å komme frem til en enighet eller presentere løsninger på de spørsmålene som diskuteres, men heller og dele erfaringer og å få frem forskjellige synspunkter på saken (Kvale, 2007). Sammenlignet med ordinære gruppeintervju er fokusgrupper mer uformelle (Morgan, 1997). Fokusgrupper kan være en form for gruppeintervju, men gruppeintervju er ikke fokusgruppe. I gruppeintervju er det en stor grad av interaksjon mellom intervjuer og intervjudeltakeren i form av direkte spørsmål og svar. I fokusgrupper er det en interaksjon mellom intervjudeltakerne (Halkier, 2002). Samtidig kan det sies at fokusgrupper både har en formel og en uformel tilnærming. Selve interaksjonen må bli organisert innenfor visse rammer, men likevel innenfor en rekke av de spørsmål moderator prøver å belyse, så er fokusgruppene flytende og spontane (Pucta og potter, 2004).

I et fokusgruppeintervju er det vanlig med en hensiktsmessig utvelgelse av gruppedeltakere ut i fra tema (Wibeck, 2000). Nyere litteratur anbefaler ofte fokusgrupper på mellom 4 - 6 personer, mens eldre litteratur ofte anbefaler noen flere (Kitzinger, 1995). Fokusgruppeintervjuene ledes av en *moderator* som ofte er en forsker. Selve intervjuet har gjerne en varighet på 1 - 2 timer (Kruger, 1998).

Ved valg av fokusgrupper kan forsker velge mellom å gi gruppa kontroll og dermed få mindre informasjon som er av interesse for forskerens tema, eller ta direkte kontroll over gruppa og unngå fritt flytende diskusjoner. Man kan også velge en gylden middelvei her (Morgan, 1997).

I alle kvalitative intervjuer, inkludert fokusgruppeintervju, benytter intervjuer seg av dobbeltblikk. Dette innebærer at det er nødvendig å ha oppmerksomhet både på innholdet i samtalen og til prosessen i gruppa. Dette er viktig uansett om fokusgruppen er stramt eller løst strukturert (Halkier, 2002).

Dynamikken i en fokusgruppe kan gi mye et individuelt intervju ikke kan gi. Til forskjell fra et personlig intervju gir fokusgrupper ikke bare informasjon om det ønskede tema, men i tillegg involveres interaksjonen, det vil si den gjensidige påvirkningen mellom gruppedeltakerne. Man kan undersøke hvordan uttalelsen til en deltaker påvirker en annen deltaker, og hvordan diskusjonen bringes fremover. Kjernen i fokusgrupper er at ”to hoder tenker bedre enn ett”, og at gruppedynamikken kan frembringe relevant og interessant informasjon om det som skal studeres (Wilkinson, 1998). Deltakerne kan få mulighet til å prate seg i mellom og utdele erfaringer. Morgan og Krueger (1998) poengterer at fokusgrupper er viktig fordi deltakerne bidrar til å skape en felles meningsdannelse og endring i den enkelte deltaker. Fokusgrupper kan hjelpe den enkelte til å se ting fra nye sider eller å finne nye begreper.

Det har blitt gjennomført fokusgruppeintervju blant fire av familiesenterets personale ved hjelp av kvalitative intervju spørsmål. Selve gjennomføringen av intervjuet beskrives nedenfor.

5.4.1 Gjennomføringen av selve fokusgruppeintervjuet

Hvorfor valgte jeg fokusgruppeintervju fremfor vanlig kvalitativt intervju som metode for innhenting av data? Formålet med intervjuet er å skaffe meg informasjon omkring mitt tema og min todelte problemstilling. Etersom fokusgrupper er en undersøkelsesteknikk som

innhenter data gjennom en gruppeinteraksjon rundt et tema som er bestemt av forskeren, er denne metoden hensiktsmessig i mitt tilfelle. Fokusgrupper er godt egnet hvis man vil lære om erfaringer, holdninger eller synspunkter omkring et tema, noe som er aktuelt for min studie. Jeg ønsker å få tak i fagpersonalets erfaringer og opplevelser omkring hverdagslivet til barn som praktiserer delt bosted. Ved at informantene kan samtale og drøfte seg i mellom og dele deres erfaringer med hverandre, kan jeg få mer informasjon ved bruk av denne formen for intervju enn ved å intervju en og en. Dynamikken i en fokusgruppe kan hjelpe den enkelte til å se ting fra nye sider og til å sette ting i perspektiv.

Prosjektbeskrivelsen og søknaden til *Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste (NSD)* ble godkjent i oktober 2012 (se vedlegg nr 1). Det ble foretatt muntlig henvendelse til familiesenteret på forhånd. Henvendelsen klargjorde familiesenterets erfaring omkring temaet. Deretter ble det sendt et *informasjonsskriv* (se vedlegg nr 2) som inneholdt en orientering om undersøkelses tema og formål, hvor de enkelte måtte skrive under på at de ville delta.

Fokusgruppeintervjuet ble gjennomført over en dag og varte i overkant av en og en halv time. Det var fire informanter som deltok, derav to familieterapeuter, en sosial lærer og en helsesøster. Etter å ha takket for oppmøte og ønsket dem velkommen klargjorde jeg intensjonen med intervjuet og min rolle som moderator. Deretter oppfordret jeg deltakerne til å snakke med hverandre fremfor til meg.

Til tross for at fokusgrupper skal være spontane må det være visse retningslinjer for diskusjonen for at fokuset skal opprettholdes (Kruger, 1998). Jeg valgte derfor å sende ut en *semistrukturert intervjuguide* til deltakerne på forhånd slik at de kunne få en formening om hvilke erfaringer jeg ønsket å høre om dersom de ville forbrede seg litt. En semistrukturert intervjuguide inneholder oversikt over emner og forslag til spørsmål som intervjueren bruker etter skjønn (Kvale, 2007). Jeg kopierte ut en *intervjuguide* (se vedlegg nr 3) til alle informantene som de kunne ha å se på underveis i intervjuet. Intervjuguiden skulle være et hjelpemiddel for å holde fokus på temaet og ikke virke hemmede på deltakerne. Jeg var oppmerksom på at de fort kunne bli for opphengt i den å glemme å diskutere fritt seg i mellom. Derfor klargjorde jeg intensjonen med intervjuguiden på forhånd. Deltakerne så veldig lite på intervjuguiden og hadde åpenbart lest den og forbredt seg godt på forhånd. De diskuterte fritt og var innom alle punkter på intervjuguiden uavhengig av rekkefølgen og oppsettet i intervjuguiden. I etterkant tenker jeg at det var formålstjenlig og sende de den på

forhånd, ettersom det kan ha vært med å bidra til at jeg fikk så mye god informasjon om det jeg ønsket, på bare et intervju.

Moderatoren i et fokusgruppeintervju skal til en viss grad være engasjert i situasjonen, men likevel ikke delta aktivt. Moderatoren skal lytte til det som sies og engasjere deltakerne, men ikke delta i så stor grad at synspunktene i gruppen påvirkes (Kruger, 1998). Dette var mer utfordrende enn jeg hadde forventet. Det var vanskelig å finne en balanse å være ”akkurat passe” engasjert, verken for mye eller for lite. Jeg måtte sitte og bite meg i leppen for og ikke blande meg for mye inn i diskusjonen. I noen tilfeller følte jeg meg kanskje for aktiv, og andre ganger følte jeg meg for passiv. Jeg måtte heller ikke bli en deltaker i gruppen, men en rettleider som engasjerte deltakerne i gruppen uten å påvirke dem for mye. Wilkinson (1998) mener at en minimal påvirkning av forskeren i et fokusgruppeintervju, sees på som en fordel, siden det muliggjør at deltakeren i større grad får formulere sine egne meninger og oppfatninger. Jeg prøvde etter beste evne og stilte minst mulig spørsmål for å unngå å avbryte diskusjonen. Jeg var oppmerksom på å måtte ta styringen i de tilfeller jeg følte samtalen begynte å vike fra temaet. Deltakerne i gruppen trengte ikke å bli styrt, fordi de forholdt seg til temaet og kom gjennom alt som jeg hadde beskrevet i intervjuguiden. I tillegg til å ha oppmerksomheten på innholdet i samtalen forsøkte jeg og legge merke til prosessen i gruppen. Gruppedynamikken kan frembringe interessant og relevant informasjon om temaet informantene er bedt å snakke sammen om, derfor forsøkte jeg å være oppmerksom på selve interaksjonen i gruppen. Det vil si at jeg prøvde å følge med på den gjensidige påvirkningen mellom gruppedeltakerne. Jeg var interessert i å få øye på hvordan uttalelsen til en deltaker kunne påvirke en annen deltaker og hvordan så diskusjonen bringes videre.

Ved et fokusgruppeintervju er det hensiktsmessig at både intervjuer forstår deltakerne og deltakerne forstår hverandre. Samtidig med dette har alle også en forforståelse som ligger i bunn for ens tolkning. *Hermeneutikken* har økt min forståelse og hjulpet meg til å bli bevisst på dette. Det hermeneutiske elementet i dette er basert på en forståelse av at dannelsen av kunnskap i en eller annen form innebærer tolkning (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg forsøkte å holde fokus på dette ved at jeg prøvde å være så nær som mulig til de historiene som ble fortalt av deltakerne. Ved å høre og tolke historiene blir mening utviklet som en følge av deltakerens kontekst, intervjuets kontekst og fra forståelsen til forskerne. Dette er beskrevet som "dobbelt hermeneutikk", hvor deltakeren prøver å forstå, egen, og de andre deltakernes opplevelser, samt at forskerne forsøker å forstå deltakerne (Kvale og Brinkmann, 2009).

Kvale (2007) beskriver to ulike metaforer for intervjueren, som *gruvearbeider* eller som *reisende*. I følge gruvearbeidermetaforen forstås kunnskap som skjult metall, og intervjueren er en gruvearbeider som henter frem verdifull metall. Intervjueren har her i sitt indre en kunnskap som venter på å bli avdekket. I følge reisemetaforen er intervjueren en reisende underveis i et fjernt land, som har mye og fortelle når han kommer hjem. Intervjueren vandrer rundt omkring sammen med lokalbefolkningen, stiller spørsmål og oppfordrer dem til å fortelle sine egne historier. Disse to metaforene for intervjueren representerer ulike idealtyper av intervjukunnskap som henholdsvis gitt eller konstruert. En gruvearbeider tilnærming vil ha en tendens til å betrakte intervjuet som et datainnsamlingssted som er atskilt fra senere dataanalyse. En viktig forskjell er om kunnskapsproduktet blir sett som *funnet* eller *skapt*. I følge disse perspektivene vil jeg i mitt tilfelle som intervjuer bli oppfattet som reisende ettersom reisemetaforen ligger nærmere antropologien og en postmoderne, konstruktiv forståelse enn gruvemetaforen. Intervjumetoden hadde til hensikt å oppmuntre informantene til å fortelle slik at jeg som forsker kunne lære noe nytt om det jeg var interessert i. Reisemetaforen er også forbudt med en samtaletilnærming til samfunnsforskningen (Sagatun, 2005).

Jeg bruker noen ganger begrepet *fortellinger* når jeg beskriver informantenes opplevelser og erfaring omkring temaet. Med dette menes ikke fortellinger i et strengt narrativt preg. Mishler (1986) forklarer hvordan svar på spørsmål i hverdagssamtaler ofte viser narrative trekk. Han mener at fortellinger er en av de naturlige kognitive og språklige formene, som mennesker forsøker å organisere og uttrykke mening og kunnskap gjennom (Mishler, 1986 i Kvale og Brinkmann, 2009). Informantene beskriver ofte små fortellinger eller eksempler om opplevelser de har hatt med ungdommer for å uttrykke mening og kunnskap om deres erfaringer.

Fordelen med å bruke fokusgruppe i min undersøkelse er at metoden belyser både direkte spørsmål og den interaksjonen som oppstår mellom deltakerne, dessuten får deltakerne dele ulike holdninger og erfaringer omkring tema. Men det er også ulemper det er verdt å være oppmerksom på når man velger denne fremgangsmåten for datainnsamling. Atferdsmønsteret til den enkelte deltaker kan bli påvirket av andre deltakere. I den grad tilstedeværelsen av andre har en utilsiktet eller uønsket effekt på den individuelle atferden så er kanskje fokusgrupper en uegnet metode for å samle inn data (Threllfall, 1999). I mitt fokusgruppeintervju la jeg ikke merke til at noen av mine informanter hadde et atferdsmønster som hadde en uønsket effekt på noen av de andre deltakere. Fokusgrupperesultatet mitt kan

ikke generaliseres ettersom dynamikken i en fokusgruppe avhenger av interaksjonen mellom de som er tilstede i gruppen på det angitte tidspunktet. Statistisk generaliserbarhet er heller ikke målet for min fokusgruppe eller fokusgrupper generelt (Threllfall, 1999). Intervjuet ble tatt opp på lydbåndopptaker og ble skrevet ut ordrett i etterkant. Lydbåndopptaker og utskifter ble holdt nedlåst gjennom studien.

5.5 Vurdering av forskningens kvalitet

Det er flere faktorer man må ta hensyn til når det gjelder hva som kan påvirke kvaliteten på resultatene i en kvalitativ undersøkelse. *Gyldighet* og *pålitelighet* er to av disse faktorene. *Gyldigheten* eller *validiteten* sier noe om man faktisk måler det man ønsker å måle (Ringdal, 2007). Validiteten av fokusgrupper kan reduseres ved at deltakeren ikke sier hva de tenker, for eksempel i fare for å støtte resten av gruppen eller for og ikke tale mot majoriteten. Det er viktig å være oppmerksom på at denne skjevheten kan oppstå ved gjennomføringen av et fokusgruppeintervju. En måte jeg kan teste validiteten i undersøkelsen min på er finne elementer i datamaterialet mitt som kan utfordre eller avvise resultatene som jeg har kommet frem til, istedenfor og bare lete etter data som støtter opp om det jeg allerede har funnet. Ved å gjøre dette viser det at jeg har god forståelse fordi jeg har sett temaet fra flere vinkler. Dette kan være med på å øke leserens tillit til forskningen, som også er et mål i seg selv, samtidig med at det øker oppgavens validitet. Jeg kunne også latt andre forskere kategorisere samme materiale for deretter å sammenligne resultatet med dem.

Jeg vil samtidig være nøye med hvordan jeg kategoriserer dataen jeg får, ved å rette fokuset på å presentere store deler av det jeg får, istedenfor bare oppsummeringer. Jeg ønsker å synliggjøre informantenes stemme, og derfor blir mye av det empiriske materialet presentert gjennom sitater.

Som tidligere beskrevet er et utvalg på bare fire personer lite. For at leseren skal se at jeg ikke bare har sitater fra en eller to deltakere, har jeg gitt hver deltaker et nummer og skrevet det i parentes etter hvert sitat. Dette for å beholde anonymiteten, og samtidig vise at alle informantene deltar i intervjuet.

Reliabilitet knyttes til forskningens *pålitelighet*, og vil si om gjentatte målinger gjennomført med samme måleinstrument gir samme resultat. For å sikre at undersøkelsen min får en høy grad av reliabilitet vil jeg ta alle intervjuene opp på lydbånd.

Disse tiltakene som nevnt ovenfor, vil sikre en større grad av validitet og reliabilitet i forskningen min, som i sin tur er viktig for om resultatene jeg kommer frem til oppfattes som troverdige eller ikke. *Troverdighet* innebærer at forskningen er utført på en tillitvekkende måte. Innenfor kvalitativ metode har man ikke noen fastlagte kriterier for hva som gjør forskningen troverdig. Derfor må forskeren selv argumentere for troverdighet (Thagaard, 1998). Dette innebærer at forskeren må reflektere over hvordan dataen er samlet inn og over sin egen rolle i prosessen. Det er viktig at forskeren ser hvilke innflytelse han / hun kan ha hatt på informantene og hvilke data som oppnås. Som jeg skrev innledningsvis har jeg selv personlig kjennskap til delt bosted etter at mine foreldre skiltes. I denne sammenheng kan det være på sin plass å se på hvordan nærhet til feltet kan påvirke forskningen. Det kan både være en svakhet og en styrke å ha nærhet til feltet man skal undersøke. En styrke kan være at erfaringene forskeren har med seg kan bidra til å fremme forståelse for informantenes kunnskap, samtidig som det kan være med på å bekrefte den forståelsen han / hun utvikler. Egne erfaringer ligger der som en ressurs man tar med seg inn i alt fra intervjusituasjonen til analysen. På den andre siden kan områder som ikke er i samsvar med forskernes egne erfaringer bli oversett (Thagaard, 1998). Jeg vil argumentere for at sjansen for feilkilder knyttet til egne preferanser til det man vil undersøke, er mindre når man er klar over og vedkjenner seg dette, enn når man tror man kan la være å tolke eller tror at man kan være nøytral (Kvale, 2007). Å være upåvirket av egne personlige og private livshendelser, er umulig. Som menneske, enten vi er forskere eller noe annet, vil vi alltid ha med oss de erfaringer livet har gitt oss. Dette får også betydning for oss som forskere og hvordan vi tolker det vi ser og erfarer. I et hermeneutisk perspektiv vil dette kunne beskrives som forskers forforståelse. Her beskrives tolkning som noe som verken har en begynnelse eller slutt fordi det hele tiden er en vekselvirkning mellom helheten og delene av det som undersøkes. Tolkningen som foregår vil derfor utvikle seg i et stadig samspill mellom helhet og del, mellom forsker og tekst og forskerens forforståelse, i det man kan kalle ”den hermeneutiske spiral” (Dalen, 2004). I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv vil dette kunne beskrives som en meningsutveksling som er kontekstavhengig, og at det er gjennom samtalen gyldig kunnskap konstrueres (Kvale, 2007). Det viktigste for meg har vært å reflektere over hvilke

måter mine erfaringer og opplevelser påvirker mine oppfatninger på dette området, og forholde meg mottakelig overfor informantenes fortellinger om sine subjektive erfaringer.

I selve intervjusituasjonen kan man si at det var jeg som var ”sjefen” og satt med makten. Jeg hadde innkalt til fokusgruppeintervju og jeg hadde bestemt på forhånd hva vi skulle snakke om. På et vis var det en skjev ”maktfordeling”. Men samtidig hadde informantene mulighet til å styre intervjuet ved at de bestemte hva de ville fortelle og hva de ville uttale seg om. En åpen dialog gav informantene rom til, i en viss grad, å forme en del av innholdet i intervjuet og hva de ville vektlegge.

Det reises også en del kritiske argumenter til kvalitativ forskning som metode som er viktig å være klar over ettersom dette også kan innvirke på det endelige utfallet av data. En negativ side ved å bruke denne metoden er at jeg ikke kan bruke min forskning til å trekke generelle konklusjoner. Det vil si at resultatet jeg får som følge av utfallet fra mine innsamlede data ikke kan generaliseres til å gjelde alle barn og ungdom i samme situasjon. Et annet moment som er verdt å merke seg er at det ikke er mulig å bruke all dataen som jeg samler inn. Ettersom man i kvalitativ metode generelt går i dybden og ikke i bredden som gjerne den kvantitative metoden kjennetegnes av, vil dette ofte føre til at man sitter igjen med store mengder data. Det er derfor svært viktig i forskningsprosessen å velge ut det som jeg anser som relevant nettopp for min problemstilling. Til tross for disse nevnte ulempene ved å bruke en kvalitativ tilnærming som forskningsmetode velger jeg likevel å benytte meg av denne metoden i min undersøkelse. Dette fordi metoden på best mulig måte kan belyse min todelte problemstilling, samt også fordi denne tilnærmingen passer til min induktive tilnærming til oppgaven.

Jeg har som nevnt ovenfor valgt en *hermeneutisk tilnærming* til min forskning. Jeg får ut i fra denne tilnærmingen mulighet til å komme relativt nær respondenten og kan få tilgang til deres egne erfaringer. Det blir viktig å være kritisk til nettopp denne tilgangen til erfaring man kan få. Det kan være hensiktsmessig og forholde seg til den virkelighetsopplevelsen man sitter igjen med som en rapportert erfaring. Det som også kan være en ulempe ved å skulle gå så nært inn på vedkommende er at jeg kan miste distansen til forskningens formål. Ved å stå for nær intervjuobjektene kan jeg fort påvirke svarene jeg får med måten jeg stiller spørsmål på, derfor er det særlig viktig å stille åpne spørsmål og ikke ledende spørsmål.

I selve drøftningsprosessen, må jeg være oppmerksom på at det er de profesjonelles erfaringer om ”delebarna” sitt hverdagsliv jeg har fått tilgang til og ikke barnas egne subjektive

opplevelser. De profesjonelles tolkning av opplevelsene til barna ligger til grunn her. Mine informanter er profesjonelle som har en hjelperrolle, de er ikke lærere eller fritidstrenerer eller lignende. Profesjonelle på et familiesenter er i kontakt med mange barn og unge som opplever samlivsbruddet vanskelig. Slik at i "deres verden" kan det se ut som det er et større antall barn og ungdom som sliter etter et samlivsbrudd enn det kanskje er. Informantene har som nevnt også vært i kontakt med ungdom i gruppe. Noen har derfor deltatt frivillig i grupper og noen har blitt henvist eller oppsøkt familiesenteret fordi de har det vanskelig. Dem som har deltatt frivillig i "*Vanlig, men vondt*" gruppene har fått samtykke av sine foreldre. Det kan derfor være noen ungdommer som ikke får lov til å delta fordi foreldrene ikke ser på det som nyttig eller ikke vil at de skal delta i gruppen. Man må også regne med at det er noen ungdom som får tilbud om å delta, som ikke har lyst eller ikke ser det som hensiktsmessig fordi de ikke opplever samlivsbruddet vanskelig. Imidlertid kan det for noen være populært å delta ettersom gruppene arrangeres i skoletiden og elevene får mat og drikke. Dessuten kan mange ungdommer synes det er godt å komme sammen med andre jevnaldrende i samme situasjon og dele erfaringer og opplevelser, uavhengig av i hvilke grad de har synes det har vært vanskelig eller ikke.

Som man ser kan erfaringene informantene har om ungdommene ikke generaliseres til å gjelde alle ungdommer i samme situasjon, men det er heller ikke det som er poenget med denne undersøkelsen eller kvalitativ forskning generelt. Jeg har valgt å gå i dybden i et materiale og dermed prøvd å få mest mulig informasjon ut av de få informantene jeg har. Kvale og Brinkmann (2009) mener at antallet intervjupersoner avhenger av formålet med undersøkelsen. I en postmoderne oppfatning av samfunnsvitenskapene, som jeg legger til grunn, er målet om den universelle generaliseringen erstattet av muligheten for å overføre kunnskap fra en situasjon til en annen.

Det kan være nyttig for meg å poengtere disse utfordringene slik at leseren forstår at jeg som forsker er bevisst på disse omstendighetene, slik at dette ikke fører til skjevheter i min forskning.

5.6 Etikk

Etiske krav avhenger av hvor sensitivt materiale man som forsker forholder seg til er. Det betyr at det gjør en forskjell i forhold til hvem informantene er og hvilke tema som ønskes

belyst. Det vil være forskjell på om informantene er klienter eller terapeuter, samt også om de er barn eller voksne. Det vil også gjøre en forskjell om temaene handler om personlige og private erfaringer, eller om det handler om mer generelle betraktninger.

Kvale (2007) er opptatt av at etiske overveielser må foretas gjennom hele forskningsprosessen. Han mener at det er tre etiske regler man må være opptatt av: *Informert samtykke*, *konfidensialitet* og *konsekvenser*. Særlig der klienter er informanter er de etiske kravene absolutte. I denne undersøkelsen er det erfarne terapeuter som er informanter og ikke klientene eller i mitt tilfelle barna selv. Det betyr ikke at de tre etiske kravene kan fravikes, men at innholdet i dem får en annen karakter enn dersom det var barna jeg hadde intervjuet. Et overordnet mål er at de som bidrar i en intervjuundersøkelse ikke på noen måte skal ta skade av å delta eller oppleve noen uheldige konsekvenser av å delta i undersøkelsen. Et *informert samtykke* viser til forskers etiske ansvar for at informantene får nødvendig informasjon om prosjektet de er spurt om å delta i. Dette betyr at informanten skal delta på frivillig basis og de skal være bevisst på at de når som helst kan trekke seg ut av prosjektet (Kvale og Brinkmann, 2009). I min undersøkelse har jeg som nevnt tidligere, utarbeidet et informasjonsskriv som skal ivareta et informert samtykke. Dette skrevet fikk alle informantene før intervjuet startet, slik at de kunne lese gjennom det og deretter skrive under på at de hadde forstått innholdet. Informasjonsskrivet inneholdt innledningsvis litt informasjon om meg og min problemstilling. Deretter vektla jeg deres ansvar for å ivareta taushetsplikten overfor sine klienter og mitt ansvar for å ivareta informantenes *konfidensialitet*. Konfidensialitet i forskningen innebærer at private data som identifiserer deltakerne, ikke avsløres (Kvale og Brinkmann, 2009). Vi ble enige om hvordan informantene ønsket å bli omtalt. Alle var enige om at deres yrkestittel samt arbeidskontekst kunne omtales innledningsvis. I analyseprosessen gjorde jeg enkelte grep for å gjøre stoffet mest mulig lesbart og ivareta informantenes anonymitet. Sitatene ble derfor skrevet i bokmål og i noen tilfeller forkortet uten at meningsinnholdet ble endret (Malterud, 2004 i Thagaard, 2003). Informantene ble også informert om at min undersøkelse ville bli lest av minst to sensorer ved Universitetet i Agder, og at den vil bli tilgjengelig for andre studenter ved Universitetets bibliotek.

Hvilke konsekvenser en intervjustudie kan ha for informantene, er en annen viktig etisk side ved å forske på mennesker. I min undersøkelse er det ikke privatpersoner som skal snakke om private erfaringer, men terapeuter som skal snakke om sine erfaringer i sitt arbeid. Informantene er erfarne terapeuter som jeg mente hadde god innsikt i hvilke konsekvenser

dette prosjektet kunne ha for dem. Samtidig er terapeuter mennesker som berøres i og av sitt arbeid. Derfor har jeg et etisk ansvar i denne sammenheng, knyttet til ”*hva vi gjør med den tillit andre viser oss, og hvordan vi tar vare på og bruker det den andre utleverer av sitt eget*” (Henriksen, 1997, s.214). En respektfull holdning, både i intervjusituasjonen og i analysearbeidet, ser jeg derfor som viktig. Terapeutene som har deltatt i undersøkelsen, har ikke kontroll over min bearbeiding og analyse av materialet. I denne situasjonen befinner jeg meg i en maktposisjon, og mitt mål er derfor at deltagerne skal oppleve seg forstått og føle at deres selvforståelse er ivaretatt med den måten jeg har behandlet deres bidrag på.

5.7 Transkripsjon og fremgangsmåte for analyse

Intervjuet ble tatt opp på lydbånd og skrevet ut ordrett i etterkant og det ble 34 dataskrevne sider transkribert materiale. Jeg valgte bevisst å transkribere selv for å bli kjent med materialet, og begynte skrivingen allerede dagen etter intervjuet (Kvale, 2007 og Thagaard, 1998). Kruger (1998) skriver at det er viktig at analysen blir foretatt så snart som mulig etter at fokusgruppene er gjennomført. Dette fordi man gjerne da husker bedre stemningen i gruppen, hvor engasjerte deltakeren var og så videre. Slike forhold er lette å glemme i etterkant. I løpet av transkriberingsprosessen dukket det opp flere ideer om forslag til videre drøftning. I følge Kruger (1998) er analyse av fokusgrupper krevende, spesielt når det gjelder å separere hva deltakerne sier og hva som er forskerens egen oppfatning. For å identifisere informantene fra hverandre fikk alle informantene en tallkode i den transkriberte teksten og alle uttalelser ble i første omgang skrevet på informantenes dialekt. Sitater fra intervjuene brukes for å beskrive hendelser og for å gi eksempler på informantenes vurderinger og begrunnelser. For å gjøre materialet mest mulig lesbart og for å ivareta informantenes anonymitet, ble sitatene i etterkant skrevet i bokmål og i noen tilfeller forkortet uten at meningsinnholdet ble endret (Malterud, 2004 i Thagaard, 2003). Jeg har også nyttet meg av *kondenserte fortellinger* ved å gjøre et sammendrag av hva informanten har sagt som ligger tett opp til informantens språk, men som er mitt sammendrag. Jeg har lagt vekt på å beholde meningen og essensen i det som ble sagt og trukket det sammen som en kondensert fortelling.

Analysen må være verifiserbar. Dette vil si at en annen forsker skal kunne trekke de samme konklusjonene basert på samme foreliggende data. Analyse av fokusgrupper kan skje på to nivåer: Innholdsanalyse og interaksjonsanalyse (Wibeck, 2000). Innholdsanalysen er direkte relatert til hvilke spørsmål som ble diskutert i gruppene, hva som ble sagt i forbindelse med

disse og i hvilken sammenheng det ble sagt. Resultatet av innholdsanalysen gir svar på forskningsspørsmålene og viser hvilke tema som vekte mest interesse. En interaksjonsanalyse ser på hvordan gruppene fungerte, hvilke påvirkning de ulike deltakerne hadde på hverandre, og ikke minst hvordan meningen ble dannet. Det har blitt argumentert for at holdninger fremstår i sammenhenger og at de derfor bør bli tolket ut i fra den aktuelle sammenhengen. En interaksjonsanalyse er derfor hensiktsmessig for å kunne bidra med kunnskap om nettopp hvordan de ulike deltakerne kan påvirke hverandre. I min analyse er innholdet i samtalen det viktigste, det vil si det som faktisk ble sagt, men også interaksjonen mellom deltakerne blir beskrevet. For eksempel dersom det er stor enighet eller uenighet angående et resonnement.

Hovedoppgaven min i analysedelen er å gjengi eller representere virkeligheten så riktig som mulig. Jeg har tillit til at respondentene kan referere erfaringene deres slik de er, og lar deres tolkninger representere virkeligheten slik den ser ut fra deres ståsted. I Følge Gubrium og Holstein (1997) kan man selvsagt ikke ta for gitt at den versjonen man får, er nøyaktig, men det man kan ta for gitt er muligheten til å få autentisk data (Gubrium og Holstein, 1997 i Ryen, 2010).

Analyse av kvalitativ data innebærer alltid å redusere datamengden. Det kan være en utfordring å lage en systematisk analyse ut av all data man har fått samlet inn. Jeg valgte derfor å bli inspirert av en hermeneutisk innholdsanalyse. Analysen baserer seg på fire trinn som er følgende: 1. Å få et helhetsinntrykk, 2. Å identifisere meningsdannende enheter, 3. Å abstrahere innholdet i de enkelte meningsdannende enheter og 4. Å sammenfatte betydningen av dette (Kvale og Brinkmann, 2009).

Den transkriberte teksten ble lest flere ganger for å få et helhetsinntrykk av samtaleinnholdet før jeg tok fatt på selve analyseprosessen. Denne lesningen ble gjort sammen med avspilling av lydbåndet. Deretter startet arbeidet med å identifisere meningsbærende enheter ved på nytt å lese den transkriberte teksten. De meningsbærende enhetene i intervjuet ble så kodet og satt i relasjon til hverandre. Kodingen ble gjort i forhold til sentrale temaer, undertemaer og mønstre som kom frem i materialet. Utgangspunktet er de identifiserte meningsenhetene som er forankret i sitater fra deltakernes utsagn. Jeg som forsker har identifisert disse meningsenhetene og tematisert utsagnene slik jeg tolker dem. Forskernes identifisering av temaer gjennom koding og kondensering representerer en abstraksjon av den kunnskap som meningsenhetene uttrykker (Kvale og Brinkmann, 2009).

5.7.1 Eksempel på systematisering av materialet

Det er vanskelig å vise hvordan jeg har gått frem i analysearbeidet med den metoden jeg har valgt. Ovenfor har jeg redegjort for, forholdsvis generelt, hvordan jeg har gjennomført analysen med inspirasjon av en hermeneutisk innholdsanalyse. Men for at leseren skal kunne vurdere om arbeidet frem til den endelige teksten er til å stole på, vil jeg forsøke å vise frem noen eksempler fra analysearbeidet fram til den presenterte teksten av empiri og drøftning (Andenæs, 2000). Jeg har ikke benyttet noe databehandlingsprogram.

Studiens todelte problemstilling danner utgangspunkt for hva jeg har valgt å trekke frem:

- *Hvilke hverdagslige utfordringer erfarer de profesjonelle at barna kan oppleve da de praktiserer delt bosted etter et samlivsbrudd?*

- *Hvordan blir barns perspektiv ivaretatt i delt bosted familier?*

Jeg har kategorisert funnene ut fra fellestrekk i materialet som peker tilbake på problemstillingene.

Innholdet eller de meningsbærende enheter ble av og til sagt av flere. Informantene støttet hverandres uttalelser med nikk, småuttalelser som ”m - m`er, helt enig ” osv. På den måten kunne en meningsbærende enhet bli knyttet til utsagn flere informanter deltok i. Der den enkelte informant uttalte en helhetlig setning ble dette notert som en selvstendig meningsbærende enhet. Et eksempel på en selvstendig meningsbærende enhet som var en helhetlig setning kan være;

Besteforeldre ja, de kan bli viktige, eller viss de klarer å være litt nøytrale eller tenke på barna da.. ta barnas perspektiv.., men så kan det også bli veldig stor sorg i forhold til besteforeldre, i forhold til de som tar veldig stort parti .

Etter å ha identifisert meningsbærende enheter som denne, begynte arbeidet med å kode dem og sette de i relasjon til hverandre. Kodingen ble gjort i forhold til sentrale temaer eller under temaer som kom frem i materialet. Koding på sitatet ovenfor ble for eksempel; *Viktige andre*. Og deretter tematisert under; *Følelsesmessige relasjoner* som er en av de fem hovedkategoriene som blir presentert i analyse og tolkning kapitlet. Dette er et eksempel på hvordan jeg har gått frem for å systematisere og tematisere mitt materiale for at prestasjonen av funnet skal bli mest mulig oversiktlig og lesbart. Innenfor hver hovedkategori beskriver jeg temaer som kom til syne etter hvert som jeg arbeidet med materialet.

KAPITTEL 6

ANALYSE OG TOLKNING

I dette avsnittet vil jeg legge frem ulike betraktninger og erfaringer som mine informanter har om barn og delt bosted. Når det blir gjort rede for barn og delt bosted generelt eller tidligere forskning på området, vil jeg bruke begrepet *barn*. Ettersom informantene mine har erfaring fra å snakke både med *ungdom* og *barn* bruker jeg begrepene om hverandre da jeg viser til deres erfaringer.

Informantene var både reflekterte og engasjerte, og jeg ønsker å synliggjøre deres stemme. Derfor blir mye av det empiriske materialet presentert gjennom sitater.

Mine informanter presiserer innledningsvis at det er betydelige individuelle forskjeller når det gjelder barn og unges reaksjoner og hvilke konsekvenser et samlivsbrudd medfører. Det kan være vanskelig å observere stressreaksjoner knyttet til skilsmissen hos spesielt ungdommer, fordi reaksjonene blander seg med vanlig ungdomsattferd (Andersen m.fl., 2010). Det betyr at de erfaringene informantene besitter og viser til, ikke kan generaliseres til å gjelde alle ungdommer i samme situasjon. Det må også tas hensyn til at noen unge blir henvist til informantene eller kommer til dem fordi de har det vanskelig. Dette er imidlertid beskrevet tidligere, i metode kapitlet under avsnittet forskningens kvalitet.

Jeg bruker analyse spørsmål for å sette fokus på temaet. Intervju spørsmål og analyse spørsmål har ulik hensikt. Intervju spørsmålene skal få informantene til å fortelle om hendelser i hverdagslivet. Det materialet som fremkommer blir så gjenstand for tolkning ved hjelp av analytiske spørsmål. Analyse spørsmål er forskerens beste forslag til spørsmål som datamaterialet kan gi svar på (Sagatun, 2005). De endelige analyse spørsmålene i dette resultatkapitlet er utarbeidet i et skjæringspunkt mellom teori og informantenes beretninger. I teksten vil det også være noen spørsmål jeg stilte til informantene. Disse kan stå som et hjelpemiddel ved introduksjon av et tema eller foran et av informantenes utsagn.

I dette kapitlet vil det bli presentert noen nye teoretiske betraktninger og ny forskning, men det meste er tidligere gjort rede for i teorikapitlene.

Jeg har inndelt kapitlet i avsnitt med de temaer eller kategorier, som beskrevet ovenfor, oppstod ut fra fellestrekk i materialet som peker tilbake på problemstillingene. Funn som er blitt gjort omkring disse temaene presenteres samtidig som de blir drøftet i lys av teoretiske betraktninger.

6.1 Barnets alder og kjønn

Hva betyr barnets kjønn og alder for opplevelsen av et samlivsbrudd og det å bo delt? Hvilke erfaringer har deltakerne gjort seg med barna dem har hatt samtaler med?

Mine informanter har erfaring fra å prate med ungdommer og barn helt fra fire års alderen. Mange tror at det er store forskjeller på hvordan barn reagerer på samlivsbrudd ut i fra alder, men det er ikke gjort noen konkrete funn som bekrefter store forskjeller. Førskolealder og ungdomstid blir likevel fremhevet som ekstra sårbare perioder (Andersen m.fl., 2010).

Små barn opp til fem år blir vanligvis forvirret av separasjonssituasjonen og har en tendens til å fornekte det som skjer (Wallerstein og Kelly, 1980). I førskolealderen forteller gjerne barna lite om hva de tenker og føler. De viser heller følelser gjennom atferd. I denne alderen etableres en klarere forståelse av hva et hjem er. For at barnet som følge av sin utvikling skal bli mer uavhengig av de voksne, er det lettere dersom hjemmesituasjonen er trygg og stabil. (Andersen m.fl., 2010).

Barn i ungdomsalderen reagerer sterkest på foreldrenes skilsmisse. Ungdomstiden kjennetegnes av løsrivelse fra foreldrene og et behov for å teste ut seg selv og sin egen posisjon. Mens de gjør dette skal hjemmet være den stabile basen. Samlivsbrudd uroer dette systemet på en måte som er lite ønskelig for ungdommer. Foreldrenes oppmerksomhet dreies ofte bort fra de unge og over på forholdet mellom de voksne og deres livssituasjon. Foreldrenes og ungdommens endringer kan komme på kollisjonskurs med hverandre (Andersen m.fl., 2010). Wallerstein og Kelly (1980) mener at ungdommer har den mest fullstendige og abstrakte forståelsen av samlivsbruddet, og best kan forstå foreldrenes årsaker til å gå fra hverandre. Men de har også en større evne til å ta inn over seg det vonde og smertefulle ved dette. Det vonde de opplever og følelsen av mislykkethet kan de rette mot seg selv istedenfor mot foreldrene.

Informantene i min undersøkelse opplever at ungdommene de prater med er i en sårbar alder. De erfarer at konsekvenser av et samlivsbrudd i denne alderen kan bli veldig vanskelig å håndtere, fordi den krasjer slik med ungdommens behov for at hjemmet skal være en trygg og stabil base. De opplever også at det kan være vanskelig å observere stressreaksjoner knyttet til skilsmissen, fordi reaksjonene blander seg med vanlig ungdomsatferd.

Imidlertid erfarer informantene at ungdommene har vanskeligheter med å ta valg om hvem av foreldrene de eventuelt vil bo mest hos. Ungdomstiden er generelt en vanskelig alder å velge i, og det er flere valg man trenger støtte til i denne alderen. Dette gjør ikke situasjonen enklere, snarere tvert i mot, mener informantene.

Jenter ser ut til å få det verre enn gutter etter hvert som tidsavstanden til selve bruddet blir større og de selv blir eldre. De kan derfor få en forverret negativ utvikling gjennom ungdomsårene og øke sin generelle sårbarhet i denne perioden. Størksen (2007) forklarer dette med at jenter er mer opptatt av nære relasjoner enn guttene, og at det oppleves viktig for dem å bevare gode relasjoner. De kan oppleve lojalitetsproblemer med hensyn til å kunne snakke fritt mellom hjemmene, ta ansvar for forholdet mellom foreldrene og føle stort ansvar spesielt for yngre søsken osv. Informantene forteller at de prater mest med jenter individuelt. De ser at den relasjonelle ansvarsfølelsen kan tyngre litt, spesielt når det gjelder jenter og viss hun er eldst i søskenflokket. ”Det er viktig for mange av jentene at alle har det litt greit på en måte”, forteller en av informantene.

Også alderen og plassen i søskenflokket kan spille inn på ansvarsbevisstheten barnet har ovenfor sine foreldre. Ei jente som er eldst i søskenflokket kan sannsynligvis ha andre erfaringer og ha en annen ansvarsbevissthet ovenfor sine foreldre enn for eksempel lillebror, men det finnes alltid flere unntak. Det er ikke bare hos jenter og eldste mann ansvarsfølelsen ovenfor spesielt en av foreldrene kan gjøre seg gjeldende. En av informantene viser til et eksempel om en gutt som valgte det motsatte av søsknene sine. Gutten var heller ikke eldst i søskenflokket, men nummer to av tre. Gutten valgte å bli hos moren sin. Deltakeren sin tolkning og familiesenterets tolkning var at han skulle ta vare på moren, fordi moren slet.

Har alder og kjønn også en betydning for hvordan barn opplever å vokse opp med delt bosted? Blant de yngste og eldste barna er det langt færre med delt bosted (Statistiska centralbyråen, 2005). Hva kan være årsaken til at færre av de eldste barna har delt bosted sammenlignet med yngre barn? En forklaring kan være at bostedsordninger ofte endres i løpet av barnas oppvekst. Det er ikke sikkert at barna praktiserer delt bosted frem til de er

voksne. I Öberg og Öberg (2002) sin undersøkelse fant de at flere av barna endret bo situasjon fra delt til fast bosted hos den ene av foreldrene etter hvert som de kom i tenårene. En viktig begrunnelse var at de syntes det ble upraktisk å flytte mellom to hjem. Mine informanter opplever også at barn ofte ønsker å bo mer fast på et sted etter hvert som de blir eldre. Ungdommene begrunner dette med travelhet og et behov for å få mer ro.

I følge tidligere forskning ser det ut til å være omtrent en jevn fordeling mellom gutter og jenter som praktiserer delt bosted. Imidlertid kan det være kjønnsforskjeller med hensyn til opplevelsen og håndteringen av og bo delt. Dette er momenter det hadde vært interessant å se nærmere på.

6.1.1 Oppsummering

Mine deltakere har erfaring fra å prate med ungdommer og barn helt fra fire års alderen. Informantene opplever at ungdommene de prater med er i en sårbar alder og at det av og til kan være vanskelig å observere reaksjoner knyttet til samlivsbruddet fordi reaksjonene kan blande seg med vanlig ungdomsattferd. Ungdommene kan ha vanskeligheter med å ta valg om hvem av foreldrene de eventuelt ønsker å bo mest hos. Det at ungdomstiden generelt er en vanskelig alder å velge i, gjør ikke situasjonen enklere, understreker deltakerne.

Informantene forteller at den relasjonelle ansvarsfølelsen i de fleste tilfeller kan tyngje jentene mer enn guttene. Også alderen og plassen i søskenflokket kan spille inn på ansvarsbevisstheten barnet har ovenfor sine foreldre, men det finnes alltid unntak.

Også alder kan ha betydning for hvordan barnet opplever å vokse opp med delt bosted. Informantenes erfaringer stemmer overens med forskningen på dette området. Informantene opplever at noen ungdommer ønsker å bo mer på et sted etter hvert som de blir eldre. Begrunnelsen er som oftest at de syntes det blir upraktisk å flytte mellom to hjem.

6.2 Følelsmessige relasjoner

Barn er avhengige av voksne, i større grad jo yngre barnet er. Avhengigheten gjør seg gjeldende både følelsmessig og materielt. Grunnleggende trygghet og god tilknytning etableres de første årene i barns liv. Med en trygg tilknytning og god omsorg kan barnet modnes, utvikle seg og gå ut på egen hånd. Barn er avhengig av å bli sett av sine nære og viktige voksne. Foreldre er en del av barnets liv, en del av barnets selvforståelse.

Å oppleve et samlivsbrudd ryster ”grunnfjellet” i hele familiesystemet, og det som for barna skal være den trygge omsorgsbasen er i et følelsesmessig kaos. Samlivsbruddet kan også gi relasjonelle sår. De unge forteller at det kan være vanskelig å stole på andre, og de kan kjenne seg alene i situasjonen sin.

Når barn praktiserer delt bosted må de forholde seg til to omsorgspartnere i to hushold. Hvordan kan delt foreldreskap få konsekvenser for den følelsesmessige relasjonen mellom barn og foreldre? Er foreldrene i stand til å se *barnets perspektiv*, ta vare på barnet her og nå og å gi dem den utviklingsstøtten de trenger i den vanskelige situasjonen de befinner seg i? Det kan være vanskelig og opptre som gode omsorgspersoner når en selv har det vondt. Er det først etter foreldres sorg og bearbeidelser det er rom for barnas sorg og følelsesmessige reaksjoner?

Opplever informantene at barna savner alenetid med sine foreldre? Kan foreldres etablering av ny familie gå utover barnets kvalitetstid med mamma og pappa?

Da foreldre går hver til sitt kan barna oppleve et savn til den av foreldrene barnet ikke er hos til enhver tid. Erfarer informantene at barna de har vært i kontakt med kjenner på et slikt savn? Eller opplever de at en av foreldrene til enhver tid dekker barnas interesser?

En ordning med delt bosted hvor barnet skal flyttes frem og tilbake mellom foreldrene, stiller store krav til foreldresamarbeidet. Dersom foreldrene ikke samarbeider godt seg i mellom kan dette føre til store påkjenninger for barnet. Kan de unge oppleve å bli stående midt i konflikten til sine foreldre? Og hvordan opplever informantene eventuelt at barna håndterer dette?

Etter et samlivsbrudd kan barna oppleve at det også er andre følelsesmessige relasjoner enn den de har til sine foreldre som er viktige. Hvilke personer erfarer informantene at blir viktige for barna etter et samlivsbrudd?

6.2.1 Emosjonell støtte

Hverdagslivet bør være preget av trygghet og forutsigbarhet, dette er grunnleggende for barnas utvikling. Noen viktige voksne må sørge for at nettopp dette blir ivaretatt. Et samlivsbrudd snur hverdagslivet på hodet, og oppleves vanligvis som en krise for både foreldre og barn. Barn som opplever at foreldre flytter fra hverandre, bruker mye energi på å få sammenheng i en verden der den grunnleggende tryggheten er truet. Det er foreldrene som

har vært de viktigste formidlerne av virkeligheten til barnet. Når denne sammenhengen blir brutt, trues barnets trygghet. Barnet må omstille seg og finne seg til rette i en ny situasjon (With, 2004). Hva skjer dersom de viktigste følelsesmessige relasjonene til barnet blir truet? Kanskje da barnet trenger mamma og pappa som mest er de ikke tilgjengelig, fordi de har mer enn nok med sin egen sorg og bearbeidelse. Mestrer foreldre å ta seg av både sin egen og barnas sorg? Er foreldre i stand til å gi en god emosjonell støtte i den situasjonen de befinner seg i?

En informant foreller at en profesjonell på et kurs de hadde vært på, hadde sagt at barn opplevde å bli ”mentalt forlatt” av sine foreldre, fordi foreldrene hadde mer enn nok med sin egen sorg.” Det er ikke lett å være følelsesmessig tilgjengelig for barna sine da de har det så vanskelig sjøl”, erfarer en deltaker.

Er det først etter foreldrenes sorg og bearbeidelser det er rom for barnas sorg og følelsesmessige reaksjoner? Foreldrene gjennomgår ofte en stor krise i forbindelse med samlivsbrudd. Det å romme både egen smerte, og i tillegg klare og ta inn over seg barnets smerte, kan være en utfordring. En i gruppen sier noe i forhold til dette;

Det er jo ofte vår erfaring eller en måte som vi har forstått det på..Er at på en måte når voksne er ferdig med sin egen sorg og bearbeiding etter et samlivsbrudd, så er det noen ganger da det blir rom for barnas reaksjoner, fordi de er jo lojale og veldig opptatt av å ikke legge stein til byrden for voksne som har det vanskelig.. Og det gjør inntrykk på barn og det gjør inntrykk på ungdommer å se foreldre som har det vanskelig. Derfor har vi noen ganger tenkt at noe av det har sammenheng med at når foreldrene er ferdig med sin greie, i den grad de blir ferdig med det, men altså.. så tror de på en måte at ungene har det samme tempoet i det også.(deltaker 4)

Enkelte ganger er det først når alt rundt de voksne har roet seg, at det er plass til barnas reaksjoner. I tillegg kan barna la være å snakke med andre i de periodene som er følelsesmessig vonde. De kan synes det blir vanskelig å si til foreldrene at de har det vondt på grunn av samlivsbruddet, fordi de engster seg for å belaste foreldrene med mer bekymringer. Dessuten kan det å unngå å snakke om skilsmissten være en måte å hindre at foreldrene blir stilt i et negativt lys på. Enkelte setter egne reaksjoner og behov til side over lang tid, og får vanskelig for å kjenne egne behov og meninger etter hvert (Moxnes m.fl., 2001). Dersom barnet begynner å kjenne på sine egne følelser og erkjenner sin sorg først etter at foreldrene har begynt å se fremover, kan det by på utfordringer for både barn og foreldre.

Videre påpeker en informant at foreldrene ofte begynner bearbeidingen før de forteller at de skal gå fra hverandre.

Også har jo gjerne foreldre på en måte bearbeidet det før de forteller det, om kanskje unganne sier til oss at jo vi har skjønt det før de sier det, men samtidig så tror jeg det har skjedd mye i den bearbeidinga hos foreldre som ungene først begynner på da det blir endelig brudd, også samtidig så syns foreldrene at, nei nå er vi jo ferdige nå må vi jo videre og være klar for mitt nye liv. *(deltaker, 2)*

De andre følger opp dette med og si;

Jeg har sannelig stor respekt for de voksne, jeg har veldig respekt for styrken i det.. og den respekten gjør det jo også viktig å sette fokus på det.. Fordi at det ikke handler om voksne som ikke vil barna sine vel, men det handler ganske mye om voksne som har så store følelsmessige utfordringer at de klarer ikke romme mere uansett om dem ville eller ikke, så det er jo en erkjennelse av styrken i disse tingene.*(deltaker 4)*

Og da er det jo mange foreldre som er glade for at barna kan gå her i gruppe. For de merker det sjøl at jeg klare det ikke eller så godt.. *(deltaker 1)*

Dette kan være noe av årsaken til hvor tilsynelatende lett ungdommer har fått tillatelse til å være med i gruppe. *(deltaker 3)*

Samtlige informanter erfarer altså at foreldre i enkelte tilfeller kan ligge noen hakk foran barna følelsmessig, og at de kan være klar for å gå videre og starte på nytt før barna er klar for det. Det å få en ny partner hjelper foreldrene til å gå videre og fokusere på noe nytt. Men hva skjer med barnas sorg når mor eller far bygger nytt rede? Relasjonen mellom barn og steforeldre er som vist veldig kompleks. De grunnlegende båndene må ivaretas på en god måte for at steforeldre skal oppfates som en ressurs (Skjørten m.fl., 2007). Den samme relasjonen mellom foreldre og barn bør opprettholdes til tross for nye familiemedlemmer. I enkelte situasjoner kan dette være vanskelig. Mor og/eller far kan bli så opptatt med sin nye familie at de kanskje ubevisst, gir barnet mindre oppmerksomhet enn før. Og samtidig mindre oppmerksomhet til barnets sorg og følelsmessige reaksjoner etter foreldrebruddet. En informant problematiserte dette;

Da det noen ganger er redebygging med nye partnere og sånn, da er det i alle fall ikke plass til barnas sorg for da krasjer det jo fullstendig med den nye opplevelsen av og skal bygge... bo sammen og gå seg til og lage en familie sammen. *(deltaker 2)*

En deltaker spør seg selv om foreldrene i noen tilfeller på en måte har behov for å bagatellisere selve skilsmissen for og ikke å ta innover seg at barna har det vondt.

Jeg merker det at når vi er rundt og forteller i gruppen for eksempel, så kan det fort komme noen stemmer med at.. , ja nå må vi ikke gjør dette til et problem som kan.., som ikke er et problem eller nå må vi samle oss og tenke at det går bra med de fleste. Jeg tror det er så vondt for foreldre.., både for den som eventuelt vil og den som ikke vil.. å føle at du har utsatt barna for noe. Sånn at forelderen nesten på en måte har behov for å bagatellisere det for og ikke ta inn over seg at barna har det vondt. (*deltaker 1*)

En kollega understreker dette med å si;

Ja og det er faktisk oppegående, virkelig oppegående flotte foreldre som tror at barna ikke vil ha vondt av det fordi de legger så godt til rette. Legger alt til rette på en fantastisk måte, det er helt sant. Så tror de at sorgen ikke kommer. Så de unngår den. Vi tenker jo da, jeg tenker, tolker at de ikke orker å se at ungene har det vondt fordi at de har påført det, så da er det ikke rom for at ungene skal vise det heller. (*deltaker 2*)

Som voksen har en tatt et valg som har påført barnet noe vondt. Det er en naturlig beskyttelse av seg selv å se og høre det som taler for at barna takler samlivsbruddet fint. Informantene erfarer at foreldre kan trenge hjelp både i forhold til deres egne følelser, og i forhold til å se barnets situasjon og ivareta denne. Foreldrene må åpne opp for at barna får gjøre rede for sitt perspektiv og uttrykke sine følelser og oppfattelser, ikke bare prøve og forstå barnets handlinger og ønsker ut i fra sitt *barneperspektiv*.

En av informantene forteller at barna enkelte ganger blir stemplet eller tillagt en egenskap som for eksempel ”veldig følsomme”, i stedet for å bli støttet på at dette er en naturlig reaksjon.

Ja noen ganger tenker jeg at de som kanskje reagerer mest, som er sundt for dem da, de får jo noen ganger.. viss foreldrene ikke orker å ta det, så får de stempelet som ”dramaqueen” eller veldig følsomme eller.. ikke sant., så det å reagere kanskje sånn som føles naturlig for dem, for en vanskelig situasjon, det blir lagt til deg som en egenskap isteden, istedenfor at det er en naturlig reaksjon. (*deltaker 2*)

Gjør foreldre dette for å skåne seg selv i mot en dårlig samvittighet ovenfor barnet eller har de ikke kapasitet til å se barnet midt oppi det hele? Informantene mener ikke at dette gjenspeiler alle foreldre i samme situasjon, men de har erfaringer som tilsier at noen samlivsbruddforeldre kan gjøre dette bevisst eller ubevisst for å skåne seg selv.

Når foreldre etablerer nye familier erfarer mine deltakere at det blir enda mindre plass til barnas sorg og reaksjoner. Informantene erfarer også at etablering av nye familier kan gå på bekostning av ungdommenes alenetid foreldrene.

6.2.2 Alenetid med forelderen

Dersom foreldre etablerer seg på nytt og blir veldig opptatt med sin nye familie, kan dette gå utover barnets kvalitetstid med sine foreldre. Steforeldre kan ofte få skylden for at pappa eller mamma ikke har tid eller ikke tar kontakt lenger. Dahlhaug (2001) påpeker at flere barn opplever fars nye partner som en rival og at de tillegger skylden på stemor for at de har så lite kontakt med far. At stemoren og ikke far får skylden kan også ha sin sammenheng med barns sterke lojalitet ovenfor sine foreldre. Det er ikke alltid det er riktig å legge all skylden på steforeldre, men barna gjør som oftest det for å beskytte sine egne foreldre. Det at barn ikke får tid med forelderen viser seg å ha like mye og gjør med tanker blant foreldre om at de sammen skal være en ”lykkelig familie” og at vi skal gjøre ting sammen, heile familien. En informant presiserer dette med å trekke frem et eksempel om ei jente hun hadde snakket med for flere år siden. Jenta hadde skjönt at foreldrene kom til å flytte fra hverandre, for de bodde på hvert sitt rom ganske lenge. Når moren hadde flyttet så kom det veldig fort inn en ny mann, og der var det noen andre barn også inni bildet. De hadde avtalt at hver gang når hun var hos mamma så skulle hans familie også være der. Jenten fikk dermed ikke alenetid med si mor. Et alternativ som kom opp da de pratet om ting som bare hun og moren kunne gjøre sammen, var å dra på hytten uten hennes nye kjæreste og hans nye barn, men bare tanken på at hun kunne spørre moren om dette var helt fraværende for henne.

Går det ann å spør om det? spurte jenten. Ja, det har du din fulle rett til ettersom du føler at du ikke blir sett av din mamma, fordi det er så mange andre barn der, svarte jeg. *(deltaker 2)*

Jenten måtte få en trygghet og en overbevisning på at hun hadde rett til egentid med si mor. Informantene oppmuntrer barna til å være mer tydelig på at de har behov for mer tid sammen med den biologiske forelderen. De tror at det oppleves godt for en pappa eller mamma og høre en sønn eller datters ønske om å tilbringe mer tid sammen.

En deltaker forteller om hvordan barnets behov for mer tid med foreldrene kan kollidere med etablering av nye familie.

Det krasjer sånn med det prosjektet med å bygge rede med alle sammen. Vi skal bli en ”lykkelig” familie. Nå overdriver jeg litt da men..ikke sant det krasjer så mye..for det at da gjør man det motsatte, føler de da, istedenfor at de skjønner..Jeg skulle ønske å få de til å forstå at det ville være med på å gjøre limet sterkere, viss de hadde fått lov til å få mer tid med forelderen. *(deltaker 3)*

Er det blitt vanlig å samle alle ”mine” og ”dine” barn på samme helg? Hvorfor eventuelt løser foreldre dette slik? Hva gjør så dette med tiden barnet får med sin forelder?

En informant problematiserer dette og sier;

Og eg tror det også har blitt en vanlig greie nesten. Altså nå generaliserer vi jo men det at foreldrene skal ha fri annen hver helg, også har de ungene sammen annen hver helg. Når du utfordrer de på det og spør hvorfor kan du ikke løse det annerledes? Da hadde ikke dette gått, det er så mye logistikk og så mye..så det hadde ikke vi overlevd, da hadde ikke forholdet vårt overlevd, sier de. Det er flere foreldre helt tydelige på.
(*deltaker 2*)

Informantene opplever at foreldrenes etablering av nye familier i noen tilfeller kan gå på bekostninga av barnets kvalitetstid med sine foreldre. I tillegg til at barna kan oppleve å få mindre alentid med foreldrene, erfarer informantene at barna ofte savner den av foreldrene de ikke er hos.

6.2.3 Å leve med savn

Barn er avhengig av å bli sett av sine nære og viktige voksne. Foreldre er en del av barnets liv, en del av barnets selvforståelse. Da foreldre går hver til sitt kan barna oppleve et savn til den av foreldrene barnet ikke er hos til enhver tid. En deltaker uttrykker dette med å si;

Det å leve med savn hele tiden og tenker jeg..Altså selv om de ikke kjenner på det likt hele tiden ,men mange beskriver at de savner den andre forelderen for en kan bruke de til forskjellige ting, følelsesmessig og jeg vet ikke hva, så de er ikke så tilgjengelige som de var. Selv om de kan samarbeide godt så vil det være noe der som ikke alltid... men jo bedre samarbeid jo bedre tilgang er det jo... (*deltaker 2*)

Noen barn har behov for å kutte dette savnet de har med å dele seg i to og ”være to personer”. To informanter hadde ei jente i gruppen deres som hadde sagt at;

Jeg føler alltid..at jeg liksom alltid er to personer. For jeg er jo ikke liksom helt lik hos pappa som jeg er hos mamma, jeg måtte liksom forandre meg litt sånn. Men når jeg har foreldrene mine sammen kunne jeg liksom være meg selv heilt.(*deltaker 3*)

Hun tar frem noen sider av seg selv da og noen da, alt etter hvem hun er hos. Hva kan dette gjøre med jentas identitet og selvforståelse?

En informant gjenforteller i forhold til dette, noe ei voksen jente hadde sagt på et kurs de har vært på. Hun fortalte at det ikke hadde vært så høy konflikt i hjemmet hun vokste opp i, men likevel da hun var på butikken og traff mammas nabo så skygget hun unna. Hun visste ikke

helt selv hvorfor hun ikke hadde klart det, men det var best å dele de verdene i to, hadde hun fortalt. Hvorfor måtte hun forandre seg? spør en av informantene seg selv om.”For da måtte hu bli sånn som hu var da hun var hos mamma. Og nå var hu i pappas verden og da var det mer sånn hu var da..”, sier informanten.

En kollega forteller at hun har fortalt dette til noen ungdommer og de kjenner seg veldig igjen.

De unge informantene har vært i kontakt med forteller at de ofte opplever et savn til den av foreldrene de ikke er hos til enhver tid. Da ting er vanskelig og savnet blir for stort kan det være godt å ha noen andre enn foreldre å snakke med, som man kan søke støtte og forståelse hos.

6.2.4 Viktige andre

Etter et samlivsbrudd kan det bli viktig for barna at andre voksne møter dem og formidler trygghet. Ofte er det lettere for barnet å dele vanskelige tanker med andre enn mor og far direkte. Hvilke personer kan så bli viktige for barna etter et samlivsbrudd?

Det er gjennomført en rekke studier som har vist at besteforeldre kan spille en særlig viktig rolle når foreldre skiller seg. De kan være en kilde til støtte og kontinuitet både for barn og barnebarn. ”Besteforeldre kan gi barnebarn den roen og tryggheten de behøver i en turbulent tid”(Norsk ukeblad, 2001). Her blir det lagt vekt på hvordan besteforeldre kan fungere som avlastning og en trygg havn i en periode der barnas foreldre vil ha mye av sin oppmerksomhet rettet mot parforholdet og har mindre energi og overskudd for barna.

Hvilke personer erfarer informantene kan bli viktige for barna etter et samlivsbrudd?

Det som ungdommen sier mest om..., og det kan være besteforeldre og det kan være andre viktige voksne, men det er liksom de som ikke går inn og tar parti, men som er oppatt av hvordan det er å være meg..., som ser barnet eller ungdommen. Det syns jeg vi har mange eksempler på.(deltaker 4)

Informantene opplever at de som blir viktige personer for barna etter et samlivsbrudd, er de som klarer å være nøytrale og tenke ut i fra *barnets perspektiv*. Besteforeldre som ikke går inn og tar parti, men som ser barnet blir en viktig relasjon for ungdommen.”Men så kan det også bli veldig stor sorg i forhold til besteforeldre, i forhold til de som tar veldig stort parti ”, understreker en deltaker.

En informant viser til et eksempel der det med besteforeldre som emosjonell støtte kan by på vanskeligheter.

Det var ei jente som jeg snakka med i etterkant i ei gruppe, hu sa det at.. Det er så koselig å være hos bestemor og bestefar, men så av og til når vi setter oss og skal spise og sånn, så sier bestemor sånn; off, ja det var trist dette her med at mor di, at hun ikke er i familien vår lenger... Og det skal bestemor alltid inn på og prate om og jeg vil ikke prate om mamma når jeg er der”, sier jenta. (*deltaker 3*)

Er det kanskje sjeldent at besteforeldre klarer å være nøytrale? ”Jeg tror ikke det er sjeldent at besteforeldre kan være nøytrale, men den som gjør det i størst mulig grad, den blir og en veldig viktig person”, sier en informant.

Alle informantene er enige i dette.

Det er ikke bare besteforeldre informantene nevner som kan være viktige personer for barna etter et samlivsbrudd. Det avgjørende er at personen er nøytral og klarer å se barnet.”Hun på jobben til pappa som ikke tok parti”, husker en av deltakerne en ungdom sa.

En informant erfarer at også søsken kan være en veldig viktig støttespiller. Noen har nær kontakt med søsken og opplever søsken som gode samtalepartnere ved et samlivsbrudd. Imidlertid viser annen tidligere forskning at søsken nødvendigvis ikke er sentrale støttespillere etter foreldrenes samlivsbrudd. I en engelsk undersøkelse var det under en tredjedel av barna som hadde snakket med søsken, og en tredjedel av disse sa at dette ikke hadde hjulpet (Skjørten m.fl., 2007). Dette kan forklares med at søsken selv er involvert i hendelsene og ikke har den distansen som kan gi perspektiver på egne erfaringer. De kan oppleve situasjonen annerledes, eller de er yngre og har derfor ikke den kapasiteten som barnet trenger. Dette er i tråd med mine informanters erfaringer, om at barnet har godt utbytte av å ha en nøytral person de kan betro seg til. I beskrivelsene som barna gir av sine søsken i delt bosted forskningen til Skjørten m.fl., (2007), kommer det frem at alder har betydning for hvilken kontakt de har med hverandre. Dersom alderforskjellen er stor kan søsken ha forskjellig behov for oppfølging og dette påvirker også inn på relasjonen mellom dem. Gjennomgående sier barna at de snakker lite med søsken om delt bosted. De eldre barna sier at venner er viktigere enn søsken når det gjelder å snakke om det de opplever som vanskelig. Imidlertid gir beskrivelsene i Skjørten m.fl. sin undersøkelse, inntrykk av at søsken fungerer støttende for hverandre, selv om de ikke alltid er så mye sammen eller prater så mye om delt bosted.

Ungdommene beskriver at de personene som blir viktige for dem, er de som klarer å være nøytrale og tenke ut i fra *barnets perspektiv*. Disse relasjonene kan bli spesielt viktige, dersom barn opplever å måtte ta ansvar, fordi foreldrene ikke klarer å samarbeide.

6.2.5 Barns skjulte ansvar

En ordning med delt bosted hvor barnet skal flyttes frem og tilbake mellom foreldrene, stiller store krav til foreldresamarbeidet. Dersom ikke foreldrene samarbeider godt seg i mellom kan dette føre til store påkjenninger for barnet. Det er først og fremst holdningene foreldrene har til hverandre som barna oppfatter, om de er uenige og uvenner eller om de etter hvert viser hverandre gjensidig respekt. Når begge foreldre er fornøyde er det lettere å være lojale mot begge. Det er når foreldrene fortsetter å være lei seg eller snakke negativt om hverandre at dette kan bli en byrde (Skjørten m.fl., 2007). Barna kan oppleve å bli stående midt i mellom konflikten til sine foreldre. Hva skjer med barna dersom de er vitne til at foreldre snakker nedsettende om hverandre? Hvordan håndterer barna dette? Det er åpenbart at dette har vært vanskelig for flere av barna informantene har hatt samtaler med.

En informant opplever at foreldrene kan snakke sammen på noen nivåer, men så går det ofte meldinger mellom foreldre via ungdommen.

De som har hatt det sånn har sagt ganske sterke og tydelige ting om hvordan det oppleves. Det er en ekstra belastning, en ekstra utfordring og en risikofaktor i forhold til hvordan det skal gå med ungdommen. (*deltaker 1*)

Er barnet opptatt av å skape en slags rettferdighet mellom sine foreldre? Barna kan bli bekymret for den av foreldrene som er i en utsatt posisjon. Derfor må de forsvare en forelder ovenfor den andre. Det som for den ene forelder kan se ut som avvisning, er i realiteten barnas iherdige forsøk på å skape rettferdighet mellom foreldrene (Goffman, 1992 i Moxnes m.fl., 2001).

Thuen (1997) finner i sin undersøkelse at konflikter mellom foreldre er særlig skadelig når barna opplever å komme i lojalitetskonflikt mellom foreldrene. I hans studie som er gjort blant voksne, oppga halvparten av foreldrene som hadde hatt høyt konfliktnivå, at deres barn hadde behov for profesjonell hjelp etter samlivsbruddet.

Hva rommer egentlig det å være lojal mot sine foreldre? Vil det si at barnet føler et ansvar for å sette sine foreldre i et positivt lys? Informantene erfarer at ungdommens ansvar ovenfor sine foreldre går igjen i mange sammenhenger. En Deltaker forteller at det er kommet

tilbakemeldinger på at ungdommer kan få dårlig samvittighet over at de har sagt noe som ikke er fordelaktig om mamma eller pappa i samtalegruppen. ”Selv om det er bra for dem å få sagt ting, så kan de også kjenne på at nå svikter jeg mamma eller pappa litt eller”.., forteller deltakeren. En annen deltaker erfarer det samme;

Men så merker du også at det som gjelder forelderen, det er ikke sagt i en lett tone, ikke sant, det er ikke noe som kommer lett deisende ut av de halvveis fleipete i den settingen vi har dem i. Det koster de, det er noe som sitter dypt inne hos mange av dem, det de skal fortelle som ikke de syntes er noe greit. Det har de kanskje ikke fortalt til noen før.*(deltaker 3)*

Det er dermed ikke likegyldig hvordan andre møter barna når de snakker om tema som også angår foreldrene. Det blir særlig vanskelig å snakke om foreldrene og familieanliggende dersom de som hører på en eller annen måte tar avstand fra den ene eller begge foreldrene. I slike situasjoner rammes barna selv, noe som igjen fører til at de kan føle sorg og skam (Øvreeide, 2000 i Moxsnes m.fl. 2001). Derfor må de forsvare foreldrene. Samtaler som kunne bidratt til å endre belastende situasjoner, forsterker i stedet vanskene. Når andre snakker med barn om tema som kan sette i sving barnas bekymringer for foreldrene, må de unngå å utsette barna for mer belastning. Dette gjelder både profesjonelle hjelpere, andre familiemedlemmer og venner. De må finne måter å anerkjenne foreldrene og foreldrenes situasjon på som ikke forsterker barnas bekymringer for dem.

En informant forteller noe om barnets følelse av å være innlojal ovenfor en av foreldrene; ”Også tror jeg at de nesten litt sånn.., at de føler seg innlojale ovenfor den andre fordi de har hørt på, om ikke de har sagt noe, så har de hørt på drit om den ene”, sier deltakeren.

Informanten erfarer at barna kan føle at de svikter mamma eller pappa bare ved å høre på det den ene forelderen sier, uten selv og si noe som helst. Jeg tolker dette som at barna føler et ansvar for å unngå at foreldrene blir utsatt for kritikk fra andre.

En annen informant presiserer gjennom et eksempel hvordan ungdommens forsøk på å forhindre en konflikt mellom foreldrene, kan være en begrunnelse for ikke og fortelle hvordan de har det. Ei jente hadde sagt at når hun fortalte om hvordan hun hadde det til mamma, så begynte hun å beskrive hvor lei seg hun var, for hun fikk da opp sine følelser på dette temaet i forhold til pappaen. Derfor ble det belastende for jenta å si hvordan hun hadde det, istedenfor å være til hjelp, til at moren lyttet og støttet.

Barn oppfatter mer enn foreldrene tror av stemninger og spenninger mellom foreldrene. De lærer å lese foreldrenes reaksjoner, selv om det er store forskjeller i hva slags relasjonelt blikk og forståelse de har. Noen har en innsikt som de mener både gir dem forklaring på hvorfor samlivet tok slutt, og en mellomposisjon som de ikke er glad for (Skjørten m.fl., 2007).

Barna kommer til meg og sier, hvis jeg sier hva jeg syntes er vanskelig begynner bare pappa og sier at ja mamma gjør det ikke bra nok, derfor har du det vondt. Det er ikke han det skal handle om, det er meg. *(deltaker 3)*

Informanten erfarer at det fort kan bli til at alt handler om foreldrene, og at barnet blir vitne til at den ene legger skylden på den andre. Dersom foreldrene klarer å romme det barna føler, så er det til veldig god hjelp for disse barna å stå i dette, understreker en informant.

Om det bare er en av dem eller om det er begge to, så tror jeg det gjør så stor forskjell.. For det er utrolig når de beskriver den mamma eller pappaen som hører, uten å forsvare seg selv. *(deltaker 2)*

En annen deltaker viser til et eksempel der barnet blir hørt av sin mor og hvor mye dette betyr for jenten;

Når jeg spurte jenten om hvordan hun hadde det og om det var vanskelig i forhold til pappa og det der da.. Så sier hun, nei mamma skjønner åssen jeg har det. Også når det var noe i forhold til mamma da, for det var selvfølgelig ikke perfekt, så kunne hun klare å si det, det var ikke så vanskelig å si hva det var hun reagerte på. Det kunne være for eksempel at mamma begynte å snakke om pappa, når hun gjorde det, da stoppet hun, denne mamman korrigerer seg selv da - hvor viktig det er. Sånn at hun kan fortsette å få mer plass til sitt eget, den jenta. Så vi har jo en del av de historiene, og det er utrolig....*(deltaker 3)*

Informantene har beskrevet mange situasjoner der jeg forstår det slik at barna bekymrer seg for foreldrene, og derfor har som "prosjekt" å ta ansvar for dem. Deres bekymringer oppsto i situasjoner der de oppfattet at foreldrene enten var lei seg, at de kom i et negativt lys ovenfor andre, eller at det ikke var rettferdighet mellom foreldrene. Barna handler derfor på måter som hindrer at foreldrenes sårbarhet blir forsterket. Typisk for disse situasjonene er at barnas intensjoner ikke blir tydelig formidlet til den de samhandler med. Ansvar for barnet føler ovenfor sine foreldre blir derfor som oftest skjult. Et godt foreldresamarbeid, foreldre som mestrer å romme det barnet føler og samtalepartnere som ikke forsterker barnas bekymringer for foreldrene, blir særdeles viktig for barnet.

6.2.6 Oppsummering

Det er vanskelig å være gode omsorgspersoner når en selv har det vondt. Det å romme både egen smerte, og i tillegg klare og ta inn over seg barnets smerte, kan være en utfordring. Deltakerne erfarer at foreldre i noen tilfeller har behov for og bagatellisere selve skilsmissen for og ikke å ta innover seg at barna har det vondt. Foreldre kan derfor trenge hjelp både i forhold til deres egne følelser, og i forhold til å se barnets situasjon og ivareta denne. Informantene erfarer at det enkelte ganger er først når alt rundt de voksne har roet seg, at det er plass til barnas reaksjoner. Det å få en ny partner hjelper foreldrene til å gå videre og fokusere på noe nytt, men dersom ikke barnet har fått utløp for sine reaksjoner før det kommer inn en ny, opplever informantene at det ikke er plass til barnas sorg, fordi den krasjer fullstendig med foreldrenes ønske om og skape ny familie sammen.

Dersom foreldre etablerer seg på nytt og blir veldig opptatt med sin nye familie, kan dette også gå på bekostning av barnets kvalitetstid med sine foreldre. Steforeldre kan ofte få skylden for at pappa eller mamma ikke har tid eller ikke tar kontakt lenger. En av informantene skulle ønske noen foreldre kunne forstå at dersom de hadde fått mer tid sammen med barnet, så ville det være med på å gjøre limet sterkere mellom dem. En informant påpeker at de som jobber med barna må være mer tydelige på og hyle litt ut om, at det er *deg* som foreldre barna trenger og ikke din nye familie. I tillegg til at barna kan oppleve å få mindre alentid med foreldrene, erfarer informantene at de ofte savner den av foreldrene de ikke er hos.

Informantene erfarer at barna kan oppleve et savn til den av foreldrene de ikke er hos til enhver tid. Barna uttrykker at de har behov for ”å koble fra” dette savnet de har, med å dele seg i to, og ”være en person” hos mamma og en hos pappa. Da ting er vanskelig og savnet blir for stort kan det være godt å ha noen andre enn foreldre og snakke med som man kan søke støtte og forståelse hos.

Barna beskriver at de personene som blir viktige for dem, er de som klarer å være nøytrale og tenke ut i fra *barnets perspektiv*. Besteforeldre og andre viktige voksenpersoner, som ikke går inn og tar parti, men som ser barnet, blir en viktig relasjon for dem. En informant erfarer at også søsken kan være en veldig viktig støttespiller. Disse relasjonene kan bli spesielt viktige, dersom barn opplever å bli stående midt i konflikten til foreldre som ikke klarer og samarbeide.

Dersom foreldrene fortsetter å være lei seg og snakke negativt om hverandre kan dette bli en byrde for barnet. Informantene erfarer at barn kan oppleve å bli stående midt i mellom konflikten. Ansvar for barna føler ovenfor sine foreldre gjenspeiler seg i mange sammenhenger informantene viser til. Barnas bekymringer oppsto i situasjoner der de oppfattet at foreldrene enten var lei seg, at de kom i et negativt lys ovenfor andre, eller at det ikke var rettferdighet mellom foreldrene. Et godt foreldresamarbeid og god støtte fra andre som unngår å sette foreldrene i et negativt lys vil være til god hjelp for barnet.

6.3 Strukturering av hverdagslivet

Ved praktisering av delt bosted legges hverdagslivet opp av to omsorgspersoner. Både mor og far har likt ansvar for daglig omsorg, oppdragelse, husarbeid og oppfølging på fritiden. Delt bosted preger barnets hverdag og forutsetter et godt foreldresamarbeid og en nøye planlagt organisering av barnets hverdagsliv.

Hvilke erfaringer har informantene gjort seg med hensyn til barns og foreldres håndtering av den praktiske tilretteleggingen som delt bosted fører med seg? Får pakkingen og organiseringen som følge av flyttingen til og fra to hjem konsekvenser for de unges hverdagsliv?

Barn som praktiserer delt bosted må forholde seg til både mors og fars hverdagsliv. Dersom hverdagsrutinene er omtrent de samme i begge hjem, er det antagelig enklere for barn å tilpasse seg to hjemssituasjonen, og overgangen mellom hjemmene blir mindre belastende. Utrykker barna deltakerne har vært i kontakt med at de har samme hverdagsrutiner i begge hjem, eller forteller de at de har vanskeligheter med å tilpasse seg foreldrenes ulike hverdagsrutiner? Opplever informantene at de fleste foreldre vet hvordan dagliglivet utarter seg for barnet hos den andre parten?

Ved praktisering av delt bosted har foreldrene såkalt "barnefri" da barna ikke er hos dem. Beskriver ungdommene at de bruker mye tid på å være i to hjem og til reiser mellom disse? Erfarer informantene at praktiseringen av delt bosted gir "barnefri" tid for foreldre, men tar "foreldrefri" tid fra barna?

6.3.1 Praktiske utfordringer for hverdagslivet i to hjem

Ved praktisering av delt bosted legges hverdagslivet opp av to omsorgspersoner. I barns liv er det foreldre og andre viktige voksne som er ”programledere”. Det er forelderen som skal legge rammer, finne frem til rutiner og lede det hele. Dette er viktig for den tryggheten barnet trenger for å kunne utfolde og utvikle seg.

Andenæs (2000) argumenterer for ” å betrakte omsorg som sosiale praksiser som blant annet handler om å organisere dagliglivet og legge til rette for barnets bevegelser gjennom døgnnet på en måte som er forståelig og akseptabel i kulturen, og som peker fremover for den lille”.

Omsorg og utviklingstøtte handler altså ikke bare om et sett med riktige og barnekjære holdninger, men også om et arbeid som må være preget av omtanke, planlegging og oversikt over omgivelsene. Det er den kulturelle organiseringen av omgivelsene, slik barnet møter det gjennom sitt dagligliv, som skaper muligheter for barnas utvikling, hevder Andenæs. Dersom man tenker slik gir det en teoretisk ramme som gjør hele dagen og innrammingen av den faglig relevant. Da er det barnets bevegelse gjennom sitt hverdagsliv som må gjøres til gjenstand for utforskning, vurdering og støtte. Det blir derfor viktig og kartlegge de voksnes organisering av dagliglivet (Andenæs, 2000). Ved å legge denne teoretiske rammen til grunn blir det og utforske hverdagslivet til barn som praktiserer delt bosted både hensiktsmessig og betydningsfullt fordi organiseringen av hverdagslivet har betydning for barnets utvikling.

Til forskjell fra vanlig samværsordning innebærer delt bosted at både mor og far har likt ansvar for daglig omsorg, oppdragelse, husarbeid og oppfølging på fritiden. Hvordan er det for barnet å forholde seg til foreldrenes hverdagsliv i to separate hjem? Delt bosted preger barnets hverdag og forutsetter et godt foreldresamarbeid og en nøye planlagt organisering av barnets hverdagsliv. Hva må til av tilrettelegging og foreldreinnsats når det gjelder strukturering av hverdagen til familiene som praktiserer delt bosted?

I følge flertallet av informantene fra delt - bosted undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) er den praktiske siden ved å skifte bosted det som er mest slitsomt.

En av mine informanter forteller om ungdommer som uttrykker at det er vanskelig og ”bo i en bag”. I ”*Vanlig, men vondt*” gruppene, har de laget såkalt ”virkelighetsesker”. Ungdommene tegner og nytter denne esken på en tredimensjonal måte for og synliggjør hvordan de har det. Dette viser på en tydeligere og mer konkret måte enn ord hvordan bruddet og den nye livssituasjonen oppleves. Informanten forteller;

Jeg husker spesielt den ene boksen, det var en svær bag oppå, som var så stor og høy, med alt mulig rart oppi den her bagen. Og det er jo akkurat et symbol på den travelheten og pakkinga og...(*deltaker 1*)

Har delt bosted - familiene noen strategier som hjelper dem i møte med de praktiske utfordringene flyttingen mellom to hjem medfører? I hvilken grad opplever informantene at det er barna som tar ansvar for å ha det de trenger på rett plass? En strategi her er at de etter hvert skaffer seg dobbelt opp av noen klær og utstyr, slik at de slipper å bære alt frem og tilbake. Dette krever i alle tilfeller at foreldrene har en forholdsvis god økonomi. En informant forteller at noen foreldre er gode til å tenke dobbelt av utstyr som brukes daglig/ukentlig, og heller deler på ski utstyr og annet utstyr som brukes sjeldnere. De fleste ungdommer beskriver dette som lettende.

Der hvor ungdommen kun har ett sett av klær og utstyr og selv må passe på å pakke den store bagen med alt hver uke, er inntrykket mitt at det oppleves svært stressende for mange. De engster seg da for å glemme noe slik at den andre forelderen blir irritert og at foreldrene da begynner og krangle. Noen sier at de bruker rundt to dager på "å lande" hos den forelderen de kommer til, også er det på "an igjen uka etter."*(deltaker 1)*

Mange ungdommer informantene har vært i kontakt med opplever at de ikke får kontroll på det praktiske, selv etter mange år med delt bosted. Ofte blir det ikke enklere med alderen fordi det er stadig nye ting de ikke kan unnvære. Dette kan være årsaken til at de eldre ofte ønsker å justere eller endre ordningen med delt bosted. Det er også større forventninger når de blir eldre, til at de holder orden på tingene sine selv.

Ungdommenes utsagn stemmer overens med det litteraturen beskriver, at skilsmisse er en livslang prosess. Gjennom hele livet må barna forholde seg til ulike utfordringer knyttet til foreldrenes samlivsbrudd. "Skilsmisse varer hele livet", er et sitat fra en av deltakerne sine tidligere gruppemedlemmer. Med dette så mener ungdommen at man hele tiden kommer opp i situasjoner i hverdagen som gjør at man blir minnet på foreldrenes samlivsbrudd. Det kan være begivenheter som bursdagsselskap, konfirmasjon, skolearrangementer og det kan være andre hverdagslige begivenheter. Foreldrene kan få ny partner, eller få barn med ny partner, og denne nye relasjonen de inngår, kan også påvirke barnet. En deltaker beskriver dette;

Det er ikke liksom bare de utfordringene barnet møter på som skjer i og rett før og etter samlivsbruddet, men alle hverdagslige utfordringer barnet møter på underveis i livet som følge av foreldrenes samlivsbrudd.*(deltaker 4)*

Deltakerne erfarer at mange delt bosted - barn opplever travelhet. Ungdommer opplever det som stressende ”å bo i en bag”. Og flere ungdommer uttrykker at de ikke får kontroll på det praktiske, selv etter mange år med delt bosted. Gode hverdagsrutiner i begge hushold kan være til god hjelp for barna, med tanke på de praktiske utfordringene de kan støte på ved flytting mellom hjemmene.

6.3.2 Hverdagsrutiner og foreldresamarbeidets betydning

Foreldre utformer rutiner for å få hverdagslivets oppgaver med jobb, husarbeid og barneomsorg til å henge sammen. Rutinene er forholdsvis faste, og gir dermed barnet et relativt forutsigbart program fra dag til dag, og i årets løp. Dette gir barna mulighet til å fungere best mulig, fordi de slipper å gjette seg til hva som skal skje. Dagliglivets oppgaver gir retningen framover, ved at rutinene er utformet slik at de hjelper barnet til å se hva det er på vei mot og gir barnet en del av æren for å drive handlingen fremover. At barna blir større viser seg nettopp i en gradvis reorganisering av dagliglivets rutiner og samhandling, som gir økt innflytelse for barnet etter hvert som det blir i stand til å innfri sosiale krav. Rutinene er derfor utformet slik at de bærer bud om utvikling (Backe - Hansen m.fl., 1997). Det er altså den kulturelle organiseringen av omgivelsene, slik barnet møter det gjennom sitt dagligliv, som skaper muligheter for barnas utvikling. Dermed må vi fokusere på hverdagslivets gjøremål og familienes egen forståelse av dette hverdagslivet.

Flere studier viser at skilte foreldre vet lite om familiesituasjonen og hverdagslivet til den andre forelderen (Wallerstein og Blakeslee, 1989). Implikasjonen av det blir at de også vet lite om sine barns familier. Nettopp derfor er det så viktig å innta *barns perspektiv* samt også hensiktsmessig og utforske mer om hverdagslivet til barn som praktiserer delt bosted. Hvordan kan så foreldrene legge til rette en forutsigbar hverdag for barnet, da de ikke vet hvordan dagliglivet utarter seg hos den andre parten?

Er det slik at barna i stor grad har de samme hverdagsrutinene i begge hjemmene, eller har barna to ulike hverdager ut fra om de er hos mor eller far? Barn som praktiserer delt bosted må forholde seg til både mors og fars hverdagsliv. Dersom hverdagsrutinene er omtrent de samme i begge hjem, er det antagelig enklere for barn å tilpasse seg to hjemssituasjonen, og overgangen mellom hjemmene blir mindre belastende. Når regler og rutiner er svært forskjellig, må barnet i langt større grad omstille seg til et annerledes hverdagsliv ved overflytting mellom hjemmene. Wallerstein og Blakeslee (1989) mener at svært ulike

holdninger og standarder i foreldrehjemmene ofte vil stille store krav til barnets evne til tilpasning og omstilling.

For noen barn er det uproblematisk å skifte mellom to hushold. Foreldrene har gjerne beholdt mange av de samme hverdagsrutinene, og tilværelsen preges av de samme vennene, fritidsaktiviteter og lekser. For andre er kontrasten mellom foreldrene så stor at forskjellene mellom ukene blir en sentral del av tilværelsen deres. Noen barn i delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007), beskriver mor og far som svært ulike med forskjellige holdninger til regler og rutiner. En av informantene problematiserer noe i forhold til dette. Informanten har opplevd at foreldre for eksempel kan ha ulike ”inne tider”, og at ungdommene dermed ikke alltid helt klarer å følge med. En jevnest mulig organisering av hverdagen i begge hjemmene vil skape kontinuitet og forutsigbarhet hos barnet og gjør at barnet kan føle trygghet.

En ordning med delt bosted hvor barnet skal flyttes frem og tilbake mellom foreldrene, stiller store krav til foreldresamarbeidet. I de tilfellene hvor samarbeidet mellom foreldrene er konfliktfylt, oppstår det lettere et ukontrollerbart felt, et tomrom mellom foreldrehjemmene som skaper uoversiktighet. Dette gjelder både i forhold til å følge med på barnas utvikling, å se hvordan barna har det og til en viss grad ha kontroll med hva barna foretar seg i fritida (Moxnes, 2007). En informant sier noe om dette;

Ja, nå mener jeg ikke at alle ungdommer nødvendigvis gjør det men,..Når det er så stort sprik mellom foreldrene så får ungene større spillerom til å gjøre det de voksne ikke har oversikt over, for eksempel da.(*deltaker 2*)

I kunnskapsoversikter som har sammenfattet nordisk og internasjonal forskning om delt bosted for barn, blir det fremhevet at denne ordningen krever et mer utstrakt foreldresamarbeid enn fast bosted hos en av foreldrene, og at samarbeidsklimaet mellom foreldrene dermed er svært viktig (Moxnes m.fl., 1999). Ettersom barna deler et hverdagsliv med begge sine foreldre blir de en del av to verdener. Når begge foreldre er fornøyde er det lettere å være lojale mot begge. Det er når foreldrene fortsetter å være lei seg eller snakke negativt om hverandre at dette kan bli en byrde (Skjørten m.fl., 2007).

En deltaker erfarer at barna ofte nevner at foreldrene har konflikter i forhold til klesplaggene deres. ”Også får jeg en ny jakke, også må jeg henge den av meg for da skal jeg gå til pappa, fordi mamma sier at hun har betalt for den, og pappa roter vekk alt”, siterer deltakeren ungdommen. En annen ungdom forteller til en informant at; ”Ja så har jeg litt sånn fint tøy for jeg får det hos pappa, skal jeg liksom la det være hjemme da når jeg skal til mamma?”.

Her er det både uenigheter mellom foreldre om rutiner i forhold til klær og konflikter omkring økonomi. Ungdommen blir vitne til disse uenighetene og dette skaper både frustrasjon og unødvendig stress for ungdommen.

En av informantene opplever at det kan være uenighet om hvilke og hvor mye aktiviteter barna skal gå på. Informanten opplever også at det er uenighet om hvem som skal kjøre og hente på de ulike aktivitetene. En av de andre informantene presiserer at det egentlig er de samme diskusjonene som kan være i et par forhold, men bare at nå tåler det så veldig lite før det bare ”eksploderer”.

Et godt foreldresamarbeid er det vesentlige som går igjen her. Desto bedre kommunikasjonen er, jo bedre har foreldrene mulighet til å tilrettelegge gode hverdagsrutiner for seg og barnet. ”Et veldig godt foreldresamarbeid er jo i hvertfall en grunnpilar eller er nødvendig at er til stede ved delt bosted”, understreker en deltaker.

Informantene opplever ikke at barna de har vært i kontakt med uttrykker at foreldrene har så ulike hverdagsrutiner at dette blir et problem.

Hovedregelen er ikke at det liksom er to vidt forskjellige univers, men det er gjerne ikke så mye som skal være forskjellig før du kan oppleve det som blir litt utfordrende altså. *(deltaker 4)*

I de høykonfliktfamiliene informantene jobber inn i, så er det heller ikke deres inntrykk at det er ulikheten av hverdagsrutiner som skaper den verste konflikten. ”Mitt inntrykk i dem høy konflikt sakene, er at det ofte handler om slike dype emosjonelle ting. Det handler gjerne om følelsen av forlatthet, svik osv., forteller en deltaker.

Deltakerne erfarer at det kan være viktig for barna at foreldrene er litt fleksible med hverdagsrutinene og at de er åpne for endringer dersom behovet til barna forandrer seg. En av deltakerne forteller om en liten endring i hverdagen som endret hele stressopplevelsen for ungdommen.

Istedenfor å gå til pappaen på torsdagskveld gikk ungdommen til sin far direkte etter skolen, og da ble det plutselig bare så mye greiere den torsdagen. Det ble mindre stress. *(deltaker 3)*

Det er åpenbart at et godt foreldresamarbeid og en god tilrettelegging i hverdagen, er vesentlig for barnas opplevelse av å flytte mellom to hjem. Dersom foreldrene gjør en god innsats med

å legge til rette gode hverdagsrutiner og hjelpe barnet med det praktiske som flyttingen medfører, blir den nye tilværelsen mindre travel og enklere å håndtere for barnet.

Når det diskuteres om barnas travelhet, nevner et par av informantene at ungdommer forteller at de får for lite egentid.

6.3.3 "Foreldrefri" versus "barnefri"

Ved praktisering av delt bosted har foreldrene såkalt "barnefri" da barna ikke er hos dem.

Haugen er førsteamanuensis og nestleder ved Norsk senter for barneforskning ved NTNU. Hun har intervjuet skilsmissebarn som bor like mye hos far eller mor, såkalt delt bosted. En av faktorene Haugen oppdaget, var at flere av ungene savnet mer tid alene (Haugen, 2012).

Gir praktisering av delt bosted "barnefri" tid for foreldre, men tar "foreldrefri" tid fra barna? Bruker barna mye tid på å være i to hjem og til reiser mellom disse?

En av mine informanter uttrykker noe av sin bekymring i forhold til dette. Informanten erfarer at mange samlivsbruddbarn opplever travelhet.

Jeg ser at venner til barna mine, de blir så mye mer travle. De er ikke tilgjengelig ikke sant fordi at de.. Og det trenger ikke være 50/50 en gang, men en god oval helg.. Også er helgene så mye mer travle. Fordi at pappa reiser ofte på hytta med dem og da de da kommer tilbake igjen så vil de være en kveld hjemme hos han i den stua. Også skal de til mamma neste helg og da skal de også kanskje på besøk, og da går det liksom i ett. Jeg fikk et inntrykk av.., den ene jenten i gruppen, hun er mindre sosialt tilgjengelig for venninner for det at.. hu farter sånn frem og tilbake.(*deltaker 3*)

Er det ikke på tide for å spørre om barns behov for, og rett til, egen tid?

Foreldrene kan bruke den "barnefrie" tiden til å trene, jobbe overtid, treffe venner eller gjøre andre ting som er mest i egen interesse, og når det er tid for barneuke, er det fullt fokus på barnet. For noen av ungdommene kan dette føre til at de får for lite egentid (Jensen, 2005).

Ei mor forteller til en av mine informanter; "Jeg vil at de skal sitte i sofaen den lørdagen de er hos meg igjen da.., for eller så får vi aldri den kosen". En deltaker understreker at det er bra at foreldrene vil tilbringe tid sammen med barna sine, men at det må tilpasses til barns hverdag.

Også er det jo fint at foreldrene vil være sammen med barna. Jeg tenker at vi har jo familier der det er manko og, ikke sant, så det er bra, men det er det at.. Det å tilpasse det til barnas hverdag og venner, aktiviteter osv, det er et puslespill.(*deltaker 2*)

For mange unge er det veldig viktig å være sammen med venner, og det å prioritere mellom hensynet til foreldre og hensynet til venner kan i noen tilfeller være vanskelig (Wade og Smart, 2003). Barna har også sitt eget liv, særlig tenåringer med venner, fritidsaktiviteter osv. Barn trenger friområder, og det er viktig at barn og unge får egentid for å utvikle selvstendighet, sier Haugen (2012).

6.3.4 Oppsummering

Deltakerne erfarer at mange barn opplever det som stressende ”å bo i en bag”. Flere unge får ikke kontroll på det praktiske, selv etter mange år med delt bosted. Ofte blir det ikke enklere med alderen fordi det er stadig nye ting de ikke kan unnvære og det stilles høyere forventinger ungdommen. En strategi for å lette de praktiske utfordringene flyttingen medfører, kan være at familiene skaffer seg dobbelt opp av noen klær og utstyr, slik at ikke alt må fraktes frem og tilbake ved hver overflytting. Dersom foreldrene har god nok økonomi og samarbeider bra nok til å utføre dette, erfarer informantene at de fleste ungdommer beskriver dette som lettende for dem.

”Skilsmisse varer hele livet ut”, er et sitat fra en av deltakerne sine tidligere gruppe-medlemmer. Dette utsagnet syntes informantene beskriver godt den prosessen et samlivsbrudd er. For det er en livslang prosess og ikke en enkelt stående hendelse. Man kommer hele tiden opp i situasjoner i hverdagen som gjør at man blir minnet på foreldrenes samlivsbrudd.

Hverdagsrutinene er utformet slik at de bærer bud om utvikling. Barnets daglige utfordringer peker fremover mot å bli voksen, med de nærmeste omsorgspersoner som ledsagere. Dermed må vi fokusere på hverdagslivets gjøremål og familienes egen forståelse av dette hverdagslivet. Barn som praktiserer delt bosted må forholde seg til både mors og fars hverdagsliv. Dersom hverdagsrutinene er omtrent de samme i begge hjem, er det antagelig enklere for barn å tilpasse seg to hjemssituasjonen, og overgangen mellom hjemmene blir mindre belastende. Informantene opplever ikke at barna de har vært i kontakt med uttrykker at foreldrene har så ulike hverdagsrutiner at dette blir et problem. Det er ikke deres inntrykk at det er ulikheten av hverdagsrutiner som skaper den verste konflikten, men de opplever likevel at foreldre kan være uenige om for eksempel hvor mye aktiviteter ungdommen skal gå på og kjøring til og fra disse. Imidlertid erfarer også en av informantene at bagateller som uenigheter om ungdommens klær kan skape konflikter. Deltakerne presiserer at det kan være viktig for barna at foreldrene er litt fleksible med hverdagsrutinene og er åpne for endringer

dersom behovet til barna forandrer seg. Der hvor samarbeidet mellom foreldrene er konfliktfylt, opplever deltakerne at det kan oppstå et ukontrollerbart felt mellom foreldrehjemmene som skaper uoversiktighet. Foreldrene kan dermed miste oversikten over hva barna foretar seg og hvordan de har det. Det er åpenbart at et godt foreldresamarbeid og en god tilrettelegging i hverdagen, er vesentlig for barns opplevelse av å flytte mellom to hjem.

Når barna er hos den andre parten har foreldrene såkalt ”barnefri”. Ved praktisering av delt bosted kan det gå opptil en eller to uker før barnet får ha samvær med forelderen, og derfor ønsker som regel foreldrene å ha fullt fokus på barnet da det er hos dem. En deltaker understreker at det er bra at foreldrene vil tilbringe tid sammen med barna sine, men at det må tilpasses til deres hverdag. Det må ikke gå på bekostning av barnas vennerelasjoner, skolehverdag og øvrige fritidsaktiviteter. Noen ungdommer beskriver at de får for lite egentid etter et samlivsbrudd, og informantene erfarer at samlivsbruddbarn opplever mer travelhet sammenlignet med barn som har foreldre i ett hushold.

6.4 Hvilke muligheter foreldrenes liv gir for å ta vare på barnet

Som tidligere beskrevet er barn både materielt og følelsesmessig avhengig av voksne. Ved trygg tilknytning og god omsorg kan barnet modens, utvikles og gå ut på egen hånd. Et samlivsbrudd truer barnets trygge omsorgsbasis og gjør foreldre sårbare. Det kan være vanskelig og opptre som gode omsorgspersoner når en selv har det vondt. Noen foreldre har det så vanskelig at de tyr til rusmidler for å komme igjennom hverdagen. Har noen av barna informantene har vært i kontakt med beskrevet vanskeligheter som følge av foreldrenes depresjon eller rusmisbruk?

Ved delt bosted må barn forholde seg til to hushold med to separate økonomier. Begge husholdene bør fungere tilstrekkelig til å ivareta barnas økonomiske nødvendigheter. Beskriver de unge at den økonomiske situasjonen til foreldrene etter samlivsbruddet preger deres hverdagsliv? Bekymrer de seg for foreldrenes økonomi? Hva slags dagligliv greier foreldrene å organisere for seg og ungene sine på bakgrunn av den nye økonomiske situasjonen? Og hvordan erfarer mine informanter at den eventuelle økonomiske mangeltilstanden blir håndtert?

6.4.1 Foreldres psykiske helse og rusmisbruk

Foreldres depresjon eller rusmisbruk som følge av et samlivsbrudd kan oppleves som vondt og belastende for barn. Omfanget og varigheten av dette er avgjørende for hvordan det håndteres av barnet. Å ha en depressiv forelder kan oppleves som en stor belastning for barnet uten at det utvikler seg til varige problemer. De fleste unge viser stor tilpasningsdyktighet og klarer seg bra på sikt selv om det er vansker i familien (Skjørten m.fl., 2007).

Noen ungdommer kommer og forteller til deltakerne om de voksnes misbruk av alkohol. De uttrykker seg slik at de føler at de må ”passe på” foreldrene sine. En informant forteller om en gruppedeltaker som følte han måtte se ekstra til moren sin. ”Han følte ikke han kunne gå så mye i fra henne, og dette blir på en måte en risikofaktor i tillegg som ungdommen driver og passer på”, sier deltakeren. Hvordan skal ungdommen klare å håndtere foreldrenes problemer i tillegg til de andre utfordringene et samlivsbrudd fører med seg? Det å føle et ansvar ovenfor foreldrenes problemer i tillegg til å mestre de andre utfordringene kan bli svært vanskelig for ungdommen. I følge informantene blir dette en ekstra risikofaktor for de unge, med tanke på hvordan de håndterer hverdagen der og da, samt også i forhold til hvordan det kommer til å gå med dem fremover. Dette er i tråd med Andenæs (2000) sine to omsorgsbegrunnelser for barn. I følge Andenæs har omsorg for barn to begrunnelser, en omsorgsbegrunnelse og en utviklingsbegrunnelse. Hvordan barnet blir tatt vare på her og nå, og hvordan utformingen av dagliglivet peker fremover for barnet og gir den nødvendige utviklingsstøtten. Foreldre i en situasjon som skildret her, mestrer som regel ikke å gi barn den omsorgen som Andenæs redegjør for her.

En informant presiserer at de har hatt mange ungdommer som har vokst opp med foreldre som sliter. ”Alkohol og ikke minst psykiatri, mange er så lei seg eller deprimert at de ikke kommer seg opp om morgenen også må ungdommene passe på litt..”, forteller informanten.

Deltakerne opplever at problemene foreldrene sliter med blir forbedret dersom det kommer en ny partner inn i bildet. Etablering av ny familie eller ny partner hjelper derfor foreldrene til å komme videre fra eventuelle rusproblemer og depresjon. Til tross for at det kan være utfordrende for barnet å få nye familiemedlemmer og steforeldre å forholde seg til, så viser dette imidlertid at disse nye relasjonene kan bidra positivt for både foreldre og barn i slike sammenhenger som dette.

Økonomiske vanskeligheter som følge av et samlivsbrudd er en annen risikofaktor for familiene.

6.4.2 Økonomi

Ved samlivsbrudd er ikke lenger foreldre og barn en felles økonomisk enhet. Delt bosted består av to hushold med to separate økonomier, og begge husholdene skal fungere tilstrekkelig til å ivareta barnas forbruk og interesser.

Inntektsnivået for aleneforeldrefamilier ligger 30 til 40 prosent under inntektsnivået til familier med to foreldre, om vi regner ut fra brutto inntekt per forbruksenhet (Andenæs, 2000). I følge McLanahan og Sandefur kan svekket økonomi forklare ca. halvdel av forskjellene mellom barn som har vokst opp i kjernefamilier, og barn som har levd i eneforeldre - familier (McLanahan og Sandefur, 1994 i Moxnes m.fl., 2001). Moxnes m.fl. finner også at det ofte er en vesentlig reduksjon i den økonomiske statusen i barnas hushold etter skilsmisse. Undersøkelsen viser at svekket økonomi i barnas hushold øker risikoen for at skilsmisse skal gi en negativ utvikling for barna (Moxnes m.fl., 1999 i Moxnes m.fl., 2001).

Har de unge som informantene har vært i kontakt med uttrykt bekymringer omkring foreldrenes økonomi? En deltaker opplever at noen ungdommer kan kjenne en bekymring for den av foreldrene som har dårligst økonomi, fordi de ser at den ikke strekker til på lik linje med den andre forelderen. I følge deltakeren sin opplevelse bekymrer ungdommene seg først og fremst for foreldrene, og har lite bekymring når det gjelder om foreldrene har råd til å dekke deres forbruk. Deltakerne erfarer at ungdommene ofte ser veldig gjennom dette med økonomi. En deltaker husker utsagn som; ”De tror at det er viktig at de kommer med, og gir meg nye ting da jeg kommer der, men det er jo ikke det”. En annen ungdom uttrykker noe lignende; ”Jeg får så ofte gaver, de skjønner ikke at det er kjærligheten jeg vil ha!”.

Det er enighet i gruppen, om at det ikke er deres erfaring at dette med økonomi er en gjennomgående bekymring hos ungdommen eller barnet.

Dersom foreldrene finner seg en ny partner kan økonomien forandre seg betydelig. Fra tidligere forskning om den økonomiske situasjonen til samlivsbruddforeldre, vet vi at foreldre som har etablert seg med ny partner, har langt bedre husholdsøkonomi enn foreldre som bor alene. I delt bosted - undersøkelsen (2007) ser man at delt bosted - foreldre som har flyttet sammen med en ny partner, har om lag den samme inntektsfordelingen som andre barnefamilier (Skjørten m.fl., 2007).

Det kan være en kunnskapsmessig utfordring å komme videre fra å se svak økonomi som en risikofaktor eller hull som må fylles, til og utforske hvordan de aktuelle livsomstendigheter som er preget av økonomisk knapphet, blir for barnet (Andenæs, 2000). Hva slags dagligliv greier foreldrene å organisere for seg og ungene sine på bakgrunn av den nye økonomiske situasjonen? Hvordan blir den eventuelle økonomiske mangeltilstanden håndtert?

En informant nevner et eksempel på hvordan noen foreldre har håndtert den økonomiske situasjonen etter samlivsbruddet. Noen ungdommer forteller at de må sove med søsken på et rom, eller at far må sove i stuen når barna er der.

Ungdommen forteller om en del slike forandringer som er et resultat av et lavere inntektsnivå, men jeg har jo ikke inntrykk av at det er det viktigste for ungdommen. Det viktigste er jo kontakten. Det er ikke mange som sitter og virkelig syntes det er heilt sånn.. åssen forholdet til foreldrene var er det viktigste gjennomgående altså.(*deltaker 1*)

Ved delt bosted kan de økonomiske overføringene i form av barnetrygd, skattekasse 2 og kontantstøtte som ellers gis til eneforsørgere, deles mellom mor og far (Skevik og Hyggen, 2002). Delt bosted - mødre har lavere tilgang til velferdsytelser enn om barnet har sitt primære bosted hos mor. Reglene for bidragsfastsettelse er endret slik at jo mer barna besøker farens hjem, jo mindre blir bidraget faren betaler til mor. Når en har delt bosted, mister man også retten til utdannelsesstøtte, overgangsstønad og fradrag for barnetilsyn. I følge delt bosted - undersøkelsen (2007) til Skjørten og hennes kolleger synes enslige delt bosted – mødre å ha et større innslag av lavinntektshusholdinger enn når man ser på alle enslige samværs mødre. De peker på at menn i mindre grad enn kvinner lider økonomisk etter et brudd, men at de oftere går ned i levestandard, for eksempel fordi de i større grad flytter til dårligere og rimeligere boliger.

Hvordan de to hjemmene oppleves for barna, kan ha sammenheng med økonomiske ressurser i de to husholdene. Dersom foreldrene er i en svært ulik økonomisk situasjon, vil også levestandarden i de to hjemmene være forskjellig. Informantene opplever at foreldre kan bekymre seg over at andre har bedre råd til å ta med barna på ferier eller kostbare opplevelser enn de selv.

De er redd for at barna skal få et bedre minne eller opplevelse med den andre, og at de skal bli en hverdagsperson som er kjedelig og holder grensen og ikke er så lekne og sånn. Det er mange som bekymrer seg for å bli den.(*deltaker 2*)

Økonomiske forskjeller kan føre til konflikter og bli utfordrende for foreldresamarbeidet. En informant erfarer at barna ofte kan bli et sendebud imellom for eksempel betalingskontingenter. Informanten husker en som hadde fortalt at moren ikke ville betale kontingenten til idrettslaget for hun betalte forrige gang. Gutten ble derfor bedt om å gå til far sin. Da gutten gikk til sin far hadde faren sagt at han hadde betalt så mye at nå måtte han gå til moren sin. Gutten orket ikke holde på slik frem og tilbake så det endte opp med at han bare betalte den selv for den gikk ut på dato, fortalte informanten.

Til tross for dette eksemplet, der barnet blir vitne til at økonomien fører til konflikter mellom foreldrene, opplever en annen deltaker at mange foreldre klarer å samarbeide for barnets skyld.

Når det handler om hvor mange mil jeg kan gå for barnet mitt ved å legge ned krigen eller..så er det jo utrolig mye de svelger. Den ene forelderen for ungens skyld. Der syns jeg at de virkelig går mange mil noen for å være samarbeidende da, som jeg tenker ikke mange ville ha klart og gjort. At de har god øvelse etter hvert noen av dem. Fordi de ser at barnet har best av at de strekker seg da.. De tåler at ikke pengene blir betalt og tåler å kjøre mye mer også...ja alt dette her..(*deltaker 4*)

Deltakerne opplever at noen foreldre havner i økonomiske uenigheter, men også at mange foreldre strekker seg langt for og ikke å havne i økonomiske konflikter med hverandre. Barna informantene har vært i kontakt med forteller om forandringer som er et resultat av et lavere inntektsnivå, men de har ikke inntrykk av at det er det viktigste for ungdommen.

6.4.3 Oppsummering

Informantene erfarer at noen barn har foreldre som har det svært vanskelig. Noen forteller om foreldre som er så deprimerte at de ikke kommer seg opp om morgningen og andre beskriver foreldrenes rusmisbruk. I noen tilfeller opplever informantene at omsorgsrollene blir snudd på hodet fordi foreldrene ikke klarer å ta vare på seg selv. Ungdommene føler at de må "passe på" sine foreldre. Det å måtte håndtere og føle et ansvar ovenfor foreldrenes problemer i tillegg til å mestre de andre utfordringene et samlivsbrudd fører med seg kan bli svært vanskelig for ungdommen. I følge informantene blir dette en ekstra risikofaktor for ungdommene, med tanke på hvordan ungdommene håndterer hverdagen der og da, samt også i forhold til hvordan det kommer til å gå med dem fremover. Deltakerne opplever imidlertid at problemene foreldrene sliter med blir forbedret dersom det kommer en ny partner inn i bildet. Økonomiske vanskeligheter etter et samlivsbrudd er en annen risikofaktor som også kan bedres dersom foreldrene etablerer seg på nytt.

Delt bosted består av to hushold med to separate økonomier, og begge husholdene skal fungere tilstrekkelig til å ivareta barnas forbruk og interesser. Informantene viser til eksempler på hvordan noen foreldre har håndtert den økonomiske situasjonen etter samlivsbruddet. Ungdommene forteller ofte om forandringer, som er et resultat av et lavere inntektsnivå. Noen forteller at de må sove på samme rom eller at far eller mor må sove i stuen når de er hos dem. Alle deltakerne opplever imidlertid at relasjonen barnet har til foreldrene er viktigere enn økonomien og de tingene de får eller ikke får. De erfarer at foreldre ofte bekymrer seg unødvendig over hva de ikke har råd til å kjøpe til barnet eller ta dem med på. Økonomiske forskjeller kan føre til konflikter og bli utfordrende for foreldresamarbeidet. Deltakerne opplever at noen foreldre havner i økonomiske uenigheter, men også at mange foreldre strekker seg langt for ikke å havne i økonomiske konflikter med hverandre.

6.5 Barnet som aktør

Første hjelpemiddel for å få barnet tydeligere frem er forståelsesmåter som ser barnet som en sosial deltaker og meningsskapende aktør i sitt eget liv, ikke bare som en passiv mottaker som "utsettes for" påvirkninger fra sine omgivelser. Utviklingsforståelsen som jeg tidligere har argumentert for, ser ikke på utvikling som resultat av et indre program som folder seg ut etter hvert som tida går, men at utvikling skjer gjennom sosial deltakelse. Det er den kulturelle organiseringen av omgivelsene, slik barnet møter det gjennom sitt dagligliv, som skaper muligheter for barnas utvikling (Andenæs, 2002). Dersom man legger denne forståelsen til grunn, blir det viktig å se på ungdommen som en sosial deltaker og en meningsskapende aktør i eget liv. Jeg vil i dette avsnittet se på noen av de dilemmaene de unge står ovenfor ved et samlivsbrudd som kan utfordre denne forståelsesmåten.

Dersom man definerer et *barneperspektiv* som voksnes bestrebelser på å forstå barns oppfattelse, erfaringer og handlinger i verden, forstår man at dette er forbeholdt de voksnes oppfatninger, utelukket fra barnas egne forståelser. Hva så med barnas erfaringer og forståelser av deres livsverden? Klarer foreldre å se *barnets perspektiv*, og gi dem støtte for deres ønsker eller oppfattelser?

Opplever informantene at de unge føler seg hjemme to steder? Hva skjer med barnas tilhørighetsfølelse når de må flytte til og fra to hjem?

Når barn praktiserer delt bosted må de forholde seg til to omsorgspartnere i to hushold. Hvordan er dette forenelig med Andenæs (2000) sine omsorgsbegrunnelser for et barn? Foreldre etablerer seg ofte på nytt etter et samlivsbrudd, og barna må derfor også forholde seg til nye familiemedlemmer i de to husholdene. Erfarer informantene at foreldrenes etablering av nye familier etter et samlivsbrudd kan være positivt for barnet og dets utvikling? Ser barnet på seg selv som en fullverdig deltaker av det nye fellesskapet?

Etter at foreldre har gått fra hverandre kan barn stilles ovenfor mange såre og vanskelige valg. Hvordan håndterer barnet å måtte velge en forelder foran en annen dersom de har et ønske om å bo mer på et sted? Gir foreldre barnet rom til å si hva de mener om forandring av bostedsordning?

Debatten om delt bosted er i dag svært dagsaktuell. Delt bosted kan bli sett på som et radikalt bidrag til likestilt foreldreskap. Opplever mine informanter at avgjørelser om delt bosted er tatt med utgangspunkt i foreldres eller barnas ønske? Klarer foreldre å se *barnets perspektiv* til tross for likestillingskampen mellom kjønnene?

Alle barn og ungdommer som opplever foreldrenes samlivsbrudd bør tilbys en arena hvor de kan bearbeide sine opplevelser og følelser sammen med andre barn i en liknende situasjon (Hjermann, 2012). Erfarer mine informanter at det er nok arenaer for disse barna, som sikrer at de blir hørt? Og hvilke eventuelle forbedringsmuligheter finnes her?

6.5.1 Tilhørighet og to hjem

Et viktig kriterium for om man tilhører et hjem, er at man er inkludert. Medlemskapet er en betingelse for å ha full tillit til de andre. Som det har vært argumentert for tidligere ligger det en utviklingsforståelse til grunn som sier at utvikling skjer gjennom sosial deltakelse. Dersom man tenker slik blir hjemmet og rammen om familielivet faglig interessant. Hjemmets fysiske omgivelser bidrar til aktivt å vedlikeholde familierelasjoner. Det er viktig å føle seg som en fullverdig deltaker av det sosiale fellesskapet, innenfor det hjemmet man befinner seg i. Viktige momenter er nærhet og en uforbeholden anerkjennelse av en selv som person. Hjemmet er også det viktigste stedet for privatliv og intimitet, og der hvor de nye relasjonene prøves ut og videreutvikles (Skjørten m.fl., 2007).

Kan barna føle seg hjemme to steder? Dette var et av spørsmålene jeg spurte mine informanter om. Når familien splittes, former foreldrene hver sine hjem. Barn med delt bosted får plutselig to hjem som de skal tilbringe like mye tid i og forholde seg til. Barnet er

avhengig av foreldrene og det kan være styrken i denne relasjonen mer enn hjemmet som sted som bestemmer hvor de føler seg mest hjemme. Men også fremmede omgivelser kan virke inn på følelsen av tilhørighet. Å dele et hverdagsliv er viktig for å føle tilhørighet, tid til seg selv og slappe av hjemme, i kontrast til å være en gjest (Skjørten m.fl., 2007).

Flertallet av barna i delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) mener de har to likeverdige hjem. De aller fleste følte seg like mye hjemme begge steder. Skjørten presiserer imidlertid at det i annen forskning der barn bor fast hos en av foreldrene og har besøksordning hos den andre, er det tilknytningen til besøks hjemmet som er mangelfull. Opplevelsen av å være på besøk, ”å bo i koffert”, det og ikke ha et eget rom og en fremmedhet i forhold til nye partnere, virker inn på relasjonen de har til besøksforelderen (Smart, Neal og Wade, 2001). Sammenlignet med slike beskrivelser er de erfaringene barna gir i delt bosted - undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) mer preget av at de har to likeverdige hjem. De aller fleste følte seg like mye hjemme begge steder. Det vesentlige er at barna får det rommet de trenger for å føle seg hjemme og at de blir akseptert og anerkjent som de personene de er.

En informant forteller om sin erfaring omkring dette. Informanten har hatt erfaring med barn opp i gjennom som ikke kjenner seg hjemme hos en av foreldrene. Disse barna har både praktisert delt bosted og andre ordninger. Deltakeren forteller videre at det også har vært tilfeller hvor ungdommen ikke kjenner seg hjemme noen steder. ”Det kan komme inn nye familier og nye aktører, som gjør at de på en måte ikke kommer heilt inn”, sier deltakeren. Deltakeren fortsetter med å si;

Så det er en veldig sterk sånn følelsesmessig greie her tror jeg for en del ungdommer i forhold til hvor de kjenner seg hjemme, og det blir noen ganger komplisert med at det kommer en ny familie.(deltaker 4)

En annen deltaker følger opp dette med å vise til et eksempel. Jenten deltakeren forteller om var bare hos faren i helgene og han hadde beholdt huset de var oppvokst i. Denne faren hadde fått ny dame som hadde barn fra før, og alle hadde flyttet inn i jenten sitt barndomshjem. ”Det verste for meg, var at jeg fikk kloakk rommet”, hadde jenten sagt. Hun hadde fått et annet rom som luktet vondt og et av de andre barna hadde fått hennes rom. Hun ble satt ned på rangstigen i forhold til romfordeling og dette såret henne veldig. Hva gjør så dette med jentas følelse av tilhørighet og opplevelse av å bli inkludert? Det mest avgjørende for tilhørighetsfølelsen er at barna får det rommet de trenger for å føle seg hjemme og at de blir akseptert og anerkjent som de personene de er. Barna må føle seg inkludert og elsket i den

nye familien og ikke bli oversett eller urettferdig behandlet sammenlignet med nye søsken. Skjørten m.fl., (2007), viser at opplevelsen av å bli likt og anerkjent av steforeldrene er viktig for barnas tilhørighets følelse. Å ha en god relasjon til steforeldre er viktig for at de skal føle at de har en plass i familien og for å kunne føle seg hjemme der.

Familietilhørighet viser til opplevelse av likhet og nærhet, og er slik sett knyttet til begrep om sosial identitet. Familierelasjoner er tradisjonelt forstått som å gi inntak til barns sosiale identitet. Familierelasjoner har imidlertid i denne sammenheng gjerne fremstått som noe som gitt og entydig bestemt, nemlig som slektsrelasjoner. Koblingen mellom slekt, familie og barns sosiale identitet har dels sin forankring til kjernefamilien som familieform. Tilsvarende fremstår familietilhørighet og sosial identitet som gitt, å gjøres dermed ikke til gjenstand for tematisering. Endringer i familiesituasjonen medfører i denne sammenheng at bestemmelsen av familierelasjoner og familietilhørighet står ovenfor nye utfordringer. Tilsvarende utfordringer gjelder for samlivsbruddbarn da foreldre etablerer nye familier. Barna er satt i en særegen situasjon ved at det ikke er samsvar mellom hvem barna har familierettslige relasjoner til og hvem de lever i daglig sosialt familiefelleskap med. Etablering av nye og relasjonelt komplekse familieformer, skaper en sosial situasjon som kan fremstå som strukturelt usikker og tvetydig. Identitetsdannelse kan bli problematisk når biologiske og sosiale relasjoner innen familien ikke lenger faller sammen (Backe - Hansen og Havik, 1997). Samtlige informanter erfarer at barnas følelse av tilhørighet og å føle seg hjemme, noen ganger blir komplisert med at det kommer inn en ny familie.

6.5.2 Relasjoner til nye familiemedlemmer

Dersom foreldre etablerer seg på nytt må barnet forholde seg til nye familiemedlemmer i de to husholdene. Hvordan er dette forenelig med omsorgsbegrunnelsene for et barn? I følge Andenæs (2000) har omsorg for barn to begrunnelser, en omsorgsbegrunnelse og en utviklingsbegrunnelse. Omsorg er nødvendig fordi barn ikke kan innfri allmenne krav til sosial deltakelse, og barn tas vare på fordi de er barn. Vanlige honnørord som varme, innlevelse, trygghet osv. kan brukes til å karakterisere en omsorgspraksis. Den andre begrunnelsen for omsorgen er at omsorgen skal utføres slik at barnet etter hvert blir i stand til å ta vare på seg selv. Gjennom måten omsorgen blir utøvet på, settes barnet gradvis i stand til å innfri mer allmenne sosiale krav og forventninger, og blir gjennom dette medlem av et større sosialt felleskap. Derfor mener Andenæs (2000) at vurderinger av barns livssituasjon også må opereres med denne dobbelheten. Hvordan barnet blir tatt vare på her og nå, og

hvordan utformingen av dagliglivet peker fremover for barnet og gir den nødvendige utviklingsstøtten. Dette perspektivet vektlegger viktigheten av at barnet har behov for varierte sosiale erfaringer. Å utforme seg selv og hverandre er ikke et ensomt arbeid som hver person gjør for seg selv, men det skjer i kollektiv ved etablerte tilhørigheter til eller i nye fellesskap med andre personer. Innenfor en sosiokulturell teoritradisjon er det et *premiss* at barn former sine meninger og syn gjennom interaksjon med andre mennesker. I denne tradisjonen er *deltakelse* et teoretisk begrep. Premisset er at *all* handling og samhandling forstås som deltakelse, uansett om subjektet forholder seg aktivt eller passivt, har innflytelse eller ikke. I dette perspektivet er det ikke spørsmål *om* det finnes deltakelse, men heller spørsmål om hvordan dette barnet deltar. (Gulbrandsen og Ulvik, 2008). Hvilke muligheter finnes det så for barnet eller ungdommen å delta som et fullverdig familiemedlem i foreldrenes nye familier? Og hvordan kan deltakelse muligheter eventuelt styrkes for disse barna?

Delt bosted kan gi barna mange, både gode og dårlige sosiale erfaringer. Relasjonell stabilitet og kontinuitet kan sees på som ”grunnstammen” i barnets identitetsdannelse (Backe - Hansen og Havik, 1997). Det at foreldre støtter opp under barnas erfaring med nye familiemedlemmer blir derfor svært viktig. Dersom foreldrene lykkes med dette og barna opplever varierte sosiale erfaringer som de kan ha god nytte av i fremtiden, er dette med på å peke fremover for barnet. Det sosiale fellesskapet barnet blir en del av etter et samlivsbrudd, spiller derfor en viktig rolle for barnets utvikling, selvforståelse og tilhørighetsfølelse. Det avgjørende her er at foreldrene har kapasitet til å være en god emosjonell støttespiller for barnet og støtte opp under barnas nye bekjenskaper og erfaringer med de nye. Opplever informantene at foreldrene mestrer dette? Kan foreldrenes etablering av nye familier etter et samlivsbrudd være positivt for barnet og dets utvikling? Og hvordan erfarer informantene at de unge håndterer sine steforeldre?

Etablering av nye familier etter et samlivsbrudd, innebærer at flere inntar omsorgsroller ovenfor barnet. Moxnes, Haugen og Holter (1999) finner at barn som bor i to hjem oftere har steforeldre enn de som bor i ett hjem og har vanlig samvær. Deres forskning viser at det ikke er noen forskjell i hvordan barn med skilte foreldre generelt har det med tanke på om de har steforeldre eller ikke.

Relasjonen mellom barn og steforeldre er veldig kompleks. Noen barn opplever det å ha steforeldre som en berikelse og noen har vanskeligheter med å håndtere det. Barna fra delt - bosted undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) beskriver steforeldre både som viktige

omsorgspersoner, gode tilleggsressurser og som problematiske relasjoner. Dersom barnet oppfatter det som at steforelderen forsøker å ta mors eller fars rolle, kan det bli vanskelig. En deltaker gjenforteller en gutts reaksjon på fars nye dame; ”Så kom jeg ned på det kjøkkenet så var det en annen dame der, jeg hadde så vidt hilst på ho.. også begynner hun og sier at jeg skal gjøre det og ikke det..”, sier gutten.

Her er det nok ikke bare det at denne damen forteller hva han skal gjøre og ikke, gutten reagerer på, men også at han akkurat har blitt introdusert for damen. Informanten fortsetter med og si;

Han kjenner henne ikke, og det at hun da plutselig står på kjøkkenet deres, blir sjokkerende og surrealistisk i seg selv. Hadde bare foreldrene av og til ventet litt med å flytte inn med en ny en, eller om, ikke bare litt men ei god stund..så hadde ting kanskje vært enklere for ungdommen i noen tilfeller. *(deltaker 3)*

Dahlhaug (2001) påpeker at flere barn opplever spesielt fars nye partner som en rival og at de tillegger skylden på stemor for at de har så lite kontakt med far. At stemoren og ikke far får skylden kan også ha sin sammenheng med barns sterke lojalitet ovenfor sine foreldre. En av informantene påpeker også at fedre ser ut til å komme litt på sidelinjen sammenlignet med stemor.

Når det komme inn en ny familie så er det som regel ikke pappaen som bestemmer, men stemoren, og da får barna piggene ut. Pappaen kommer litt sånn på sidelinjen liksom.*(deltaker 2)*

Alle informantene er enig i dette.

Vi opplever at når fedre finner seg nye partnere så mister de motet og forlater litt, for ikke sant, da kommer det inn ei ny der også, jaja..bare gjør som du vil..*(deltaker 3)*

Dette krasjer dermed med barnas oppfatning om at det er pappa som skal bestemme over meg og ikke min stemor. I mange tilfeller kan dette føre til at kontakten mellom far og barn blir svekket. Levin (1994) viser til at mange kvinner som etablerer seg med en mann som har barn fra før, beskriver dette som vanskeligere enn de hadde trodd, og at fedre erfarer at de kommer i klemme mellom hensynet til sine egne barn og ønsket om å etablere seg på nytt. For noen fedre fører dette dilemmaet til at de trekker seg litt unna barna sine (Levin, 1994 i Moxnes, 2001).

Relasjonen til steforeldre viser seg å være komplisert, men hva med relasjonen til ste søsken? En av mine informanter viser til et eksempel der ste søsken har vært en positiv ressurs. En

jente forteller at det hun hadde savnet mest viss det ble slutt mellom stefaren hennes og moren, var de to guttene hans. Informanten forteller;

De to eldre guttene, fordi de hadde noe av den samme erfaringen. De snakket sammen og hun fikk trøst av dem. De forstod hverandre litt på samme måte som det de gjør i en gruppe. Det er så gøy når vi oppdager slike ting, at ikke bare søsken men også at ste søsken kan finne støtte og glede i hverandre.(*deltaker 2*)

En annen informant har den samme erfaringen.

Jeg har ikke møtt mange som sier at det har vært veldig viktig for meg og møte den nye partneren, men noen har sagt at styrken, eller det som går godt ut av det.., er at de ble kjent med barna til den nye partneren.(*deltaker 3*)

De fleste barna som deltok i undersøkelsen til Skjørten og hennes kolleger (2007) har også gode erfaringer når det gjelder stesøsken. Informantens erfaringer og denne undersøkelsen påviser hvordan nye familieformer kan gi gode betingelser for omsorg og sosialisering med et tett og mangfoldig nettverk rundt barnet. Men samtidig ser man at det også kan være komplisert og belastende om ikke de grunnleggende båndene ivaretas på en god måte (Skjørten m.fl., 2007). En deltaker opplever at det til tross for disse tilfellene oftere er mer utfordrende å ha stesøsken enn det motsatte. Hvorfor kan det å ha stesøsken være utfordrende for noen barn og unge? Det kan være flere årsaker til dette, men en av de som er mest fremtredende er at barnet føler seg urettferdig behandlet ved at stesøsken åpenbart favoriseres av stefar eller stemor.

Mine informanter erfarer at foreldrenes etablering av nye familier etter et samlivsbrudd kan være mer utfordrende enn positivt for barnet og dets utvikling. Relasjonen til steforeldre viser seg å være svært kompleks. Imidlertid viser informantene til eksempler der stesøsken har vært en positiv ressurs.

6.5.3 Det vanskelige valget

Etter at foreldre har gått fra hverandre kan barn stilles ovenfor mange såre og vanskelige valg. En 50/50 løsning som fungerte bra i begynnelsen kan bli vanskeligere for barnet og praktisere etter hvert som tiden går og interessene og situasjonen forandrer seg. For enkelte barn kan den følelsesmessige tilknytningen og opplevelsen av forholdet til hver av foreldrene forandre seg i løpet av oppveksten. Det er ikke gitt at et sterkt bånd til en av foreldrene eller lik tilknytning til begge på et stadium i barnets liv, vil vedvare frem til voksen alder. Kanskje vil tilkynningsforhold skifte for eksempel som en følge av endrende ønsker på ulike alderstrinn.

Fra 9 til 11 års alder begynner gjerne barn å utvikle varige og forpliktete vennerelasjoner. Venner får ofte en sentral plass i barnas hverdag, og mot slutten av tenårene blir ofte samvær med foreldre nedprioritert til fordel for venner (Wallerstein og Blakeslee, 2003). Det blir viktig for ungdommen å være nær vennekretsen og ikke bruke så mye tid til pakking og skifting av bosted. Når foreldrene har etablert ny familie, kan relasjonen de har til steforeldre, halv og ste søsken også virke inn. En informant erfarer at det kan være viktig å ha en litt fleksibel ordning, uten at det blir uforutsigbart, fordi behovene til barnet kan forandre seg underveis. ”Behovene kan forandre seg alt etter hvordan du står i det og hvor du er i utviklingen”.

Mine informanter forteller at de har erfaring fra flere ungdommer som syntes det er slitsomt og flytte frem og tilbake mellom sine foreldre i lengden. Disse ønsker som regel og bo mer på et sted for å få mer ro. Ungdommene er veldig klare på dette, men mange av dem syntes det og si fra om dette og samtidig å velge en foran den andre, er svært vanskelig. En av deltakerne forteller;

Ja så er det vanskelig å velge viss en skal kjenne veldig godt etter hvem de kjenner de faller mest til ro hos da, eller hvor de føler seg mest hjemme eller hva det nå er. Det kan handle om mange ting det..både hjemme og utenfor. Så er det vanskelig å ta det hensynet til seg selv, den som blir mest lei seg er nesten lettere å ta hensyn til enn seg selv.(*deltaker 4*)

Noen ungdommer vet med seg selv hvor de helst vil bo, men problemet er å få sagt det til den parten de ønsker å bo minst hos uten å såre vedkommende. Men så finnes det også flere unge som virkelig ikke vet hvem de kan trives best hos, de vet bare at de vil bo mer på et sted.

Hvem av dem skal jeg velge? noen ganger kan jo begge være like egnet. Noen ganger velger den ene forelderen å gi seg, den som vi tenker er best egnet da, viss man må tenke det.., Den velger å trekke seg da, for å legge ned konflikten, ikke sant, sånn at barnet blir mest hos den som kanskje ikke har gitt så mye...(deltaker 2)

”Den som hadde mest fokus måtte gi seg på en måte”, sier en annen deltaker. Resten av deltakerne sier seg enig.

En informant erfarer at barn som vokser opp med skilsmisse har god trening på å legge merke til hva begge foreldrene mener, og tar ofte hensyn til det fremfor å tenke på hva de selv vil.

Hun ene sier jo det på den ene øvelsen. Så sa ho; å.. det var så vanskelig for meg å velge for jeg vet så veldig godt hva pappa mener og hva mamma mener ,men jeg vet ikke heilt hva jeg sjøl vil .(*deltaker 1*)

Blir barnas stemme hørt av foreldre og tørr barnet si i fra om sine ønsker om endring av bostedsordning?

En deltaker er urolig for at det er mer den voksnes stemme man ramler ned på, ikke barnas.

Jeg er bekymret eller urolig for at uansett hva slags ordning man ramler ned på, så er det mer de voksnes stemme som blir hørt inn i det, også på en måte legger rammen for hvordan det skal være i en enkelt familie. At det blir voksnes rettigheter som på en måte får forrang i forhold til å se bildet litt mer sammensatt og individuelt. I gruppen støtter vi jo alltid, når ungdommer sjøl har en egen stemme og har noen egne ønsker som er viktige for dem. Som hovedregel så oppfordrer vi de til å melde fra om hva de tenker, forhåpentligvis på en slik måte at foreldrene kan høre på. Det øker sjansen for at de får en ordning som de kjenne seg vel med og om ikke de får det, så tror vi at det å melde fra om egne ønsker, egne behov. Det er viktig i seg selv. (deltaker 4)

Barns medbestemmelse og barns rett til deltakelse er blitt anerkjente prinsipp i dagens samfunn, selv om vi fortsatt strever med å gjennomføre det i praksis både i den private og den offentlige sfæren. Barns relative avmakt i forhold til voksne sees som et premiss i Skjær Ulvik (2005) sin studie. Det er viktig å se på hvordan barn utnytter og opplever sitt handlingsrom, og hvordan vi som voksne konkret gir barn handlingsrom og handlingsmuligheter. Nære voksne og profesjonelle må inkludere barn som subjekter og verdsetter deres synspunkter.

De fleste foreldre kommer på egen hånd frem til en avtale om barnefordeling. Man vet lite om i hvilket stort omfang foreldre lar barna ha et ord med i beslutninger om barnefordeling, og hvilke innflytelse barnets synspunkter tillegges i ulike aldersgrupper i privat praksis. Ut fra barneloven skal foreldre legge stor vekt på barnets ønske om bosted fra barnet er tolv år. Dersom en fjortenåring ikke lenger vil bo like mye hos en av foreldrene, bør det derfor være gode grunner for å presse gjennom en bostedsordning som barnet motsetter seg. Men også for yngre barn som har et ønske om å bo mer hos en av foreldrene bør deres ønske bli hørt, og i noen tilfeller føre til endringer i en etablert ordning med delt bosted. I *Barneloven* Paragraf 31, er nå aldersgrensen for barns rett til å bli hørt i barnefordeling saker endret fra tolv til syv år. Det generelle utgangspunktet er at barn har rett til å bli hørt i alle saker som angår dem. I undersøkelsen til Skjørten m.fl., (2007) spurte de foreldrene om barna var med på å bestemme at de skulle bo halvparten av tiden hos mor og far. 21 prosent av foreldrene opplyste at barnet til en viss grad hadde innflytelse på samværsordning. 55 prosent opplyste at barnet ikke i det hele tatt var med på å bestemme bostedsordning. Dette stemmer overens med det informantene

ovenfor uttrykte, om at det ser ut til at det er den voksnes stemme man ramler ned på og ikke barnas.

Jeg spør mine informanter om de opplever at barna tørr og si i fra til sine foreldre.”Både og”, svarer en av deltakerne. En annen informant fortsetter med å si;

Vi motiverer de jo, når de har noe som er veldig viktig for dem. Måten de kan si det på. Vi øver gjerne i gruppen på, åssen kan du si det hjemme. Hva er lurt å gjøre for å få ørene opp for foreldre, og hva gjør at de lukker og sånn. Men så møter du jo en del som har fortalt en del om åssen de har blitt møtt tidligere av foreldre. Det kjenner jeg er tøft, ikke sant. (*deltaker 2*)

Dersom foreldrene er enige om at barnets ønske skal inngå i vurderinger av bostedsløsninger, vil vi ha et harmonisk samspill mellom foreldrenes og barnets vurderinger. I noen situasjoner som informanten sikter til er ikke foreldrene like åpne for å endre bostedsordning. Det kan være ulike årsaker til dette. I noen tilfeller kan imidlertid en motstrid mellom barnets ønske og en fars eller mors vurderinger av bostedsløsninger være kilde til dype konflikter mellom foreldrene, og en årsak til at ikke barna får den bostedsordningen de ønsker. I slike tilfeller må de profesjonelle sørge for at barnets stemme blir hørt, slik at ikke foreldre låser seg fast til en ordning som barnet ikke er tjent med.

En informant forteller om en gutt de hadde i gruppen. Gutten beskriver hvor vanskelig det er å snakke med faren om ting som berører han. Informanten gjenforteller det gutten sa;

Det er så vanskelig å komme til pappa for det at han bare sier si mening med en gang, men så sier jeg at det er ikke sånn. Så begynner jeg å grine også er han så mye mer hard og tøff enn meg også blir jeg altså bare sånn pusslette på en måte. (*deltaker 3*)

Barn som får anledning til å være deltagende aktører og informanter om egen virkelighet, gis mulighet til å avdekke vanskeligheter som øker forståelsen av deres situasjon.”Forhandlingsfamilie” er en betegnelse for nye foreldrepraksiser der barn behandles med respekt, får emosjonell så vel som praktisk omsorg, og sees og høres i familien. De nye foreldrepraksisene forstås som demokratiske, men kan samtidig fungere som en annen form for disiplinering. Det ansees som god barneomsorg at barna involveres og informeres om viktige forhold for familien. Imidlertid krever dette mer kompetanse fra de voksne, og det blir større forskjeller på de barna som får og de som ikke får foreldrestøtte (Ulvik, 2009). Noen ganger må foreldre ha hjelp til og forstå og sette seg inn i *barnas perspektiv*. Da kan det være formålstjenlig at profesjonelle snakker med foreldrene for å prøve å få til en endring. En av deltakerne problematiserer dette med å si;

Noen ganger er det små forandringer som kan være vidunderlige og at virkelig noen foreldre oppdager, de er jo glad i barna sine..., og oppdager virkelig at de kan gjøre forskjell. Ikke minst viss det er noen pappaer i forhold til nye kjæresten som for eksempel har mistet helt hodet og vært bortreist en stund, forelska er jo litt sånn galskap. Når de får roet seg litt og ta det innover seg og ungene får tårer i øynene, ikke minst, så kan det påvirke så mye at det gjør noen forskjeller. Som.. om ikke det er nok til at det blir veldig vidunderlig, så at det blir bedre, mens andre ganger så blir det nesten bare verre, erfarer vi også. Ikke sant, for vi begynner å røre ved noe som er så fastlåst.. og foreldre som ikke har så stor evne til å ta barnas perspektiv da, så det kan gjør at de skrur nesten enda mer til. Så det er klart det er sårbare greier altså, når det er veldig såre konflikter og veldig fastlåste.(*deltaker 2*)

Dersom man definerer et *barneperspektiv* som voksnes bestrebelser på å forstå barns oppfattelse, erfaringer og handlinger i verden, og motsatt definerer *barns perspektiver* som barns erfaringer, oppfattelser og forståelser av deres livsverden, så ser man at de sistnevnte ikke er umiddelbart tilgjengelig for voksne. En slik definisjon av barneperspektivet og barns perspektiver gir en god begrunnelse for og ikke å ta for gitt at foreldre alltid objektivt kan se og forstå barnets perspektiv eller situasjon. Er foreldrene i stand til å se barnets perspektiv, ta vare på barnet her og nå og til å gi dem utviklingsstøtte i den situasjonen de befinner seg i?

Dersom mor eller far sliter psykisk eller med rus, erfarer informantene at det kan gjøre valget enda vanskeligere. Da kan barnet få vanskeligheter med å velge bort den parten som sliter mest, fordi barnet ser på det som si oppgave å ta vare på mor eller far viss de har det vanskelig.

En deltaker forteller om hvor vanskelig det kan være å si til sine foreldre at man ønsker å bo mer fast på et sted. Deltakeren viser til et eksempel fra ei jente de hadde i gruppen.

Vi hadde ei jente nå i denne gruppen som vi skal høre med når vi treffer hun igjen nå. Hun hadde brukt nesten 6 eller 7 ganger for å komme frem til å si at hun ville bo mer hos mamma da for hun var stresset. Hun sa virkelig at det var stress. (*deltaker 2*)

Deltakeren forteller videre at jenten ikke følte hun kunne sitte alene og si dette, så hun trengte hjelp av mammaen sin. Jenten hadde en mor som møtte henne fint og hun skulle forklare litt til faren om stresset jenten opplevde. Jenten var veldig opptatt av at det ikke skulle legges på pappa, og at hun måtte få han til å forstå at det ikke handlet om at hun ikke ville være med han, men at hun trengte ro og et sted å være. Hun hadde også uttrykt at hun var redd pappa skulle tenke at hun ikke var så glad i han. ”Det satt utrolig langt inne å spørre faren om dette”, sier deltakeren.

En i gruppen som hadde klart å forandre sin bo situasjonen noe, kom med et råd til jenten. Gutten sa; ” Du må samle mot ganske lenge”, det ble setningen som ble hengende igjen i gruppen, forteller informanten. Ungdommene føler at de favoriserer, og så er det så mye mer det handler om. Det handler om deres ønske om et godt hverdagsliv, ro og faste rammer.

Deltakerne er urolig for at det er mer den voksnes stemme man ramler ned på når avgjørelser blir tatt, ikke barnas. Informantene motiverer ungdommen til si i fra om ting som er viktige for dem, men opplever at en del barn og ungdom ikke blir møtt på en god måte av sine foreldre når de uttrykker sitt ønske. I noen tilfeller erfarer informantene at foreldrenes rettigheter som likestilte foreldre går foran barnets ønsker og interesser.

6.5.4 Foreldres rettigheter versus barnas ønske

Hvordan er det mulig å håndtere likestilling mellom kjønnene og *barnas perspektiv* samtidig? Delt bosted kan bli sett på som et radikalt bidrag til likestilt foreldreskap. Far som omsorgsperson har fått større fokus og far er kommet mer på bane i forhold til barna de siste tiårene. Det at far er mer til stede fra starten av i omsorgssituasjonen kan ha noe å bety for økningen av delt bosted for barn etter et samlivsbrudd (Berge og Steenvaagnes, 2009).

Forsvarere av delt bosted hevder at denne ordningen gir barna mulighet til å skape et normalt forhold til begge foreldre, og dessuten at det sikrer at barna får mest mulig tid med begge foreldrene, selv om foreldrene bor i to ulike hjem. Kritikere av delt bosted mener at dette er en ordning som tjener foreldrene mer enn barna. De hevder foreldrene velger delt bosted ut i fra egne ønsker. De tror også at barna trenger en fast bopel for å kunne føle tilhørighet og trygghet.

Er avgjørelser om delt bosted tatt med utgangspunkt i foreldres eller barnas ønske? Er det fare for at likestilling mellom kjønnene er blitt en kamp som utspilles med barna som innsats? En informant forteller om sine tanker rundt dette;

Det tror jeg er en problemstilling som handler om flere ting altså. For det er klart at pappaer har blitt etterlyst litt på banen altså og pappaer vil, tror jeg, oftere komme på banen i dag enn tidligere, dette tror jeg handler om mange ting. Det er jo ikke utelukkende negativt, men det er jo igjen spørsmålet om å tenke rekkefølgen og hvems behov som skal styre disse tingene. Også tenker jeg nok at, viss jeg skulle si at..., bare hva jeg tenker i hodet mitt, altså noe som jeg tror kan være misforstått.. Er at en nødvendigvis må ha en ”fifty fifty” tidsmessig løsning for å være like viktig voksen person for barnet, for jeg tror det går ann å tenke annerledes enn det. Du kan godt være

en viktig, svært viktig voksenperson for barnet ditt uten at du har en ”fifty fifty” løøsning. *(deltaker 4)*

Mange fedre opplever det som lite tilfredsstillende å ha weekendsamvær med barna og ønsker å ha en mer vanlig hverdagskontakt med dem. Den moderne ”ideal far” er i dag engasjert i alle omsorgsoppgavene, derfor vil det å ikke og ha hverdagskontakt oppleves som veldig kunstig. Disse fedrene ønsker delt omsorg. Foreldre som har delt omsorgsarbeidet mellom seg i større grad enn gjennomsnittet, praktiserer oftere delt bosted. Relasjonen mellom far og barn ser ut til å ha innvirkning på hvilke samværsordning foreldrene velger (Skjørten m.fl., 2007).

Det er ikke negativt at far ønsker delt bosted for barna sine. Det er positivt at far og barn har en god relasjon og at far stiller opp som en god omsorgsperson for barna sine. Men er det far og hans rettigheter og ønsker dette skal dreie seg om? En av deltakerne problematiserer dette. ”Er det blitt så normalt og praktisere 50/50 at man nesten blir litt ”gammeldags” viss man som far da spesielt, ikke presser igjennom og skal ha 50/50?”, undres en av deltakerne. Kan fedre tenke at de er en dårlig far dersom de ikke presser gjennom denne bostedsordningen? Blir det forventninger til fars - rollen som får fokus og ikke barnet? Glemmes det å tenke på hva barnet trenger? Brit Karin Pedersen, nestleder i Aleneforeningen hevder at det økende fokuset fra barnets beste til de voksnes beste, overkjører barnas selvstendige rettigheter. Hun legger også til at likestilling mellom kjønnene ikke må bli en kamp som utspilles med barna som innsats (Moxnes, 2006). En kan ikke fordele barna ut fra hva som er rettferdig for foreldrene, sier barneombud og barnelege Reidar Hjermand. Han mener at barn trenger individuelt tilpassede løsninger. Delt bosted bør ikke være hovedregelen ved samlivsbrudd presiserer han. Han vil at barn skal bo hos mor eller far. Delt bosted fungerer ikke for alle barn, sier Hjermand og fraråder at delt bosted blir normalen, når mor og far skiller lag (Hjermand, 2008).

En av deltakerne syntes denne debatten er både inntresant og viktig. Vedkommende forteller noe tingsretten hadde sagt i forhold til dette, i en sak de hadde vært inne i. Tingsretten hadde sagt at det var viktig at de tenkte over om de i større grad fulgte likestillingsprinsippet enn barnas beste. En advokat som ofte jobbet med disse sakene hadde sagt at han syntes det var utrolig at 50/50 kunne praktiseres så ofte, skulle nesten tro det var gitt føringer fra direktoratet. To av deltakerne presiserer;

Men det er ikke gitt noen føringer for dette, det finnes jo ingen dokumentasjon på at dette er bra for barna, men det er akkurat som på en måte det er i systemet nå.. og at det er det vi går for nå. *(deltaker 1)*

Jeg tenker at vi må flagge høyt dette at det er ikke, altså etter en skilsmisse så handler det ikke så mye om voksnes rettigheter, som det handler om barns behov, men imellom der så er det sannelig ganske mange fasetter og vanskelige problemstillinger som kan gjør meg ganske sånn ydmyk rett og slett. *(deltaker 4)*

Det og både ta hensyn til far som en fullverdig omsorgsperson, samtidig som å tenke på barnets interesser kan være et dilemma. En av informantene presiserer at det blir viktig og ikke presse frem en 50/50 løsning som hovedløsning, fordi barns behov må ha forkjørsrett foran voksnes rettigheter. Imidlertid ser informanten det likevel som utfordrende å ivareta barnas behov i forhold til dette. Informanten forteller videre;

Jeg mener jo på ingen måte at likestillingsbehov skal gå foran barns beste, men samfunnet må og vise sin måte og møte disse tingene på og forholde seg til at flere pappaer vil være mer på banen. Så det er ikke et moment i den store sammenhengen som på en måte man kan brukes til å segmentere noe ..Så man må ta det innover seg også må man prøve å finne kloke løsninger på dette, ikke presse fram en 50 /50 løsning som en hovedregel.*(deltaker 4)*

Alle nikker og det er stor enighet i gruppen om dette.

Barn står alltid i relasjon til voksne og denne relasjonen vil ha ulik karakter. Derfor vil det alltid være en skjevhet til makt mellom voksne og barn (Anderson, 2002). En informant argumenterer for at det ikke må være sterke voksen krefter som får lov til å styre denne debatten.

Også tenker jeg jo at vi har domstoler i Norge med forskjellig synspunkter for hva som er det beste for barnet. Altså i tingsretten i dag der de sakene på en måte går, så er det forskjellig kunnskap om hva som er barns beste. Det ligger ganske mye føringer der fra før på dommere og sånn på hva de innehar av kunnskap. Det er fort å gå litt i den automasjonen, at nå er det så vanlig med 50/ 50 at vi kjører det...*(deltaker 1)*

Noen foreldre mener barna trenger en fast bopel for å kunne føle tilhørighet og trygghet. Dette er en av informantene enig i. Hun sier; ”Men jeg er tydelig..der går nok jeg kanskje litt langt, men når noen foreldre spør meg, så sier jeg det at jeg personlig og faglig har mest tro på å ha basen en plass”.

Flere av foreldrene i undersøkelsen (Skjørten m.fl., 2007) nevnte dette som problematisk. ”Barnet er mye urolig og har vanskelig for å finne roen etter flytting, til tross for at bopelene ligger nær hverandre(mor).”Barnet er sliten av flytting frem og tilbake annenhver uke” (mor). Det var som oftest mødrene som argumenterte sterkt for at det var viktig at barnet hadde en fast bopel (Skjørten m.fl., 2007). De andre informantene forteller at de også anbefaler foreldre

og ha en fast bopel for barna sine, også i tilfeller der ikke foreldrene spør en gang. Og ikke minst dersom foreldrene har barn under tre år, da er de veldig tydelige. Man vet lite om hvordan små barn reagerer på hyppige endringer i omsorgsforhold, for eksempel i forbindelse med samvær, før det kan ha fått negative konsekvenser for deres utvikling. Mye tyder på at de minste barna ikke bør ha for lange fravær og store forandringer i forhold til det de er vant til. I en slik situasjon vil barnets oppmerksomhet og energi bli brukt på en stadig tilpasning, fremfor på utvikling av sosiale, emosjonelle og kognitive ferdigheter. Ut fra rådende teorier om tilknytningsproblematikk er det uheldig for barn under tre år å skifte hjem hver uke (Haugen, 2012). Likevel har Barneombudet fått flere henvendelser om fordeling av de minste barna. Blant annet har det kommet spørsmål om barn kan gå i to forskjellige barnehager (Hjermann, 2006). Dette er oppsiktsvekkende mener mine informanter. Skal foreldrene få lov til og ”dele” barn under tre år mellom seg slik uten videre? Til tross for forskning som sier at dette kan være skadelig for barnet.

Informantene erfarer at de individuelle variasjonene på hvordan barn opplever å praktisere delt bosted er ganske store. En deltaker understreker dette;

Også e det jo sånn at noen ganger så vil jeg jo tro at 50/ 50 er en fornuftig bo løsning, men det handler igjen om den individuelle greien og hvems behov vi skal ta vare på.(*deltaker 4*)

Enkelte barn i delt bosted - undersøkelsen til Skjørten m.fl., (2007) forteller om sine positive erfaringer med å ha to hjem. De beskriver hvordan forholdet til begge foreldrene har blitt styrket etter de begynte med delt bosted. De utvikler tette relasjoner ved å dele hverdager sammen. Delt bosted er den ordningen som sikrer barn mest mulig tid med begge foreldrene. Er barnet nær knyttet til både mor og far, kan det å ha delt bosted være en ideell måte å sikre barnets videre tilknytning til begge foreldrene på (Skjørten m.fl., 2007). Dessuten viser forskning at menn har en verdifull og annerledes omsorg komplementær til kvinners omsorgsyttelse (Elligsæter og Leira, 2004 i Skjørten, 2005). For at delt bosted skal fungere bra for barnet, må det finne seg til rette i disse to husholdene og selv oppleve at de fremstår som to gode hjemmebaser.

Informantene presiserer at det er åpenbart at foreldrene ikke vil barna sine vondt og i bunn og grunn vil det beste for barna sine, men det viser seg og ikke å være så lett å få til en god løsning for barnet i praksis.

Foreldre kan sitte her å være så enige i det før de skal separeres, og det er ikke tvil om at de mener det, du ser det med hele de, men det er så vanskelig å få det til sånn i praksis. (*deltaker 2*)

Hvorfor kan det være så vanskelig å få til en god løsning for barnet i praksis? Det kan være flere årsaker til dette, men informantene erfarer at etablering av nye familier er ofte det som kompliserer det hele.

Alle informantene sier seg imidlertid enig i at debatten om likestillingsperspektivet kontra barnets ønske er særdeles viktig. ”Og det er her vi som fagpersoner må si noe!”, understreker en av informantene.

Informantene mener at samlivsbrudd skal handle mye mer om barnets ønsker enn voksnes rettigheter. Profesjonelle kan være med på å bidra til at barn får en stemme og blir hørt av sine foreldre. Derfor er det viktig at det tilbys arenaer der samlivsbruddbarn kan komme i kontakt med profesjonelle.

6.5.5 Arenaer hvor samlivsbruddbarn kan bli hørt av profesjonelle

Finnes det nok arenaer for ”delebarn” til å bli hørt av profesjonelle? I hvor stor grad blir barn involvert i familieterapeutisk arbeid? Og hvor godt er det lagt til rette for at barnas stemme skal bli hørt?

Barn har en lovfestet rett til deltakelse. Som følge av konvensjonen om barns rettigheter av 20 november 1989, skal barn møtes som fullverdige, selvstendige mennesker, og de skal lyttes til og ha innflytelse. Dette innebærer en rett til å høres i dagligdagse spørsmål så vel som i saker som er sammensatte og vanskelige. Barn har også krav på skikkelig informasjon om forhold som gjelder dem og deres fremtid (Gamst, 2011).

Voksne yrkesutøvere som har med barn å gjøre, har et særlig faglig og etisk ansvar for barns rett til delaktighet. Det faglige og etiske aspektet krever at vi får frem *barnets perspektiv*. I det ligger et krav om etisk solidaritet. Å utvise solidaritet med barn er å rette oppmerksomheten mot barnet som deltager, og tale på vegne av barn gjennom barnets egen stemme og ikke bare gjennom andres kjennskap til barnet. Ved å sikre at vi får kunnskap om barn ved barns egen fortlokning av sin situasjon, tar vi et profesjonelt og etisk ansvar. For å ta barn på alvor og hjelpe barn må vi vite hvordan de har det. En profesjonell etisk forpliktelse er å ha et godt kjennskap til barnet (Ulvik, 2009).

Familievernnet har blitt kritisert og tatt selvkritikk for å ha lite direkte kontakt med barn (Engstrøm, 2000, Midtstigen og Vik, 2007). Sandvold og Vike (2001) reflekterer over mulige grunner til kritikken, og stiller bl.a. spørsmål ved systemteoriens dominans over familieterapifeltet. I systemteorien fokuseres det på system, relasjoner og kommunikasjon, snarere enn på individet, eller, i denne sammenheng, barnet. I følge en av mine informanter har familievernnet sagt at de ønsker å bli bedre på å fokusere mer på barnet, og at de i mye større grad må satse på å involvere barna i en tidligere fase.

Vi ser jo at veldig mye av arbeidet som gjøres innenfor dette feltet er rettet mot de voksne. Så vi har noen ganger hatt en tanke også i forhold til hjelpeapparatets rolle i forhold til barna. Det er åpenbart at det er til god hjelp for veldig mange barn og ungdom at de voksne får hjelp til å håndtere sine ting, men det er vel noe som vi har hatt spørsmål i forhold til utad, det at ressurser har vært lettere tilgjengelig knyttet opp i forhold til å følge opp foreldre - biten enn å følge opp barne - biten.. Det har vi ikke dekning for, men det er syning. *(deltaker 4)*

Prout (2000) mener at barns reaksjoner må forstås, som meningssskapende aktiviteter sammen med voksne og andre barn. Å forholde seg til barn som deltakere innebærer dermed ikke en nedtrapping av det voksne ansvaret, men et annerledes ansvar basert på en lydhørhet for barns egen forståelse og barns måte å kommunisere på, spesielt vedrørende forhold som påvirker deres liv.

Psykolog og familieterapeut Kirsti R. Haaland, har vært spesielt opptatt av barn og skilsmisse. I sin siste bok om temaet: *Barneperspektiv på familieomforming* (2002) skriver hun at voksnes lydhørhet for barn ofte blir redusert ved skilsmisse. Når barns stemmer og synspunkter ikke blir hørt, kan de få for dårlig informasjon til å skape sin egen historie. Hun argumenterer for at familieterapeuter bør snakke med disse barna, og advarer mot å overlate dette til foreldrene selv om det kan kjennes tryggest. En informant forteller noe om hvor viktig det er å legge til rette for at barnet blir hørt i disse sakene og gunstigheten ved å få til oppfølginger av foreldre og barn parallelt.

Men jeg tenker jo den der å få frem barnas stemme i større grad å få det brukt inn i å forandre foreldrenes opptreden eller hva..., fordi en tror det at det er ingenting som kan forandre foreldrene så mye som å høre barnas stemme. Så derfor viss jeg kunne drømme om noe så var det å få frem barnas stemme mer. *(deltaker 1)*

De andre informantene nikker seg enig med denne uttalelsen.

I forskningsprosjektet *Barn som blir plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling* (Andenæs m.fl., 2001) argumenteres det også for at barns status må styrkes. Barn må få større plass som deltakere og som samarbeidspartnere i forhold som angår deres liv. Det vises til at barn usynliggjøres som passive tilskuere heller enn å beskrives som synlige subjekter.

I følge Mæle (2005) er det generelt lettere å ivareta barns interesser, når barna er til stede i samtale og uttrykker seg direkte gjennom verbalt språk og atferd, enn når terapeuten er prisgitt foreldrenes observasjoner og tolkninger. Det som er viktig er hvordan barn utnytter og opplever sitt handlingsrom, og hvordan vi som voksne (foreldre, familie og profesjonelle) konkret gir barn handlingsrom og handlingsmuligheter. Det er viktig at nære voksne og profesjonelle inkluderer barn som subjekter og verdsetter deres synspunkter. Informantene vil at barn skal oppleve at det satses på opplegg og tilbud som møter deres interesser. Samtidig tenker de det er viktig og involvere foreldrene til barna i større grad. For noen barn de møter er det klart at ansvaret i forhold til utfordringene de opplever ligger hos foreldrene. Derfor ønsker informantene og hjelpe foreldre og barn parallelt for å få til en best mulig endring.

Alle barn og ungdom som opplever foreldrenes samlivsbrudd bør tilbys en arena hvor de kan bearbeide sine opplevelser og følelser sammen med andre barn i en liknende situasjon (Hjermann, 2012). Deltakerne støtter Hjermann i dette, og erfarer at ungdommer setter stor pris på å bli sett og dele opplevelser og følelser med andre i samme situasjon. I sitt arbeid fortrekker derfor informantene gruppe som metode, når de skal ha samtaler med ungdommer som opplever samlivsbrudd.

6.5.6 Gruppe som metode for samtaler med barn som opplever samlivsbrudd

Å samle individer som kan identifisere seg med hverandres livssituasjon og dra nytte av hverandres erfaringer, er en mye brukt og anerkjent metode. Gruppe som metode gir andre muligheter enn individuell oppfølging. Grupper kan være spesielt nyttig når individer får endret livssituasjon og må forholde seg til omveltninger og nye situasjoner (Heap, 2005). Samlivsbrudd er et eksempel på endret livssituasjon. Studier av grupper for barn og unge etter skilsmisse viser positiv effekt over tid (Andersen m.fl., 2010).

Noen av mine informanter har jobbet mye med ungdommer i såkalte ”*Vanlig, men vondt*” grupper, som tidligere beskrevet er et gruppetilbud for ungdom som opplever samlivsbrudd. ”Fordi om skilsmisse er vanlig, er det vondt” (Sanner og Dønnestad, 2003), dette utsagnet fra en ungdom, ble opphavet til navnet ”*Vanlig, men vondt*”. Mine informanter har gjennomført

slike gruppesamlinger med elever på 9 trinn. Disse elevene har fått et frivillig tilbud om å delta. Når ungdommen får presentert muligheten til å delta i gruppe, er det de selv som vurderer eget behov og ønske om å delta. Det at de velger seg selv inn, er positivt for da er de også klar for å forholde seg til temaet og gruppeopplegget. Informantene opplever at gruppe som metode for samtaler med barn og unge om samlivsbrudd, er svært formålstjenlig. De erfarer at for mange ungdommer betyr gruppen et felleskap som ikke er stigmatiserende, fordi de ser at det er andre som har det slik som dem. Utgangspunktet for disse gruppene er i følge informantene at det er ungdommene selv som er erfaringseksperter på samlivsbruddet. Ungdom har behov for å bli sett og lyttet til i forhold til deres erfaring med skilsmisse. Mange bærer på, og kjenner seg alene, med vanskelige opplevelser, følelser og tanker. Det å bli sett og kunne dele opplevelser og følelser med andre fremhever flere som har deltatt i ”*Vanlig med vondt*” grupper, som noe av det viktigste med gruppedeltakelsen (Andersen m.fl., 2010). Det å få kunnskap om andre kan øke egen forståelse og kanskje gi økt selvinnsikt (Heap, 2005). Å erfare at egne følelser er i tråd med andres, kan gi større trygghet på at det er greit å være den en er. Det handler om gjenkjennelse og det å se at forskjellige reaksjoner og mestringsmåter er vanlig og normalt.

En Informant forteller om hvor viktige disse gruppene er for å kunne fortelle noe om de følelsesmessige reaksjonene hos voksne i brudd. For å få barna til å forstå at det foreldrene gjør kan være ”normalt” i en slik krise i livet.

Vi merker at det kan være nyttig i gruppene på en måte å si noe om de følelsesmessige reaksjonene hos voksne i brudd. Og at når du er følelsesmessig ute å kjøre holdt jeg på å si, at da kan du gjør alt mulig rart og at det er normalt. Noen sitter jo og.. den gangen som mamma kastet den blomsterpotten eller hva..å tenker at det er jo bare mi mor. Og viss en åpner opp for det at man har opplevd omtrent det samme, så har jeg normale foreldre på en måte...(deltaker 3)

Gjennom å være sammen med andre i gruppen sammenligner ungdommene seg selv med de andre, oppdager forskjeller og likheter, og utvider sitt syn på seg selv og hverandre. En deltaker forteller;

Også de som vanligvis ikke sier så mye, ser vi har utbytte av gruppedeltakelsen ved at de hører på hva de andre sier. Ungdommene er i samme båt, ikke sant. De ser andre som har det som meg eller på en eller annen måte som meg.(deltaker 2)

Dersom det å dele tanker og følelser med andre blir en god erfaring for ungdommene, kan gruppen ha en positiv betydning for deres selvfølelse. En deltaker beskriver en slik erfaring;

Han gutten på den forrige gruppen vi hadde, snakket ikke så mye med disse andre guttene, men da i gruppen slapp han seg bare løs. Ja for de finner hverandre i det de har felles. Så det skjer noe veldig sosialt der. For han sa et eller annet også begynte de andre guttene som er litt kule å gi han støtte, også opplever han både å få støtte på det han har opplevd, og til og med av dem, som han egentlig var langt fra i skolegården. (deltaker 3)

Barn, og spesielt ungdommer, har generelt behov for å føle seg ”vanlig”. Det å sammenligne seg med andre og få ”normalisert” egne følelser, tanker og opplevelser kan fremme god psykisk helse. Gruppetilhørighet er viktig spesielt i ungdomsalderen. Ungdomstiden er en sårbar og krevende periode, hvor utfordringer knyttet til samlivsbrudd blir mer tydelig.

Flere av ungdommene som har deltatt i gruppene forteller til informantene at de tidligere har snakket lite om samlivsbruddet, og for noen er dette den første gang de snakker med andre voksne om temaet. Hvorfor har ikke ungdommene snakket med andre om samlivsbruddet? Er det lite åpenhet rundt dette temaet blant de unge og i samfunnet generelt? Det å snakke om skilsmissen synliggjør foreldrekonflikter som i vårt samfunn vanligvis holdes innenfor hjemmets fire vegger. Det sosialt aksepterte er at familien skal være preget av harmoni. Derfor kan det være vanskelig å formidle om forhold som avviker fra denne normen (Goffman, 1992 i Moxnes m.fl., 2001). Dessuten kan det å unngå å snakke om skilsmissen være en måte å hindre at foreldrene blir stilt i et negativt lys. Mine informanter opplever at det er lite åpenhet om skilsmisse, til tross for at det er så vanlig.

Det er vel kanskje en av de oppdagelsene som vi har gjort... Vi er nesten litt overrasket over at åpenheten i forhold til det som går på skilsmisse er så...,vi hadde trodd at åpenheten var større enn det vi hører. Vi hadde trodd at folk snakket mer sammen om disse tingene de gjør. . Det er jo klart det er store individuelle variasjoner i forhold til det, men forestillingen om at alt er så åpent om dette med skilsmisse og tanker, følelser og spørsmål i forhold til det, der har vi, mener jeg gjort noen sånne ”aha” opplevelser. (deltaker 4)

Samtlige informanter erfarer det samme.

I tillegg til at ”*Vanlig men vondt* ” gruppene gir rom for de vanskelige opplevelsene og tankene, vektlegges også styrker og muligheter for endring og mestring. En gutt forteller til en av mine informanter; ”Gruppen har vært veldig viktig for meg, jeg merket endring i meg selv etter to tre ganger ”.

Et viktig moment for disse gruppene er at ungdommene ikke skal bli et offer og innta en passiv rolle. Dette er i tråd med perspektivet som ser barnet som en sosial deltaker og meningsskapende aktør i sitt eget liv, ikke bare som en passiv mottaker som ”utsettes for” påvirkninger fra sine omgivelser (Andenæs, 2002). Det at mor og far har gått fra hverandre, kan ungdommene ikke gjøre noe med, men de kan likevel få tro på at de kan påvirke hvordan de skal leve med foreldrenes valg, og mestre fremtidige utfordringer, hevder informantene. Et annet mål med gruppedeltakelsen er at ungdommene skal erfare at det er mulig å vokse på utfordringer, og at de bærer med seg noen ressurser og styrker som de har fått gjennom skilsmissen.

Deltakerne er av og til forundret over hvor mye ungdommene deler med hverandre. De låner styrker hos hverandre og hører mer på de andre ungdommene som har erfaring enn de hører på dem som profesjonelle. Men også her finnes det individuelle forskjeller. Noen ungdommer foretrekker individuelle samtaler fremfor gruppedeltakelse, derfor er dette et frivillig tilbud, understreker informantene.

6.5.7 Oppsummering

Det er viktig å føle seg som en fullverdig deltaker av det sosiale fellesskapet, innenfor det hjemmet man befinner seg i. Erfarer mine informanter at barn som praktiserer delt bosted kan føle seg hjemme begge steder? Noen av barna informantene har vært i kontakt med føler seg ikke hjemme hos den ene forelderen, og enkelte føler at de ikke tilhører noen sted. Informantene presiserer at det kan være store individuelle forskjeller og ulike årsaker til dette. Samtlige informanter erfarer at de unges følelse av tilhørighet og å føle seg hjemme, noen ganger blir komplisert med at det kommer inn en ny familie. Det kan komme nye aktører som gjør at de på en måte ikke kommer helt inn, forteller en av deltakerne. Et viktig kriterium for om man tilhører et hjem, er at man er inkludert. Det vesentlige her er at ungdommen føler seg inkludert og akseptert som en del av den nye familien.

Etablering av nye familier etter et samlivsbrudd, innebærer at flere inntar omsorgsroller ovenfor barnet. Det at foreldrene støtter opp under barnas erfaring med nye familiemedlemmer blir viktig. Dersom foreldrene lykkes med dette, og barna opplever varierte sosiale erfaringer som de kan ha god nytte av i fremtiden, er dette med på å peke fremover for barnet. Mine informanter erfarer at foreldrenes etablering av nye familier etter et samlivsbrudd kan være mer utfordrende enn positivt for barnet og dets utvikling. Relasjonen

til steforeldre viser seg å være svært kompleks. Imidlertid viser informantene til eksempler der stesøsken har vært en positiv ressurs.

Informantene opplever at samlivsbruddbarn kan stilles ovenfor mange såre og vanskelige valg. Ulike valg i forhold til bostedsordning er noe spesielt ungdom ofte må ta stilling til. Noen ungdommer vet med seg selv hvor de helst vil bo, men problemet her er å få sagt det til den parten de ønsker å bo minst hos uten å såre vedkommende. Dersom mor eller far sliter psykisk eller med rus, erfarer informantene at dette kan gjøre valget enda vanskeligere. Imidlertid erfarer informantene også at det er flere ungdommer som virkelig ikke vet hvem de kan trives best hos, de vet bare at de vil bo mer på et sted. Deltakerne understreker viktigheten av at foreldre er støttende og fleksible dersom ungdommen ønsker å forandre noe på bostedsordningen. Dette vil gjøre at situasjonen blir lettere for ungdommen å håndtere. Deltakerne er urolig for at det er mer den voksnes stemme man ramler ned på når avgjørelser blir tatt, ikke barnas. De motiverer de unge til si i fra om ting som er viktige for dem, men opplever at en del ungdommer ikke blir møtt på en god måte av sine foreldre når de uttrykker sine ønsker.

Hvemns ønske skal styre avgjørelsen om delt bosted? Delt bosted kan bli sett på som et radikalt bidrag til likestilt foreldreskap. Det at far er kommet mer på banen som omsorgsperson og oftere enn før vil ha barna like mye som mor, er ikke utelukkende negativt, mener en av informantene. Det er et spørsmål om hvemns ønsker som skal styre avgjørelsen om delt bosted, men inni mellom her er det mange vaskelige problemstillinger, som gjør deltakerne svært ydmyke. Alle informantene sier seg imidlertid enig i at debatten om likestillingsperspektivet kontra barnets perspektiv er særdeles viktig, og presiserer at et samlivsbrudd skal handle mye mer om barnets ønsker enn voksnes rettigheter. De understreker at de profesjonelle må bidra med sin kunnskap her.

Tilbys det nok arenaer for samlivsbruddbarn slik at de blir hørt av profesjonelle? Deltakerne har et sterkt ønske om å få frem barnas stemme i større grad, og kunne gi samlivsbruddbarn flere arenaer hvor de kan bearbeide sine opplevelser og følelser sammen med andre barn i en liknende situasjon. I sitt arbeid fortrekker derfor informantene gruppe som metode når de skal ha samtaler med ungdommer som opplever samlivsbrudd.

Informantene opplever at gruppe som metode for samtaler med barn og unge om samlivsbrudd er svært formålstjenlig. Noen av deltakerne har gjennomført så kalte "*Vanlig, men vondt*" gruppesamlinger med elever på 9 trinn. For mange ungdommer betyr gruppen et

felleskap som ikke er stigmatiserende, fordi de ser at det er andre som har det slik som dem. Informanten opplever at ungdommer setter stor pris på å bli sett og kunne dele opplevelser og følelser med andre i samme situasjon. Flere av ungdommene som har deltatt i gruppene forteller at de tidligere har snakket lite om samlivsbruddet, og for noen er dette den første gang de snakker med andre voksne om temaet. Informantene erfarer at det å dele tanker og følelser med andre i en lignende situasjon også kan ha en positiv betydning for deres selvfølelse. Utgangspunktet for disse gruppene er i følge informantene at det er ungdommene selv som er erfaringseksperter på samlivsbruddet. I tillegg til at *”Vanlig men vondt ”* gruppene gir rom for de vanskelige opplevelsene og tankene, presiserer deltakerne at det også vektlegges styrker og muligheter for mestring. Et av målene med gruppedeltakelsen er at ungdommene skal erfare at et er mulig å vokse på utfordringer, og at de bærer med seg noen ressurser og styrker som de har fått gjennom skilsmissen.

KAPITTEL 7

OPPSUMERING OG AVSLUTNING

Hensikten med dette kapitlet er å samle trådene fra de foregående kapitlene og summere opp hvilke hovedfunn jeg har kommet frem til for å besvare oppgavens forsknings spørsmål.

Delt bosted representerer en relativt ny måte å organisere familielivet på etter et samlivsbrudd. Delt bosted er et viktig forskningsområde, som både politikere og media er opptatt av, og hvor behovet for informasjon er stort. Det er blitt gjort en del studier om barns psykologiske utvikling og psykologiske forhold som følger av delt bosted, men jeg finner lite materiale som ser viktigheten av å studere hverdagslivet til barn som praktiserer delt bosted. En studie av delt bosted - barnas hverdagslige utfordringer er derfor mitt bidrag. Utgangspunktet for forskningen min var å holde fokus på barnets livssituasjon ved delt bosted og få tak i de profesjonelle sine erfaringer omkring temaet. Mine informanter har jobbet med barn med denne problematikken. De har gitt meg rike beskrivelser fra sin praksis, som jeg har hatt god nytte av.

Deltakerne har hatt kontakt med ungdommer i grupper fra alderen 14 til 15 år (9 trinn). Samtidig snakker de med barn som har to hjem helt ned i 4-5 års alderen. Informantene opplever at ungdommene de prater med er i en sårbar alder. De presiserer at det av og til kan være vanskelig å observere reaksjoner knyttet til samlivsbruddet fordi reaksjonene kan blande seg med vanlig ungdoms atferd. Ungdommene kan ha vanskeligheter med å ta valg om hvem av foreldrene de eventuelt ønsker å bo mest hos. Det at ungdomstiden generelt er en vanskelig alder å velge i, gjør ikke situasjonen enklere, understreker deltakerne. Alder kan også ha betydning for hvordan barn opplever å vokse opp med delt bosted. Informantene erfarer at noen barn ønsker å bo mer på et sted etter hvert som de blir eldre, fordi de syntes det blir for upraktisk å flytte mellom to hjem. Når det gjelder kjønnsforskjeller erfarer deltakerne at den relasjonelle ansvarsfølelsen i de fleste tilfeller kan tyngte jentene mer enn guttene.

Når barn praktiserer delt bosted må de forholde seg til to omsorgspartnere i to hushold. Jeg ønsket å få tak i de profesjonelles erfaringer omkring barnas følelsesmessige relasjoner etter et samlivsbrudd. Hvordan kan samlivsbrudd og delt foreldreskap få konsekvenser for den følelsesmessige relasjonen mellom barn og foreldre? Deltakerne erfarer at foreldre har

vanskeligheter med å være gode omsorgspersoner da de selv har det vondt. Imidlertid opplever de at foreldre i noen tilfeller har behov for å bagatellisere selve skilsmissen for ikke å ta innover seg at barna har det vondt. Foreldre kan derfor trenge hjelp både i forhold til sine egne følelser, og i forhold til å se barnets situasjon. Foreldre må åpne opp for at barna får gjøre rede for sitt perspektiv og uttrykke sine følelser og oppfattelser, ikke bare prøve og forstå barnets handlinger og ønsker ut i fra sitt *barneperspektiv*.

Det å få en ny partner hjelper foreldrene til å gå videre og fokusere på noe nytt, men dersom ikke barnet har fått ut sine reaksjoner før det kommer inn en ny, opplever informantene at det ikke er plass til barnas sorg fordi den krasjer fullstendig med foreldrenes ønske om og skape ny familie sammen. Dersom foreldre etablerer seg på nytt og blir veldig opptatt med sin nye familie, kan dette også gå på bekostning av barnets kvalitetstid med sine foreldre. En informant påpeker at de som jobber med barna må være mer tydelige på og ”hyle litt ut om” at det er *deg* som foreldre barna trenger og ikke din nye familie. I tillegg til at barna kan oppleve å få mindre alentid med sine foreldre, erfarer informantene at ungdommene ofte savner den av foreldrene de ikke er hos. Ungdommer uttrykker at de har behov for ”å koble fra” dette savnet de har, med å dele seg i to, og ”være en person” hos mamma og en hos pappa.

Når ting er vanskelig og savnet blir for stort kan det være godt å ha noen andre enn foreldre og snakke med som man kan søke støtte og forståelse hos. Barna beskriver at de personene som blir viktige for dem, er de som klarer å være nøytrale og tenke ut i fra deres perspektiv. Besteforeldre og andre viktige voksenpersoner, som ikke går inn og tar parti, men som ser barnet og klarer og sette seg inn i barnets erfaringer og oppfattelser, blir en viktig relasjon for dem. Disse relasjonene kan bli spesielt viktige, dersom barn opplever å bli stående midt i konflikten til foreldre som ikke klarer å samarbeide. Dersom foreldrene fortsetter å være lei seg og snakker negativt om hverandre kan dette bli en byrde for barnet. Ansvar barna føler ovenfor sine foreldre gjenspeiler seg i mange sammenhenger informantene viser til. Barnas bekymringer oppsto i situasjoner der de oppfattet at foreldrene enten var lei seg, at de kom i et negativt lys ovenfor andre, eller at det ikke var rettferdighet mellom foreldrene. Et godt foreldresamarbeid og god støtte fra andre som unngår å sette foreldrene i et negativt lys vil være til god hjelp for barnet.

Et bra foreldresamarbeid er også vesentlig for å få til en god tilrettelegging og oversikt av barnets hverdag. Andenæs m.fl., (2002) hevder at det er den kulturelle organiseringen av

omgivelsene, slik barnet møter det gjennom sitt dagligliv, som skaper muligheter for barnas utvikling. Det blir derfor viktig og fokusere på hverdagslivets gjøremål og familienes egen forståelse av deres hverdagsliv. Ved praktisering av delt bosted legges hverdagslivet opp av to omsorgspersoner i to separate hjem. Informantene erfarer at familiene opplever ulike utfordringer når det gjelder strukturering av hverdagen i hjemmene. Dersom foreldrene samarbeider godt og hverdagsrutinene er omtrent de samme i begge hjem, er det antagelig enklere for barn å tilpasse seg to hjemssituasjonen, og overgangen mellom hjemmene blir mindre belastende. Det er ikke informantenes inntrykk at det er ulikheten av hverdagsrutiner som skaper den verste konflikten, men de opplever likevel at foreldre kan være uenige om for eksempel hvor mye aktiviteter ungdommen skal gå på og kjøring til og fra disse. Deltakerne presiserer at det kan være viktig for barna at foreldre er litt fleksible med hverdagsrutinene og er åpen for endringer dersom interessene til barna forandrer seg.

Flere ungdommer får ikke kontroll på det praktiske, selv etter mange år med delt bosted. Deltakerne erfarer at mange ungdom opplever det som stressende ”å bo i en bag”. Noen ungdommer beskriver at de får for lite egentid etter et samlivsbrudd. Det går mye tid bort til det praktiske som flyttingen mellom hjemmene medfører. Imidlertid uttrykker de at de må bruke mye tid i det hjemmet de er i til enhver tid, fordi foreldrene ønsker å tilbringe mest mulig tid med dem. Det er bra at foreldrene vil tilbringe tid sammen med barna sine, men det må tilpasses til barnas hverdag. Det må ikke gå på bekostning av vennerelasjoner og øvrige skole og fritidsaktiviteter. Informantene erfarer altså at samlivsbruddbarn opplever mer travelhet sammenlignet med barn som har foreldre i ett hushold. Ofte blir det ikke enklere med alderen fordi det er stadig nye ting de ikke kan unnvære, og det stilles høyere forventinger til dem.

Hvilke muligheter gir foreldrenes liv for å ta vare på barnet? Informantene erfarer at noen barn og ungdom har foreldre som har det svært vanskelig. Noen ungdommer beskriver deres ansvarsfølelse ovenfor foreldre som ikke klarer å ta vare på seg selv. Ungdommene forteller om foreldre som er så deprimerte at de ikke kommer seg opp om morgningen, og andre beskriver foreldrenes rusmisbruk. I følge informantene blir dette en ekstra risikofaktor for barna, med tanke på hvordan de håndterer hverdagen der og da, samt også i forhold til hvordan det kommer til å gå med dem fremover. Dette er i tråd med Andenæs (2000) sine to omsorgsbegrunnelser for barn. Det vesentlige er i følge Andenæs hvordan barnet blir tatt vare på her og nå, og hvordan utformingen av dagliglivet peker fremover for barnet og gir den nødvendige utviklingsstøtten. Foreldre i en svært sårbar situasjon kan ha vanskeligheter med å

gi barn den omsorgen Andenæs beskriver. Deltakerne opplever imidlertid at problemene foreldrene sliter med blir forbedret dersom det kommer en ny partner inn i bildet.

Økonomiske vanskeligheter etter et samlivsbrudd er en annen risikofaktor som også kan bedres dersom foreldrene etablerer seg på nytt. Delt bosted består av to hushold med to separate økonomier. Jeg spurte mine informanter om barna opplever at begge husholdene fungerer tilstrekkelig til å ivareta deres hverdagslige forbruk og interesser. Alle deltakerne opplever at relasjonen barnet har til foreldrene er viktigere enn økonomien og de tingene de får eller ikke får. Økonomiske forskjeller kan føre til konflikter og bli utfordrende for foreldresamarbeidet. Deltakerne opplever at noen foreldre havner i økonomiske uenigheter, men også at mange foreldre strekker seg langt for og ikke å havne i økonomiske konflikter med hverandre.

I følge Andenæs m.fl., (2002) er det viktig å se på barnet som en sosial deltaker og en meningsskapende aktør i sitt eget liv. Jeg har redegjort for noen dilemmaer som barnet kan stå ovenfor etter et samlivsbrudd, som kan utfordre denne forståelsesmåten. Det er viktig å føle seg som en fullverdig deltaker av det sosiale fellesskapet, innenfor det hjemmet man befinner seg i. Noen av ungdommene informantene har vært i kontakt med føler seg ikke hjemme hos den ene forelderen, og enkelte føler at de ikke tilhører noe sted. Informantene presiserer at det kan være store individuelle forskjeller og ulike årsaker til dette. De erfarer imidlertid at barnas følelse av tilhørighet og å føle seg hjemme, noen ganger blir komplisert med at det kommer en ny familie. Det blir viktig at de føler seg inkludert og akseptert som en del av den nye familien. Innenfor en sosiokulturell teoritradisjon er det et premiss at *all* handling og samhandling forstås som deltakelse, uansett om subjektet forholder seg aktivt eller passivt, har innflytelse eller ikke. Å utforme seg selv er ikke noe man gjør på egenhånd men det skjer i felleskap med andre. Det å kunne delta som et fullverdig familiemedlem i foreldrenes nye familier er derfor særdeles viktig for barnets utviklingsmuligheter.

Etablering av nye familier etter et samlivsbrudd, innebærer at flere inntar omsorgsroller ovenfor barnet. Andenæs (2000) vektlegger viktigheten av at barnet har behov for varierte sosiale erfaringer. Det at foreldrene støtter opp under barnas erfaring med nye familiemedlemmer blir viktig. Dersom foreldrene lykkes med dette, og barna opplever varierte sosiale erfaringer som de kan ha god nytte av i fremtiden, er dette med på å peke fremover for barnet. Mine informanter erfarer at foreldrenes etablering av nye familier etter et samlivsbrudd kan være mer utfordrende enn positivt for barnet og dets utvikling. Relasjonen

til steforeldre viser seg å være svært kompleks. Imidlertid viser informantene til eksempler der stesøsken har vært en positiv ressurs.

Informantene opplever at ungdommer kan stilles ovenfor mange såre og vanskelige valg etter foreldrenes samlivsbrudd. Valg i forhold til bostedsordning er noe som spesielt ungdommer ofte må ta stilling til. Enkelte ungdommer vet med seg selv hvor de helst vil bo, men problemet er å få sagt det til den parten de ønsker å bo minst hos uten å såre vedkommende. Imidlertid erfarer informantene også at det er flere ungdommer som virkelig ikke vet hvem de kan trives best hos, de vet bare at de vil bo mer på et sted. Deltakerne understreker at det er viktig at foreldre er støttende og fleksible, dersom ungdommen ønsker å forandre noe på bostedsordningen. Informantene motiverer ungdommene til si i fra om ting som er viktige for dem, men opplever at en del ungdommer ikke blir møtt på en god måte av sine foreldre når de uttrykker sitt ønske. Deltakerne er urolig for at det er mer den voksnes stemme man ramler ned på når avgjørelser blir tatt, ikke barnas. Barns relative avmakt i forhold til voksne sees på som et premiss i Ulvik (2005) sin studie. Det som er viktig, er hvordan barn utnytter og opplever sitt handlingsrom, og hvordan foreldre og andre nære voksne konkret gir barn handlingsrom og handlingsmuligheter. Informantene opplever at foreldre ikke alltid klarer å se *barnets perspektiv* og gi dem støtte for deres ønsker eller oppfattelser. Foreldre må ikke tilstrebe etter å fortolke barns uttalelser om hva barnet ser som sine interesser ut fra en ide om at barn er umodne eller har vansker for å forstå eller verbalisere sine interesser. Da blir foreldrenes *barneperspektiv* forbeholdt de voksnes oppfatninger utelukket fra barnas egne forståelser. Foreldre må tre inn i de hverdagslige situasjoner og fortolkningsrammer som barnets sosiale virkelighet består i og inkludere barn som subjekter og verdsette deres synspunkter.

Hvems ønske skal styre avgjørelsen om delt bosted? Delt bosted kan bli sett på som et radikalt bidrag til likestilt foreldreskap. Det er spørsmål om hvems ønsker som skal styre avgjørelsen om delt bosted, men inni mellom her er det mange vanskelige problemstillinger som gjør deltakerne svært ydmyke. Det og både ta hensyn til far som en fullverdig omsorgsperson samtidig som å tenke på barnets ønsker kan være et dilemma. Alle informantene sier seg imidlertid enig i at debatten om likestillingsperspektivet kontra *barnets perspektiv* er særdeles viktig, og presiserer at et samlivsbrudd skal handle mye mer om barnets ønsker enn voksnes rettigheter. Barns interesser må ha forkjørsrett foran voksnes rettigheter og ønsker. De presiserer at profesjonelle må bidra med sin kunnskap her. Deltakerne har et sterkt ønske om å få frem barnas stemme i større grad, og kunne gi samlivsbruddbarn flere arenaer hvor de kan bearbeide sine opplevelser og følelser sammen med andre barn i en liknende situasjon. I sitt

arbeid fortrekker derfor informantene gruppe som metode når de skal ha samtaler med ungdommer som opplever samlivsbrudd. Noen av deltakerne har gjennomført så kalte ”*Vanlig, men vondt*” gruppesamlinger med elever på 9 trinn. Utgangspunktet for disse gruppene er i følge informantene at det er ungdommene selv som er erfaringseksperter på samlivsbruddet. I tillegg til at ”*Vanlig men vondt*” gruppene gir rom for de vanskelige opplevelsene og tankene, presiserer deltakerne at det også vektlegges styrker og muligheter for mestring. Et viktig moment for disse gruppene er at man ikke skal bli et offer og innta en passiv rolle. Dette er i tråd med (Andenæs m.fl., 2002) sin forståelse om å se barnet som en meningsskapende aktør i sitt eget liv og ikke en passiv mottaker som bare påvirkes av omgivelsene. Det at mor og far har gått fra hverandre, kan barnet ikke gjøre noe med. De kan likevel få tro på at de kan påvirke hvordan de skal leve med foreldrenes valg, og mestre fremtidige utfordringer. Et av målene med gruppedeltakelsen er at ungdommene skal erfare at det er mulig å vokse på utfordringer, og at de bærer med seg noen ressurser og styrker som de har fått gjennom skilsmissen. Opplegget har en løsningsfokuseret tilnærming, idet målet er å komme videre, uten at bruddet skal stenge for en selvstendig utvikling av integritet, selvfølelse og selvtillit.

Som vi ser kan praktisering av delt bosted etter et samlivsbrudd by på flere utfordringer for barna og deres hverdagsliv. Likevel er det viktig å understreke at delt bosted kan oppleves forskjellig fra familie til familie, og at det er flere faktorer som spiller inn på hvordan barn håndterer hverdagslivet etter foreldrenes brudd. Noen barn kan trives godt med å ha delt bosted. Det er ingen oppskrift på hva som er det beste for den enkelte familie. Det er derfor viktig å se på barnets helhetssituasjon når en skal vurdere hva samlivsbruddet har medført og aktivert.

7.1 Undersøkelsens betydninger for fremtidig praksis

Hvilke endrings - eller forbedringsmuligheter åpner funnene i denne undersøkelsen for?

Intensjonen med denne undersøkelsen er å bidra til å øke forståelsen av hvordan delt bosted etter et samlivsbrudd kan skape utfordringer for barnets hverdagsliv. I stedet for bare å konsentrere meg om barns psykologiske utvikling og psykologiske forhold som følger av delt bosted, har jeg ønsket og utforske mer om hvordan hverdagen fortøner seg for barn som deler seg mellom to hjem. Når foreldre velger delt bosted for barna sine må de ”dele et hverdagsliv”

sammen med barnet. Dette kan by på utfordringer både for foreldre og barn. Jeg ønsker at barnas hverdag og dens innhold for barn som praktiserer delt bosted skal få mer oppmerksomhet. Man må fokusere på hverdagslivets gjøremål og familienes egen forståelse av deres hverdagsliv. Når det gjelder profesjonelles faglige innramning av barns hverdag finnes det forbedringsmuligheter. Jeg håper synliggjøringen vil bidra til refleksjon og en bredere faglig vektlegging av dele - barnas hverdagsliv.

Styrken ved mitt prosjekt er at jeg i stor grad vektlegger barnas hverdagslige livssituasjon og ser barna som sosiale deltakere og meningsskapende aktører i eget liv. Samlivsbruddbarn må sees på som fullverdige deltakere av fellesskapet og selvstendige aktører som klarer å redegjøre for sine erfaringer og oppfattelser av sin verden. Det viser seg at noen av de dilemmaene barna står ovenfor ved et samlivsbrudd kan utfordre denne måten å se barnet på. Jeg har derfor også diskutert innholdet i barneperspektivet og barnas rett til og blir hørt av foreldre, profesjonelle eller andre nære voksne etter et samlivsbrudd. Jeg håper at dette kan bidra til diskusjon av nåværende og fremtidige praksiser med hensyn til utøving av barneperspektivet både i hjemmet og i profesjonelt familiearbeid, som forhåpentligvis kan komme separerte og skilte familier til gode.

Det er forskjell på foreldres og barns erfaringer og forståelser av virkeligheten. For foreldre som er i konflikt kan det være særdeles vanskelig å forstå og ta barns verden innover seg. Det kan derfor tenkes at det for barna er nyttig å prate med en tredjepart som ikke trenger ta stilling til foreldrene. Profesjonelles oppgave og ansvar i forhold til å ivareta barnas interesser og gi barn mulighet til å bli lyttet til er derfor særdeles viktig. Har vi behov for et forbedringspotensial i forhold til samlivsbruddbarn sine muligheter til å bli hørt av profesjonelle? Barn trenger de profesjonelle sin kompetanse og er prisgitt hvordan voksne klarer å forstå og beskytte dem. Det er ikke til å komme forbi at barn er i en avmakts posisjon til voksne i mange sammenhenger. Barn som får anledning til å være deltagende aktører og informanter om egen virkelighet, gis mulighet til å avdekke vanskeligheter som øker forståelsen av deres situasjon. Informantene vil at barn skal oppleve at det satses på opplegg og tilbud som møter deres behov. Samtidig tenker de at det er viktig og involvere foreldrene til barna i større grad. For noen barn de møter er det klart at ansvaret i forhold til utfordringene de opplever ligger hos foreldrene. Derfor ønsker informantene å hjelpe foreldre og barn mer parallelt for å få til en best mulig endring. Foreldrene gjør omgivelsene forståelige for barnet og leverer byggemateriale til barnets konstruksjon av hvem det selv er og kan være. Får man tak i den enkelte forelders forståelse av sitt liv og sitt barn, kommer en

samtidig tettere opp til barnets utviklingsbetingelser, siden det er denne forståelsen barnet møter dag ut og dag inn. Erfaringene tilsier at det å få foreldre til å snakke om dagliglivet sitt, med vekt på hvordan de selv forstår det, gir det beste grunnlaget for å få tak i deres forståelse av seg selv, barna og det livet de deler (Backe - Hansen og Havik, 1997). Man kommer også tettere innpå barnet og får mulighet til å utforske for eksempel barnets ferdigheter, tilhørighet og selvforståelse, ikke som løsrevne fenomener, men i en sammenheng. Barnets opplevelse av seg selv, sine utviklingsmuligheter og påvirkningsmuligheter, blir mer forståelig sett ut fra foreldrenes forståelse av hvordan det er å være deres barn i den spesielle livssituasjonen de befinner seg i. Om vi ønsker å finne ut mer om hvordan vi kan bedre ”delebarna” sin hverdag, må vi være sensitive for det livet de lever, slik det er tilrettelagt for dem av foreldrene. Derfor er jeg enig med mine informanter om at det er viktig å satse på opplegg hvor foreldre og barn som opplever samlivsbrudd får tilbudt hjelp parallelt.

Deltakerne har samtidig et utstrakt ønske om å få frem barnas stemme i større grad, ved å gi samlivsbruddbarn flere arenaer hvor de kan bearbeide sine opplevelser og følelser sammen med andre i samme situasjon. Informantene opplever at samtaler i gruppe med barn og unge som opplever samlivsbrudd, er svært formålstjenlig. De ser derfor for seg en endring fra og hovedsakelig snakke mest med barn og ungdommer individuelt til og i større grad vektlegge gruppe som metode for samtaler med unge som opplever samlivsbrudd. Deltakerne erfarer at ungdommer verdsetter det å bli sett og forstått av andre jevnaldrende, og at dette kan ha en positiv betydning for deres selvfølelse.

En 50/50 deling av barna etter et samlivsbrudd kan sees på som et sosialt eksperiment, som vi ikke med sikkerhet kan vite følgene av. Samtlige deltakere er litt urolig for at det i samfunnet skal bli så normalt med delt bosted at det til slutt ikke stilles spørsmålsteget til om denne ordningen passer bra for hvert individuelt barn. Det blir viktig og ikke presse frem en 50/50 løsning som hovedordning fordi barns interesser og ønsker må ha forkjørsrett foran voksnes rettigheter. Det er imidlertid viktig og presisere at delt bosted noen ganger kan være en fornuftig bo løsning. Det vesentlige er at det ikke må gjøres en automasjon i at det er en slik løsning som er ”normal” i dagens samfunn, og at dette er det beste for alle barn og familier. Det handler om å tilpasse seg barnas individuelle ønsker og interesser å tenke hva barnet trenger.

Informantens erfaring er at ” foreldrenes brudd gjør mer med barn enn det vi tror”. De unge har delt av sine liv på en måte som gjør informantene stadig mer ydmyke for hvordan samlivsbrudd berører barn og ungdommer. De mener at barn og unges reaksjoner og utfordringer når det gjelder skilsmisse er større og mer gjennomgripende enn det mange kanskje har tradisjon for å tenke. Til tross for at samlivsbrudd i dag er svært vanlig blir det viktig å presisere at det likevel kan være vondt. Konsekvensene av foreldrenes brudd må ikke bagatelliseres på bakgrunn av at det er så mange barn som opplever det. Mange ungdommer kommer til informantene og føler seg ”unormal” fordi de syntes samlivsbruddet er så vanskelig. Kanskje profesjonelle som jobber med denne problematikken bør rope litt høyere om at det å ha det vondt og vanskelig etter foreldrenes brudd er en normal reaksjon, og at det ikke bør bagatelliseres av verken foreldre eller andre. Gjennom hele livet må barna forholde seg til ulike utfordringer knyttet til foreldrenes samlivsbrudd.”Skilsmisse varer hele livet”, er et sitat fra en av deltakerne sine tidligere gruppemedlemmer. Med dette så mener ungdommen at man hele tiden kommer opp i situasjoner i hverdagen som gjør at man blir minnet på foreldrenes samlivsbrudd.

Familier som praktiserer delt bosted bør få god oppfølging og mulighet for å prate med profesjonelle for råd og veiledning. Mange barn uttrykker til informantene at de ikke har det så bra når de må flytte mellom to hjem. Spørsmålet blir om de likevel skal fortsette med dette? Klarer foreldre å tenke på hva barnet trenger og la sine interesser og ønsker vike? Viss ikke foreldre klarer dette, hvem skal da ta ansvar?

Det er kanskje på tide at samfunnet får øynene opp for ”delebarna” sin hverdag.

LITTERATURLISTE

Ahrons, C.R og Rodgers R.H. (1987): *Divorced families. A multidisciplinary developmentalview*, Norton, New York.

Amato, P.R og Booth, A. (1997): *A generation at Risk*. Harvard University Press, Cambridge Massachusettes.

Amato, P. R, Loomis L.S og Booth, A. (1995): *Parental divorce, Marital conflict, and Offspring well – being during Early Adulthood*. University of North Carolina Press, Social Forces. NC.

Andersen J. Høgetveit T. Isaksen H. og Senumstad B. (2010): *En evaluering av kurset "vanlig men vondt"*, Universitetet i Agder.

Anderson, H.(2002): *Samtal, språk och möjligheter. Psykoterapi och konsultasjon ur postmodern synvinkel*. Stockholm, Bokförlaget Marled.

Andenæs, A. (2000): *Et barnevern med lydhørhet for barnet. Fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelser av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer*. Skriftserie 5/00. Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.

Andenæs, A. Christiansen Ø., Havik T., Havnen, K., Moldestad B. og Skollerud K. (2001): *Barn som blir plassert utenfor hjemmet - risiko og utvikling. Framgangsmåter og erfaringer med å opparbeide et empirisk materiale*, Oslo, NOVA's skriftserie 7/01.

Andenæs A., Gulbrandsen L.M, Hjort H., Jensen T.K., Thorsen K, Toverud R. og Skjær O. (2002): *Kultur – Psykologi - Bevegelser i Livsløp*, Universitetsforlaget AS.

Backe - Hansen, E. og Havik T. (red) (1997): *Barnevern på barns premisser*. Ad Notam Gyldendal AS.

Barne - likestillings - og inkluderingsdepartementet, lov om endringer i lov 8. april 1981 nr 7. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/otprp/19961997/otprp-nr-56-1996-97-/6/3.html?id=301215>

- Berge B. og Steenvaagnes R. (2009): *Økt farsomsorg skaper konflikter*. Bergens Tidende, Publisert. 05.08.2009. <http://www.bt.no/nyheter/--Okt-farsomsorg-skaper-konflikter-1929367.html>
- Bjartveit, S., Kjærstad, T. (1996): *Kaos og kosmos – byggesteiner for individer og organisasjoner*. KOLLE forlag.
- Block, J. H., J. Block og Gjerde, P.E.(1986): *The Personality of Children Prior to Divorce*. Child Development 57.
- Booth, A. (1999): *Causes and Consequences of Divorce*, i Thompsons, R.A og Amato, P. *The Postdivorce Family*. Sage, London.
- Breidablikk, H. J. og Meland E. (1999): *Familieoppløsning i barndommen-helse og helseatferd i ungdommen*. Tidsskrift for Norsk Lægeforening.
- Brigde, C. (1996): *Shared residence in England and New Zealand: A comparative Analysis*. I *Child and Family Law Quarterly* I: Skjørten, K., Barlindhaug R. og Lidèn H. (2007): *Delt bosted for barn*, Gyldendal Akademisk.
- Burr, V. (2003): *Social Constructionism*. East Sussex. Routledge.
- Christoffersen, Mogens og Nygaard (1988): *Familiens og slægtens betydning for små børns dagpasning*. Tidsskrift for samfunnsforskning.
- Dalen M. (2004): *Intervju som forsknings metode- en kvalitativ tilnærming*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Dahlhaug, T. (2001): *Fjerne fedre – Hva gjør barna med det?* I: Moxnes K., Kvaran I., Kaul H. og Levin I.(2001): *Skilsmisens mange ansikter*, Høyskoleforlaget, Oslo.
- Devold, F. S. (1990): *"Hvor skal vi gjøre av meg?"*, barn og skilsmisser, Cappelen Forlag.
- Elligsæter, A.L. og Leira A. (2004): *Velferdsstaten og familien*. Utfordringer og dilemmaer. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Emery, R. E. (1999): *Postdivorce family life for children*, I Thompson. R. A og Amato, P. R. *Children, parenting and society*, Sage, London.

Engstrøm, D. (2000): *Skilte foreldre i konflikt. Samtaler som gir barnet "en stemme"* I: Mæhle, M. (2005): *Re-Inventing the Child in Family Therapy*. Universitetsforlaget.

Erlanson m.fl, (1993) : *Doing Naturalistic Inquiry. A Guide to methods* I: Ryen, A. (2010): *Det kvalitative intervjuet, Fra vitenskapsteori til feltarbeid*, Fagbokforlaget.

Flem, A. L. (2001): "Det er mamma og pappa som kommer først da": Barns skjulte ansvar for foreldre etter skilsmisse. Sosialt arbeid rapport serie nr 32 Trondheim: NTNU.

Freeman, M. (1998): *The sociology of childhood and children's rights. The International Journal of children's rights* I: Ulvik, O. Skjær (2009): Tidsskrift for Norsk Psykologforening, *Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn*, Høyskolen i Oslo.

Furstenberg, Frank F. og Andrew J. Cherlin (1991): *Divided Families. What Happens to Children when Parents Part?* Harvard University Press. Cambridge.

Gamst, K. Trøften (2011): *Profesjonelle barnesamtaler, Å ta barn på alvor*. Universitetsforlaget AS.

Goffman, E. (1992): *Vårt rollespill til daglig, en studie I hverdagslivets dramatikk*, I: Moxnes, Kari, Kvaran, Kaul og Levin (2001): *Skilsmisens mange ansikter*. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse, Høyskoleforlaget AS.

Gubrium, Jaber F. og James A. Holstein (1997): *The New Language of Qualitative Method*, Oxford, Oxford University Press I: Ryen A. (2010): *Det kvalitative intervjuet, Fra vitenskapsteori til feltarbeid*, Fagbokforlaget.

Gulbrandsen, L.M. og Ulvik, O. Skjær (2008): *The concept of participation: Sociocultural and legal aspects* I : Ulvik, O. Skjær (2009): *Barns rett til deltakelse - teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn*. I Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Høyskolen i Oslo.

Gulbrandsen, L.M. (1998): *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hagestad, G. (1991): *Familiers alders- og generasjonsstruktur. Rapport nr.10*. Institutt for sosiologi. Universitetet i Oslo.

Halkier, B. (2002): *Fokusgrupper*. Fredriksberg, Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlaget.

Haugen, G. M. (2012): *Babyer på flyttefot hver uke*. Fagartikkel. Publisert 16 mars 2012 i Forskning. No.<http://www.forskning.no/artikler/2012/mars/316200>

Haugen, G. M. (2001): *Skilt, men fortsatt i familie?* Et barneperspektiv. I: Moxnes,

K. m.fl., (red.) (2001): *Skilsmisens mange ansikter. Om bars og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Haugen, G. M. (2012): *Skilsmissebarn savner tid alene*. Forskning. No, 3 feb 2012, <http://www.forskning.no/artikler/2012/september/333854>

Heap, K. (2005): *Gruppet metode for sosial- og helsearbeidere*. Gyldendal

Henriksen, J. O. (1997): *Moralsk ansvar – for andre og seg selv*, Gyldendal, Oslo.

Hetherington, M. E. og Kelly, J. (2002): *For better or for worse*. W.W: Norton & Company, New York.

Hjermann, R. (2012): *Barnas stemme stilner i stormen. En bedre prosess for barn som opplever samlivsbrudd*, Barneombudet. Rapport 2012.

Hjermann, R. (2008): *Vil at barn skal bo hos mor eller far*. Intervju Aftenposten, Publisert 2.01.2008, Samuelsen R. J. <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article2173527.ece>

Hjermann, R. (2006): *Små barn må ha et hjem*, Aftenposten, Publisert 21.12.2006, Reidun. J. Samuelsen. <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--Sma-barn-ma-ha-ett-hjem-6441748.html>

Hummelvoll, J. K. (2007): *Fokusgruppeintervju- en sentral metode i handlingsorientert forskningsarbeid* I: Ottosen A. (2007): *Handlingsorientert forskningssamarbeid*. Refleksjoner fra forskningsprosjektet. Helsefremmede og forebyggende psykisk helsearbeid i lokalsamfunnet. (Rapport nr 1 (137-159)). Elverum, Høgskolen i Hedmark.

Hummelvoll, J. K. og Barbosa da Silva, A. (1996): *Det kvalitative forskningsintervju som metode for å nærme seg den psykiatriske sykepleierens profesjonelle livsverden i kommunehelsetjenesten*. Vård i verden.2.

- Haaland, Ramfjord K. (1988): *Familien etter skilsmissen*. Erfaringer med delt omsorgsordning, Cappelen, Oslo.
- Haaland, Ramfjord K. (2002): *Barnet i skilsmissen*. Et barneperspektiv på familieomforming. Oslo, Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (1987): *Liten og stor*. Oslo, Universitetsforlag
- James, A. og Prout, A (1997): *Constructing and reconstructing childhood*, Routledge Falmer, London.
- Jensen, A.M. (1992): *Childhood as a social phenomenon i Do children count? A statistical compendium*. Jensen, A. M. og Saportit, A., Vienna: Eurosocial report.
- Jensen, An-Magritt og Clausen S. E. (1997): *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med*. NIBR-Notat.
- Jensen, A. M. (2003): [Flere barn bor med far – mot et vendepunkt?](#) *Samfunnsspeilet* nr. 3, Statistisk sentralbyrå.
- Jensen, A. M. (2005): *Barn som bor med far bor også med mor*, *Samfunnsspeilet* nr. 2, Statistisk sentralbyrå.
- Jensen, A.M og Clausen S.E. (1997): *Barns familier. Samboerskap og foreldrebrudd etter 1970*. NIBR. Prosjektrapport 1997-21.
- Kitzinger, J. (1995): *Qualitative research. Introducing focus groups*. BMJ, 311, 299-302.
- Kitterød, R.H. (2005): *Når mor og far bor hver for seg. Omsorg og ansvar for barna før og etter bidragsreformen*. Statistisk sentralbyrå, rapport 2005/22.
- Kruger, R. A. (1994): *Focus groups: A practical guide for applied research*. Oaks, CA: Sage.
- Kruger, R. A. (1998): *Moderating focus groups*. In focus group kit 4. California: SAGE Publications Inc.
- Kruger, R. A. (1998 b): *Analyzing and reporting focus groups results*. In focus group kit 6. California: SAGE Publications Inc.
- Kvale, S. (2007): *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009): *Interviews. Learning the craft of qualitative research interviewing*. Los Angeles: SAGE.

Kvaran, I. (2008): *Skilsmisse sett med barns øyne – barns sårbarhet og håndtering*, Norges teknisk- naturvitenskaplige universitet, Doktoravhandling for graden dr.polit.

Kvaran, I. (2008): *Delt omsorg ikke best for alle barn*. Fagartikkel, Publisert 08.05. 2008 i Fontene, <http://www.fontene.no/kronikker/article3525547.ece>

Langdridge, D. (2006): *Psykologisk forskningsmetode. En innføring i kvalitative og kvantitative tilnæringer*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Leira, A. (ed) (1993): Oslo, Institutt for samfunnsforskning, Report 93:5

Levin, I. (1994): *Stefamilien – variasjon og mangfold*, I: Moxnes, K., Kvaran K. og Levin (2001): *Skilsmisens mange ansikter*. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse, Høyskoleforlaget AS.

Lunde, E. Skretting (1999): *Skilte foreldre, felles barn. En kvalitativ studie av foreldres valg av delt omsorgsdeling*. Rapportutgave av hovedfagsoppgave i sosiologi, Allforsk, Trondheim

Lyngstad, J. (2004): [Mer faktisk enn avtalt samvær.](#)" *Samfunnsspeilet* nr. 2, Statistisk sentralbyrå.

Malterud, K. (2004): *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. En innføring. Universitetsforlaget, Oslo.

Mc Lanahan, S. og Sundefur, G.(1994): *Growing Up with a Single Parent, What Hurts, What Helps* I: Moxnes, K., Kvaran, Kaul og Levin (2001): *Skilsmisens mange ansikter*. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse, Høyskoleforlaget AS.

Mead, G. Herbert (1967): *Mind, self and Society*, The University of Chicago Press, Chicago.

Midtstigen, P. og Vik G. (2007): ” ... oss står at liksom i eit anna land”. Dialog med barnnår foreldrene er i konflikt. Fokus på familien.

Minuchin, S. (1974): *Families and family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press. I: Mæhle, M. (2005): *Re-Inventing the Child in Family Therapy*. Universitetsforlaget.

Mishler, E.G. (1986): *Research interviewing- Context and narrative- books I*: Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009): *Det kvalitative forskningsintervju* (2.utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Montalvo, B. og Haley, J. (1973): *In defense of child therapy*. Family Process. I: Mæhle, M. (2000): *Bruk av barnespesifikk kunnskap i familieterapi*. Fokus på familien. Universitetsforlaget.

Morgan, D. L. og Krueger, R. A. (1998): *The focus group kit*. Thousand Oaks, CA: Sage

Morgan, D.L. (1997): *Focus groups as qualitative research*. Thousand Oaks, California, SAGE Publications.

Moxnes, K. (1990): *Kjernesprenging i familien. Familieforandringer ved samlivsbrudd og dannelse av nye samliv*. Universitetsforlaget, Oslo.

Moxnes, K., Haugen T. Holter og Dalseng G. M. (1998): *Skilsmisse som fenomen*, Allforsk.

Moxnes, K., Haugen T. Holter og Dalseng G. M (1999): *Skilsmisens virkning på barn, Foreldres oppfatning av skilsmisens konsekvenser for deres barn*, Allforsk, NTNU.

Moxnes, K. og Winge A. (2000): *Foreldresamarbeid etter skilsmisse*, Universitetscenteret, Drangsvoll, Allforsk.

Moxnes, K., Kvaran, Kaul og Levin (2001): *Skilsmisens mange ansikter*. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse, Høyskoleforlaget AS.

Moxnes, K. (2006): *Delt daglig omsorg - best for barn?* [online] I: Aleneforeldreforeningens hjemmesider,

01.02.06. <http://www.aleneforeldreforeningen.no/index.php?mod=plink&id=6825>

Mæhle, M. (2000): *Bruk av barnespesifikk kunnskap i familieterapi*. Fokus på familien. Universitetsforlaget.

Mæhle, M. (2005): *Re-Inventing the Child in Family Therapy I*: Malterud, K. (2012): *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*, Universitetsforlaget.

Nergård, T. (2005): *Skoleprestasjoner til barn med særboende foreldre*. En litteraturstudie. NOVA Rapport 18/05, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Nisen, W., Skipstein A. og Gustavson K. (2012): *Konsekvenser for barn og unge, Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og mekling*, Rapport skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).
- Noack, T. (2005): *Langt flere barn opplever foreldrebrudd enn det skilsmissestatistikken viser*, SSB- magasinet, friggitt, 04. 04. 2005.
- Öberg, B. og Öberg, G. (1987): *Skiljas, men inte från barnen*. Natur og Kultur, Borås.
- Öberg, B. og Öberg G. (2002): *Vuxna skilsmässobarn berättar*. Stockholm. Bokförlaget Prisma.
- Ottesen, M. Heide (2012): *Delt omsorg bedre for skillsmissebarn. i Forskning. no. Publisert 11.06.2012.* <http://www.forskning.no/artikler/2012/juni/325545nytt2012>
- Pucta C. og J. Potter (2004): *Focus group practice*. SAGE. Publication.
- Prout, A. (2000): I *Research with Children. Perspectives and Practices*, red. Christensen & James. London.
- Pryor, J. og Rodgers, B. (2001): *Children in changing families. Life after parental Separation*. Blckwell Publishers, Oxford.
- Ringdal, K. (2007): *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen, Fagbokforlag.
- Ryen, A. (2010): *Det kvalitative intervjuet*, Fra vitenskapsteori til feltarbeid, Fagbokforlaget.
- Rønnestad, M.H. & Reichelt, S.(1999) : *Psykoterapiveiledning*, Oslo, Tano Aschehoug
- Rønning, E. (2001): Samfunnsspeilet nr 4. <http://www.ssb.no/ssp/utg/200104/01/>
- Sagatun, S. (2005): *Vanlig og uvanlig. Miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer*. Doktoravhandling. Trondheim: NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- Sandbæk, M. (2002): [Barn og unges levekår og velferd. Kunnskapsbilder og forskningsbehov.](#) Oslo: NOVA Rapport 1/02.

Sandvold, A. og Vike E. (2001): *Det hjelper å snakke om det som er vondt inni seg, da blir det plass til det som er gøy også*. Fokus på familien.

Sanner M. og Dønnestad E. (2003): *Livet under 18*, unge rapporterer til FN om barnekonvensjonen 02/03. I: Andersen J, Høgeveit T., Isaksen H. og Senumstad B.(2010): *En evaluering av kurset "vanlig, men vondt"*, Universitetet i Agder.

Skevik, A. og Hyggen C. (2002): *Samværsfedrenes situasjon*, NOVA- rapport 15.

Skjervheim, H. (1996): *Deltakar og tilskodar og andre essay*. Oslo, Aschehoug.

Skjørten, K. (2005): *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Oslo. Gyldendal Akademisk.

Skjørten, K., Barlindhaug R. og Lidèn H. (2007): *Delt bosted for barn*, Gyldendal Akademisk.

Smart, C., Neal B. og Wade A. (2001): *The Changing Experience of Childhood. Families and Divorce*. Cambridges, Polity Press.

Sommer, D., Pramling Samuelsson, I. og Hundeide, K.(red) (2010): *Child Perspectives and children`s perspectives in theory and practice*. Milton Keynes, Springer.

Sommer, D., Pramling Samuelsson, I., og Hundeide, K. (2010): *Child perspectives and children's perspectives in theory and practice*. Dordrecht: Springer

Stave, L. (2007). *Psykologiske forhold av betydning for delt bosted - en litteraturstudie*. Hovedoppgave, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Stern, R. (2006): *The Child`s right to participation- Reality or rhetoric?* Uppsala Universitetet.

Størksen, I. (2007): Foreldrenes skilsmisse, - slik påvirkes barn og ungdom. Publisert i SinnetsHelse. no.

Sviggum, G. (2000): *Barn med foreldre i to hushold*, en kvalitativ studie av barns opplevelser av foreldrenes skilsmisse, Allforsk, NTNU.

Sætre, A. H. (2004a): [Far er blitt viktigere, men mor er fortsatt viktigst](#). *Samfunnsspeilet* nr. 2, Statistisk sentralbyrå.

Sølverud, M. og Meidell P. (2010): *Barna er tjent med likestilte foreldre*, F2F(Forening 2 Forledre) Publisert 08.12.2010. <http://www.mynewsdesk.com/no/pressroom/foreningen-2-foreldre/pressrelease/view/barna-er-tjent-med-likestilte-foreldre-540000>

Sørensen, B. Aa. (1982): *Ansvarsrasjonalitet og målmiddeltenkning blant kvinner*; Kvinner i felleskap, red H. Holter, Universitetsforlaget, Oslo

Thagaard, T. (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget.

Thagaard T. (2003): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget.

Thompson, G.G. (1952): *Child psychology of grandparenthood. An intergenerational perspective*. London, Routledge.

Thornquist, E. (2006): *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori*. For helsefag. Bergen, Fagbokforlaget.

Threlfall, J. (1999): *Repeating patterns in the primary years*, in A. Orton (ed.), *Pattern in the Teaching and Learning of Mathematics*, Cassell, London.

Thuen, F. (1997): *Livet etter skilsmissen. Psykologiske reaksjoner på samlivsbrudd*. Rapport nr 1. Institutt for samfunnspsykologi, UIB.

Thuen, F. (2004): *Livet som deltidsforeldre*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thuen, F. (2007): *Samlivsbrudd som risikosituasjon*. I: Helskog, G. Hansen og Lærum, K. Tafjord. *Fortsatt foreldre. Godt nok foreldresamarbeid etter samlivsbrudd*. Modum bad; Samlivssenteret.

Tinsley, B.R og D. Ross Parke (1984): *Grandparents as support and socialization agents. Beyond the dyad*. New York, Plenum.

Torsteinsson, V.W. (1998): *Å vite eller ikke vite- eller hvordan vet vi det vi vet? Noenkommentarer til vitenskapsteoriens relevans for klinisk praksis*. Fokus på familien.

Tveten K. Langerud og Sann E. (2008): I: Andersen J., Høgetveit T., Isaksen H. og Senumstad B. (2010): *En evaluering av kurset "vanlig men vondt"*, Universitetet i Agder.

Ulvik, O. Skjær (2005): *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger.*

Psykologisk institutt. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo.

Ulvik, O. Skjær (2009): *Barns rett til deltakelse - teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn.* I Tidsskrift for Norsk Psykologforening.

Ulvik, O. Skjær (2011): *Barn som samfunnsborgere i velferdsstaten.* Faglig innspill til rundskriv om lov om sosiale tjenester i arbeids og velferdsforvaltningen. Høyskolen i Oslo.

Van Manen, M. (1990): *Henry's Need.* In: Ross, J. and Bergum, V. (Eds.) *Through the Looking Glass: Children and Health Promotion.* Ottawa. Ontario: Canadian Public Health Association.

Vølstad, A. (2002): *Stemor, jeg? Stemødres identitet og handlingsrom.* Hovedfagsoppgave. Sosiologi. Universitetet i Oslo.

Wallerstein, J.S. og Blakeslee, J.B. (2003): *What about the kids?* Hyperion, New York.

Wallerstein, J. S. og Kelly, J.B. (1980): *Surviving the breakup. How Children and parents cope with divorce.* Basic Books, New York.

Wade, A. and Smart C. (2003): *"As fair as it can be? Childhood after divorce"*. I : Jensen A.M. og McKee L. (2003): *Children and the Changing Family. Between transformation and negotiation.* London.

Wibeck, V. (2000): *Fokusgrupper - om fokuserande gruppeintervjuer som undersökningsmetode.* Litteratur Sverige.

Wilkinson S. (1998): *Focus group Methodology, a review.* International Journal of Social Research Methodology.

Whitaker C. A. og Keith D. V. (1981): *Symbolic experiential family therapy* I Mæhle, M. (2005): *Re-Inventing the Child in Family Therapy.*

With, L. M. (2004): *Viktors verden deler seg, om barn og skilsmisse.* N.W. Damm & Søn.

Wormnæs, O. (1987): *Vitenskapsfilosofi,* Ad Notam Gyldendal. Wærness I :Moxsnes (1984): *The Rationality of Caring.* Economic and Industrial Democracy.

Øvreeide, H. (2000): *Samtaler med barn, metodiske samtaler med barn i vanskelige situasjoner*, (2 utg) I: Moxnes, K., Kvaran K. og Levin (2001): *Skilsmisens mange ansikter. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse*, Høyskoleforlaget AS.

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Solveig Sagatun
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid
Universitetet i Agder
Serviceboks 422
4604 KRISTIANSAND S

Vår dato: 23.10.2012

Vår ref:31853 / 3 / MAS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 17.10.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>31853</i>	<i>Delt bosted for barn etter et samlivsbrudd</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Agder, ved institusjonens overste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Solveig Sagatun</i>
<i>Student</i>	<i>Gunhild Bastlien</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

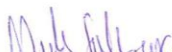
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Mads Solberg

Mads Solberg tlf: 55 58 89 28
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Gunhild Bastlien, Artillerivollen 57, 4616 KRISTIANSAND S

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg 2

Informasjonsskriv –

Masteroppgave

Barn med tilnærmet likedelt bosted etter et samlivsbrudd..

Jeg, *Gunhild Sandal Bastlien* er for tiden fulltidsstudent på Universitetet i Agder og tar master i Velferdsstudier med spesialisering i sosialt arbeid/barnevern. I 2006 ble jeg ferdig utdannet sosionom på UIA, og har jobbet innenfor blant annet barnevern, rusomsorg og med vanskeligstilte ungdom på Grim ungdomskole etter at jeg var nyutdannet.

Masteroppgaven

Problemstillingen min er som følger; ***Hvilke hverdagslige utfordringer erfarer de profesjonelle at barn kan oppleve da de praktiserer delt bosted etter et samlivsbrudd?***

Og hvilke muligheter har barna for å bli hørt i saker som angår dem?

Solveig Sagatun, førsteamanuensis ved UIA er min veileder gjennom hele prosessen. Til min masteroppgave ønsker jeg å foreta et fokusgruppeintervju med dere som er ansatt på familiesenteret. Et *fokusgruppeintervju* er et strukturert gruppeintervju. Intervjuet vil ha en uformell form med mulighet for at dere kan komme med egne tema og innspill. Ved at dere kan samtale og drøfte dere i mellom om deres erfaringer kan jeg få mer informasjon ved bruk av denne formen for intervju enn ved å intervju en og en.

Jeg ønsker å høre om deres erfaringer knyttet til min problemstilling og tema.

Innholdet fra intervjuet blir anonymisert, og i masteroppgaven blir det ikke mulig å spore tilbake til hvem som har sagt hva. Det er et ønske fra min side at jeg får tillatelse fra intervjupersonene til å ta samtalen opp på bånd. Lydbånd og navnelister som brukes i forbindelse med intervju vil bli slettet når undersøkelsen avsluttes ved utgangen av 2013, slik at det ikke blir mulig å finne tilbake til hvem som deltok. Selve oppgaven blir publisert som en masteroppgave – evt. også som en fagartikkel.

Med hilsen

Gunhild Sandal Bastlien

Student master velferd

e-post: Gunhildsbastlien@hotmail.com

Mobil; 95937472

Før intervjuet må intervjupersonene undertegne svarslippen nedenfor;.....

Jeg ønsker å delta i et fokusgruppeintervju om erfaringer i forhold til denne tematikken

Navn..... Alder..... Telefon.....

Adresse.....

Vedlegg 3

Intervjuguide

Masteroppgave, Gunhild Sandal Bastlien

Informanter/ deltakere i fokusgruppeintervju:

- Fagpersonell på familiesenteret.

Bakgrunn til deltakerne:

- Fagpersoner som har erfaring med barn som har et tilnærmet likedelt bosted etter foreldrenes samlivsbrudd.
Hvordan har dere hatt kontakt med barna? Individuelt og/eller i gruppe?
Oppsøkte barna dere eller ble de invitert? Og eventuelt hvordan?
Kjønn og alder på barn som deltok i grupper og individuelle samtaler?
- **Tema: Barn med delt bosted etter et samlivsbrudd. Der jeg Vektlegger barnas kontekst.**

Min problemstilling lyder slik;

Hvilken betydning kan delt bosted etter et samlivsbrudd få for barnets hverdagsliv?

- Jeg ønsker å høre om deres **personlige erfaringer og fortellinger/ opplevelser** knyttet til dette temaet, heller enn **personlige meninger**.
- Spørsmålene nedenfor skal bare vær der som et **hjelpemiddel**, som kanskje kan gjøre det lettere å snakke omkring temaet.

Spørsmål til diskusjon i fokusgruppe:

Barnets hverdagsliv i to hjem:

1. Hvilke erfaringer har dere med hvordan barn mestrer den praktiske biten i forhold til å flytte mellom to hjem?

Med hensyn til eks:

- pakking
- avstander
- skifting av vennekrets og miljø

2. Hva erfarer dere at barna opplever som (mest) utfordrende ved å pendle mellom to hjem:

- **Tilhørighet:** ”føler seg hjemme” begge steder?
- **Foreldrenes Økonomi og arbeidssituasjon:** Får endring i foreldrenes økonomi og eventuelt arbeidssituasjon etter et samlivsbrudd konsekvenser for barnas hverdag, i tilfelle hvordan?
- **Organiseringen og oppfølging av barns skole og fritidsaktiviteter**
- **Viktige personer:** Hvilke personer blir viktige for barna etter et samlivsbrudd? Får for eksempel *besteforeldre* en ny rolle i livet deres?
- **Savn i hverdagen:** Opplever barna savn i hverdagen?(noe de eventuelt hadde tilgang på før samlivsbruddet).
- **Har dere andre erfaringer?**

- 3. Fortoner dagen seg annerledes i de to hjemmene enn den gjorde før i et hjem?** (Tenker da på hverdagsrutinene i hjemmet, som morgen, ettermiddags og kveldsrutinene. Er rutinene de samme som de var før?..
- Og eventuelt **hvordan håndterer** eller oppfatter barnet det?
  - Er det noe de har uttrykt som **vanskelig eller bedre av hverdagsrutiner** og gjøremål etter samlivsbruddet?

Debatten om delt bosted:

Todelt debatt;

- *På den ene siden;* er det **spørsmål om hvem som skal avgjøre om barna skal ha delt bosted**. Skal **domstolene** kunne avgjøre dette?
- *På den andre siden:* Er det spørsmål om **når delt bosted er en god løsning**.

1. Hvem skal ta avgjørelser om delt bosted?

- Skal **domstolene** kunne avgjøre at barnet skal ha delt bosted?
- **Ny lov vedtatt 9.4. 2010 bl.36 2 ledd, barneloven.**” dersom det ligg føre særlege grunner, kan retten likevel avgjere at barnet skal bu fast hos begge”.
- **Særlege grunner**, tilsier at delt bosted ikke er aktuelt å idømme i enhver sak, det er heller en unntaksregel.

- **Hva mener dere om dette?**

- Skal delt bosted **være en unntaksregel**(slik som det er nå) eller være et rettslig utgangspunkt?

2. Når er delt bosted en god løsning?

- **Hva må til av foreldreinnsats og tilrettelegging i hverdagen?**
- **Og hvorfor eventuelt er det ikke like gunstig for alle foreldre og barn og praktisere delt bosted?**
- Foreldre kan ha ulike rutiner og ha en ulik hverdag, være ulike rollemodeller i hverdagen, hvordan kan evt. barnet påvirkes av dette?

Barnas medbestemmelse, rett til deltakelse, og til å bli hørt, jamfør barnekonvensjonen:

- 1. Blir hensynet til barna nok ivaretatt? Opplever dere at barna blir hørt og får delta da beslutninger blir tatt?(mellom foreldre).**
  - Har dere evt. noen konkrete tilfeller å komme med. Der for eksempel barnet ble tatt med i avgjørelser eller ikke fått deltatt i beslutninger.
- 2. Velger barn ofte et annet alternativ, etter fylte 12 år? (da deres mening blir lagt stor vekt på) og eventuelt har de uttalt hvorfor?**
- 3. Har dere opplevd at barna havner i lojalitetskonflikt med sine foreldre da det tas beslutninger om bosted? og eventuelt hvordan håndterer de dette?**
- 4. Opplever dere at samlivsbruddbarn har nok tilfredsstillende arenaer de kan gå til for å bli hørt?**
  - Hvilke eventuelle endringsmuligheter eller forbedringsmuligheter tenker dere at det finnes her?

Kjønn:

Opplever dere at kjønn og eventuelt plassen i søskenflokket kan ha noe å si for opplevelsen av å praktisere delt bosted? I tilfelle på hvilken måte?

- Eks. Ansvarsfølelse - jente/ gutt- yngst/ eldst.

Ste foreldre og eventuelt ste søsken og halvsøsken:

Hvilke erfaringer har dere med barnas opplevelse av ste foreldre og eventuelt ste søsken eller halvsøsken?

- **Hvilke betydning kan de ha for barnas hverdagsliv?**
- **Får de tilhørighet innenfor familiene? Eller føler de seg utenfor familien? Hva har barna uttrykt i forhold til dette?**

Foreldresamarbeid:

- Hvilke betydning erfarer dere delt bosted har for foreldresamarbeidet?
- Blir foreldresamarbeidet **mer eller mindre utfordrende** da det praktiseres delt bosted? og **eventuelt hvorfor.**

Barn under tre år som praktiserer delt bosted:

Hva tenker dere om at barn under tre år pendler mellom to hjem? Har dere erfaring fra dette?

(Viss tid til slutt)..Foreldrene får barnefri, da barna er hos den andre parten. Får barna nok foreldrefri tid etter et samlivsbrudd?

Hvilke tanker og erfaringer har dere rundt dette?..